

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

IV/2020

ISSN 1689-6122

e-ISSN 2719-311X

www.probacja.com

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

Zgodnie z ujednoliconym wykazem czasopism MNiSW z dnia 18 lutego 2021 roku za publikację w kwartalniku PROBACJA z dziedzin nauki prawne, nauki socjologiczne i psychologia przyznawanych będzie 20 punktów

www.probacja.com

IV/2020
ISSN 1689-6122
e-ISSN 2719-311X

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

Wydawca:

Ministerstwo Sprawiedliwości

Adres Wydawcy:

00-950 Warszawa, Al. Ujazdowskie 11,

tel. 22 52 12 769

e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

Nakład:

3 500 egz.

Redakcja, korekta i łamanie:

Studio Graficzne Piotr Kurasiak

Druk i dystrybucja:

Wojskowe Zakłady Kartograficzne Sp. z o.o.

PROBACJA

REDAKCJA:

Redaktor Naczelny:

dr Piotr Dariusz Zakrzewski
p.d.zakrzewski@uksw.edu.pl

Zastępca Redaktora Naczelnego:

dr hab. Szymon Tarapata

Redaktorzy tematyczni:

dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński, prof. nadzw. UŁ
dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ
dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS
dr Konrad Lipiński, UWŕ
dr Łukasz Kwadrans, UŚ
dr Małgorzata Żbikowska, USz
dr Krzysztof Stasiak, UG

Redaktor statystyczny:

Justyna Kowalczyk

Redaktorzy językowi:

dr Aleksander Wróbel (rosyjski, ukraiński,
szwedzki, norweski, angielski)
Marcin Marciniak (angielski)

Kolegium Doradcze Redakcji:

dr hab. Aneta Arkuszewska, prof. UR
Erwin Rytter, UŁ
Małgorzata Osińska
Agnieszka Puchalska

Sekretarz Redakcji:

Joanna Strzałkowska
joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA:

Przewodniczący Rady:

Zbigniew Ziobro

Zastępcy Przewodniczącego:

dr hab. Adam Taracha, prof. UMCS
dr hab. Henryk Haak, prof. USz, sędzia

Członkowie:

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński, UwB
prof. zw. dr hab. Wiesław Ambrozik
prof. zw. dr hab. Stefan Lelental, UŁ
prof. zw. dr hab. Andrzej Baładynowicz, SGGW
prof. zw. dr hab. Leon Chelmiński-Tyszkiewicz
ks. dr hab. Marian Nowak, prof. KUL
ks. dr hab. Henryk Skorowski, prof. UKSW
dr hab. Sławomir Przybyliński, prof. UWM
dr hab. Barbara Stańdo-Kawecka, prof. UJ
dr hab. Tomasz Demendecki, prof. nadzw. UMCS
dr hab. Rafał Sura, prof. KUL
dr hab. Andrzej Sakowicz, prof. UwB
dr hab. Jacek Izydorczyk, prof. nadzw. UŁ
dr hab. Anna Błachnio-Parzych, prof. ALK
dr hab. Krystyna Ostrowska, prof. UW
dr hab. Anna Fidelus, prof. UKSW
dr hab. Magdalena Błażek, GUMed
dr hab. Marcin Wielec, UKSW
Prof. DDr Janusz Surzykiewicz,
Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt
SSO Paweł Zwolek
dr Marcin Romanowski
dr Piotr Chrzczonowicz, UMK
dr Wojciech Sych, sędzia TK
Andrzej Martuszewicz

Recenzenci zewnętrzni:

prof. zw. dr hab. Karol Poznański, APS
prof. zw. dr hab. med. Antoni Florkowski
prof. zw. dr hab. Jarosław Majewski, UKSW
dr hab. Leszek Korporowicz, UJ
dr hab. Barbara Janusz-Pohl, prof. UAM
dr hab. Paweł Łuków, UW
dr hab. Andrzej Hankała, prof. UW
dr hab. Robert Opora, prof. UG
dr hab. Beata Maria Nowak, prof. SGGW
dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UO
dr hab. Piotr T. Nowakowski, prof. UR
dr hab. Jerzy Nikołajew, prof. UO
dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS
dr hab. Witold Mazurek, AIK
ks. dr hab. Mirosław Kosek, UKSW
ks. dr hab. Kazimierz Pierzchała, prof. KUL
dr hab. Mieczysław Dudek, prof. SAN
dr hab. Norbert Malec, prof. UPH

dr hab. Małgorzata Michel, prof. UJ
dr Mariusz Nawrocki, USz
dr Magdalena Kowalewska-Łukuć, USz
dr Konrad Buziak, USz
dr Łukasz Kwadrans, UŚ
dr Sylwia Jaskuła-Korporowicz, PWSiIP
dr Mariusz Kuryłowicz, PTE
dr Karina Szafrąńska, CHAT
dr Paweł Czarnecki, UJ
dr Mikołaj Iwański, UJ
dr Aleksander Wróbel, UJ
dr Valeri Vachev, UW
dr Paweł Dzienis, SSR
dr Krzysztof Stasiak, UG
SSO Joanna Przybylska
SSO Marek Marewicz
SSR Tomasz Kozłowski
SSR Marcin Morawski
SSO Marcin Kokoszcyński

Redaktorzy tematyczni

Dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Studiów Międzykulturowych, Katedra Antropologii Kultury Współczesnej

Obszar tematyczny: Przemiany kulturowe społeczeństw współczesnych

Procesy globalizacji, wzrastającej w coraz większym stopniu mobilności osób, grup i treści kultury, powodują daleko idące zmiany w sile i charakterze więzi społecznych, modelu relacji międzyludzkich i osobowości kulturowej człowieka w dobie późnej nowoczesności. Sytuacja ta kształtuje postrzegane i ukryte dynamizmy zarówno przekazu, przemiany, ale także tworzenia nowego porządku w działaniach indywidualnych, grupowych i instytucjonalnych w cywilizacji coraz częściej określanej jako medialna, informacyjna lub konceptualna. Aby zrozumieć dylematy, potencjały, ale także zagrożenia w sferze tożsamości, rozwoju i kondycji uwikłanych w nie osób oraz społeczności, a więc przemiany kulturowe współczesności, warto pytać o ich przyczyny, sposoby poznawania i konsekwencje.

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej

Obszar tematyczny:

Otwartość na zmiany osobowe a zmiany systemowe i społeczne. Wychowanie. Profilaktyka. Wsparcie

- Wszechstronność funkcjonowania nieletnich i dorosłych osób nieprzystosowanych społecznie w środowisku instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym w aspekcie ich zasobów osobowych i społecznych oraz czynników ryzyka.
- Zmiany osobowe u osób nieprzystosowanych społecznie i zagrożonych nieprzystosowaniem:
 - przyczyny, determinanty, skutki, sposoby ich aktywowania i utrwalania, gotowość do zmiany;
 - uzasadnienie ich wprowadzania, wymiar interdyscyplinarności i współdziałania, zakres zmian systemowych, propozycje rozwiązań systemowych i ich efektywności;
 - siła i kierunek zależności, predyktory, charakterystyczne zjawiska – ich przyczyny i skutki;
 - konflikty i sposoby ich rozwiązywania, założenia, zasady i skuteczność mediacji sądowych;
 - motywacja do zmiany, skutki zmiany i jej braku, zmiana a skuteczność udzielania po-

mocy, współpraca specjalistów, różnorodne formy wsparcia specjalistów;

- konwencjonalne i innowacyjne sposoby wsparcia a ich efektywność (pomoc, interwencja, terapia, konsultacja, tutoring itd.);
- oddziaływania wychowawcze i profilaktyczne w środowisku społecznym;
- oddziaływania resocjalizacyjne.

Dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński, prof. nadzw. UŁ

Uniwersytet Łódzki, Zakład Prawa Karnego Wykonawczego, Wydział Prawa i Administracji

Obszar tematyczny: Prawo karne wykonawcze

Podstawowe problemy tego obszaru to:

- badania empiryczne nad problematyką orzekania tych środków oraz ich skuteczności;
- szukanie odpowiedzi na pytanie – na ile aktualny stan prawny regulujący stosowanie środków probacyjnych jest efektywny;
- efekty zmian instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary;
- skuteczność warunkowego przedterminowego zwolnienia różnych grup penitencjarnych (młodociani, pierwszy raz odbywający karę pozbawienia wolności, recydywiści penitencjarni);
- rola poszczególnych oddziaływań penitencjarnych w toku odbywania kary pozbawienia wolności (art. 67 § 3 k.k.w.) na pozytywny przebieg okresu próby w czasie warunkowego przedterminowego zwolnienia;
- czy i jakie występują problemy przy wykonywaniu dozoru wobec sprawców przestępstw seksualnych, w szczególności tych, których czyny popełnione są w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych;
- jaki powinien być model wykonywania dozoru wobec skazanych na kary długoterminowe;
- rola Służby Więziennej w przygotowaniu osób pozbawionych wolności do funkcjonowania w systemie probacyjnym po odbyciu kary.

Ważnym problemem, który wymaga wciąż dyskusji jest rola polityki kryminalnej w kształtowaniu racjonalnej struktury kar kryminalnych ze szczególnym uwzględnieniem kar nieizolacyjnych.

Dr Łukasz Kwadrans, UŚ

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki

Obszar tematyczny: Wykonywanie orzeczeń w sprawach rodzinnych i nieletnich – aspekt społeczny, prawny i metodyczny:

- metodyka pracy resocjalizacyjnej;
- funkcjonowanie probacji w Polsce i w krajach wszechradzkich;

- praca z osobami odmiennymi kulturowo, resocjalizacja i reintegracja społeczna jednostek niedostosowanych bądź zagrożonych niedostosowaniem społecznym;
- funkcjonowanie personelu resocjalizacyjnego w Polsce i Europie;
- instytucjonalne formy pracy resocjalizacyjnej i wychowawczej z nieletnimi, funkcjonowanie ośrodków kuratorskich;
- praca z rodziną dysfunkcyjną;
- przemoc w rodzinie, przemoc międzyrówieśnicza
- metodyka pracy resocjalizacyjnej w środowisku otwartym;
- kuratela rodzinna;
- diagnoza w pracy kuratora rodzinnego, metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich;

Dr Małgorzata Żbikowska, USz

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Postępowania Karnego

Obszar tematyczny: Prawo karne procesowe

Zakres zagadnień, które mogą aktualizować się na tle prawa karnego procesowego obejmuje problematykę:

- praw i obowiązków osób tymczasowo aresztowanych i skazanych, a także funkcji tymczasowego aresztowania (w tym funkcji prewencyjnej);
- roli postępowania mediacyjnego w rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy stronami postępowania karnego oraz wpływu mediacji na zakończenie tego postępowania;
- instytucji karnoprosesowych związanych z ochroną pokrzywdzonego w procesie karnym;
- roli nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w prewencji indywidualnej i generalnej;
- zapobiegania przestępczości na tle seksualnym poprzez wprowadzenie Rejestrów Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym oraz Policijnej Mapy Zagrożeń;
- konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego z perspektywy ochrony społeczeństwa przed przestępcą i przestępczością;
- prawa dowodowego, w tym ciężaru dowodu i obowiązku dowodzenia organów procesowych, swobodnej oceny dowodów w procesie karnym oraz zakazów dowodowych;
- roli pokrzywdzonego w procesie karnym, w tym statusu pokrzywdzonego, jego praw i obowiązków, praktycznych aspektów związanych z ochroną pokrzywdzonego przed zjawiskiem wtórnej wiktyimizacji oraz sposobu przesłuchiwanie małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym;

- wyodrębnienia oraz opisu zasad procesu karnego, w tym zwłaszcza statusu ontologicznego zasad procesowych, kryteriów wyodrębniania zasad prawa oraz znaczenia zasad prawa we wnioskowaniach prawniczych.

Dr Konrad Lipiński, UW

Obszar tematyczny:

Prawo karne materialne

- nauka o przestępstwie;
- zasady odpowiedzialności karnej;
- typizacja przestępstw oraz jej elementy;
- zagadnienia obiektywnego oraz subiektywnego przypisania odpowiedzialności karnej;
- nauka o karze;
- środki probacyjne;
- środki zabezpieczające;

Prawo karne skarbowe

- struktura przestępstwa skarbowego;
- instytucje związane z zaniechaniem ukarania sprawcy;
- zagadnienia związane z poszczególnymi grupami przestępstw i wykroczeń skarbowych;

Prawo wykroczeń

- zagadnienie kontrawencjonalizacji;
- kary i środki karne orzeka za wykroczenia.

Dr Krzysztof Stasiak, UG

Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii, Kurator Okręgowy w Sądzie Okręgowym w Gdańsku

Obszar tematyczny:

- Prawo karne i prawo karne wykonawcze, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie sankcji karnych (wolnościowych)
- Prawo karne nieletnich, w tym w szczególności wykonywanie środków wychowawczych wobec nieletnich
- Prawo rodzinne, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie orzeczeń sądów rodzinnych przez kuratorów rodzinnych
- Kuratela sądowa w Polsce – jej historia, ustrój, sposób funkcjonowania, model zarządzania

Thematic editors

Leszek Korporowicz, PhD, professor of the Jagiellonian University

Jagiellonian University in Krakow, Faculty of International and Political Studies, Institute of Intercultural Studies, Department of Contemporary Culture Anthropology

Thematic area: Cultural changes in contemporary societies

Globalization processes, mobility of individuals, groups and cultural content that has been emerging increasingly, cause excessive changes in the strength and type of social bonds, interpersonal relationships and cultural personality of man in the times of late modernity. The situation shapes both the visible and hidden dynamisms of the message, the change, as well as of the creation of the new order in individual, group and institutional actions in the civilization, which is now more often described as medial, informative or conceptual. To understand the dilemmas, potentials and threats in the field of identity, development and shape of the persons and communities involved, i.e. the contemporary cultural changes, it is worth asking about their causes, methods of cognition and about their consequences.

Agnieszka Lewicka-Zelent, PhD, professor of the Maria Curie Skłodowska University in Lublin

Maria Curie Skłodowska University in Lublin, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Rehabilitation Pedagogy

Thematic area: Readiness for personal changes in the scope of systemic and social changes. Education. Prevention. Support.

- Versatility of the functioning of minors and adults who are socially maladjusted in an institutional and non-institutional environment in terms of their personal and social resources and risk factors;
- Personal changes regarding the individuals who are socially maladjusted or endangered of maladjustment:
 - causes, determinants, effects, methods of their activation and consolidation, readiness to change,
 - justification for the implementation, dimension of interdisciplinarity and cooperation, suggestions of systemic solutions and their effectiveness,
 - the strength and the direction of the dependence, predictors, typical phenomena – their causes and effects;
 - conflicts and methods of their resolving, assumptions, rules and effectiveness of court mediations;

- motivation to a change, effects of a change and of a lack of it, change and the effectiveness of providing help, cooperation of specialists, various types of specialist support;
- conventional and innovative methods of support and their effectiveness (aid, intervention, therapy, consultancy, tutoring, etc.);
- educational and preventive influences in the social environment;
- rehabilitation influences.

Aldona Nawój-Śleszyński, PhD, professor of the University of Lodz

Department of Executive Criminal Law, Faculty of Law and Administration, University of Lodz

Thematic area: Executive Criminal Law

The basic problems of the area are:

- empirical research in the field of the judgment of those measures and their effectiveness;
- finding an answer to: how effective is the contemporary legal state regulating the use of probation measures;
- the effects of changes in the institution of conditional suspension of the execution of the sentence;
- the effectiveness of parole in different penitentiary groups (juveniles, imprisoned for the first time, penitentiary repeat offenders);
- the role of various penitentiary influences within the deprivation of liberty [Art. 67 § 3 k.k.w. (Executive Penal Code)] during the positive course of the probation period during parole;
- are there any what are the problems while supervising sexual offenders, especially those, whose acts have been committed due to the sexual preference disorders;
- what shall be the model for the enforcement of supervision over those punished with long-term sentences;
- the role of the Prison Service in the preparation of inmates to function in the probation system after serving the sentence.

An important problem that still needs to be discussed is the role of the criminal policy in shaping the rational structure of criminal punishments with the impact on non-custodial punishments.

Łukasz Kwadrans, PhD, University of Silesia in Katowice

University of Silesia in Katowice, Faculty of Social Sciences, Institute of Pedagogy

Thematic area: Enforcement of judgments in family and juvenile cases – social, legal and methodical aspects:

- methodologies of rehabilitation work;

- the functioning of the probation in Poland and in the Visegrád countries;
- working with culturally different people; social rehabilitation and social reintegration of mal-adjusted persons or those with the risk of social maladjustment;
- the functioning of social rehabilitation staff in Poland and Europe;
- institutional forms of social rehabilitation and educational work with minors, functioning of probation centres;
- working with a dysfunctional family;
- domestic violence, peer violence;
- methodology of social rehabilitation work in an open environment;
- family guardianship;
- diagnosis at work of a family guardian; methods of educational, rehabilitation and preventive work of guardians enforcing judgments in family and juvenile cases;

Dr Małgorzata Żbikowska, PhD, University of Szczecin

University of Szczecin, Faculty of Law and Administration, Department of Criminal Procedure

Thematic area: Procedural criminal law

The scope of issues that may be updated in the light of procedural criminal law includes the following topics:

- the rights and obligations of persons under temporary arrest and conviction, as well as the role of temporary arrest (including its preventive function);
- the role of mediation in resolving conflicts between parties to criminal proceedings and the impact of mediation on the conclusion of such proceedings;
- criminal-trial institutions related to the protection of the victim in a criminal trial;
- the role of non-custodial preventive measures in individual and general prevention;
- prevention of sexual crime by introducing the Registers of Sex Offenders and the Police Map of the Threats;
- consensual ways of concluding criminal proceedings from the perspective of society protection against a criminal and crime;
- evidence law, including the burden of proof and the evidential obligation of procedural organs, facultative assessment of evidence in a criminal trial and prohibitions on evidence;
- the role of the victim in a criminal trial, including the status of the victim, the rights and obligations of the victim, practical aspects related to the protection of the victim against secondary victimization and the way of interrogating

- a minor victim in a criminal trial;
- extracting and describing the principles of the criminal trial, including in particular the ontological status of procedural rules, criteria for distinguishing the principles of law and the importance of legal principles in legal inferences.

Konrad Lipiński, PhD, University of Wrocław

Thematic area:

Substantive criminal law

- crime science;
- the rules of criminal responsibility;
- type classification of crimes and its elements;
- the issues of objective and subjective assignments of the criminal responsibility;
- punishment science;
- probation measures;
- protective measures;

Tax Criminal Law

- the structure of tax crime;
- institutions related to the desistance to punish the perpetrator;
- issues related to specific groups of fiscal crimes and offenses;

Offense law

- the issue of partial depenalization;
- penalties and punitive measures for offenses.

Krzysztof Stasiak, PhD

University of Gdańsk, Faculty of Law and Administration, Department of Material Criminal Law and Criminology, District Probation Officer of the District Court in Gdańsk

Thematic area:

- Criminal law and executive criminal law, including in particular the imposition and enforcement of criminal penalties (custodial)
- Juvenile criminal law, in particular the implementation of juvenile educational measures
- Family law, including in particular ruling and enforcement of judgments of family courts by family guardians
- Probation system in Poland – its history, structure, way of functioning, management model

SPIS TREŚCI

WSTĘP	11
Dr Izabela Urbaniak-Mastalerz Adwokat w Bełchatowie, Okręgowa Rada Adwokacka w Częstochowie, adiunkt na Politechnice Łódzkiej w Katedrze Integracji Europejskiej i Marketingu Międzynarodowego ROLA KURATORA DLA POKRZYWDZONEGO MAŁOLETNIEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM	13
Dr Anna Chmielewska Adiunkt w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Pracy Socjalnej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej NAJWAŻNIEJSZE CELE I NAJTRUDNIEJSZE DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ KURATORÓW SĄDOWYCH. PREZENTACJA WYBRANYCH WYNIKÓW BADAŃ PRZEPROWADZONYCH W RAMACH PROJEKTU: „ZAWÓD KURATORA SĄDOWEGO W POLSCE: PRACA..., MISJA..., PASJA..., PRZYGODA...?”	31
Dr Sabina Prejsnar-Szatyńska Doktor nauk humanistycznych, kurator-specjalista, kierownik III Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Krakowa-Podgórze w Krakowie CZŁOWIEK W KONCEPCJI JÓZEFA ROSENBLATTA	51
Mgr Mieczysław Oliwa Prezes Sądu Okręgowego w Bydgoszczy UPRAWNIENIA PREZESA SĄDU WOBEC KURATORSKIEJ SŁUŻBY SĄDOWEJ	71
Mgr Jarosław Tekliński Wiceprezes i przewodniczący Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Przasnyszu, wykładowca w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, doktorant w INP PAN ODROCZENIE WYKONANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W STATYSTYCE SĄDOWEJ	107
INFORMACJA DLA AUTORÓW	141

WSTĘP

Przez cały 2020 rok Redakcja kwartalnika „Probacja” pomimo trudnego okresu pandemii Covid-19 podejmowała wszelkie działania mające na celu podnoszenie rozpoznawalności czasopisma w środowisku kuratorów sądowych oraz w środowisku naukowym.

W dniu 9 lutego 2021 r. kwartalnik „Probacja” znalazł się na liście czasopism punktowanych tworzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego otrzymując 20 punktów w dziedzinach: nauki prawne, nauki socjologiczne, psychologia. Periodyk może również poszczycić się indeksacjami w międzynarodowych bazach ERIH Plus i DOAJ. Redakcja podejmuje też starania w celu dostosowania czasopisma do wymogów baz CEEOL, CEJSH, Google Scholar oraz SCOPUS.

W 2021 roku przez Redakcję zostanie zorganizowany cykl seminariów naukowych w formie webinarów. Pierwsze z nich, adresowane do zawodowych kuratorów sądowych, pt.: „Udział kuratorów w wykonywaniu orzeczeń w sprawach karnych – uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*”, odbyło się w dniu 29 stycznia 2021 r. Zainteresowanie blisko tysiąca chętnych uczestników pokazało wagę tego typu przedsięwzięć oraz dało asumpt do wymiany doświadczeń pomiędzy naukowcami a praktykami na łamach naszego czasopisma.

Redakcja nie ustaje również w staraniach, aby kwartalnik „Probacja” stanowił miejsce, w którym publikują zarówno Ci, którzy należą do grona wybitnych naukowców w swoich dziedzinach, jak również Ci, którzy dopiero rozpoczynają swoją karierę naukową.

Do współpracy z kwartalnikiem pragniemy zaprosić kolejnych autorów, specjalizujących się w różnych obszarach nauk penalnych. Jesteśmy otwarci na publikację opracowań z zakresu nauk humanistycznych, w tym przede wszystkim z zakresu pedagogiki i resocjalizacji, dotyczących wykonywania orzeczeń w sprawach nieletnich, rodzinnych i karnych. Znaczącą rolę pośród zagadnień poruszanych w ramach kwartalnika ma w zamierzeniu Redakcji odgrywać problematyka związana z probacją rozumianą instytucjonalnie oraz z pracą kuratorów sądowych. Niemniej trzon merytoryczny czasopisma stanowią publikacje ze sfery nauk penalnych, w tym przede wszystkim nauki o przestępstwie, części szczególnej prawa karnego, pra-

wa karnego skarbowego, prawa karnego pozakodeksowego oraz procesu karnego, a także prawa karnego wykonawczego. Kładziemy duży nacisk na publikację tekstów problemowych, zawierających twórcze rozwiązania istniejących w teorii i praktyce problemów związanych z interpretacją przepisów. Zachęcamy też do publikacji wyników badań empirycznych, gdyż to one w dużej mierze pozwalają na rzetelną ocenę obowiązujących aktów normatywnych oraz formułowanie sensownych i konstruktywnych postulatów *de lege ferenda*.

W obecnym, złożonym do rąk czytelnika Numerze 4/2020, znalazły się opracowania dotyczące roli kuratora dla pokrzywdzonego małoletniego w postępowaniu karnym oraz prezentujące wyniki badań odnośnie pozycji i roli kuratora sądowego w poradnictwie, a także analizujące problematykę uprawnień prezesa sądu wobec kuratorskiej służby sądowej. Bieżący numer zawiera także analizę statystyk sądowych dotyczących odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz opracowanie przeglądowe o charakterze filozoficzno-prawnym, w ramach którego Autorka, kontynuując serię analiz dotyczących problematyki obrazu człowieka w pracach wybranych prawników na przełomie XIX i XX wieku, zaprezentowała koncepcje Józefa Rosenblatta.

Jak zawsze zapraszamy Państwa na stronę internetową czasopisma www.probacja.com na której znaleźć można m.in. aktualne, jak i archiwalne artykuły „Probacji” w wersji elektronicznej, złożyć manuskrypt oraz zapoznać się z bieżącą działalnością Redakcji.

Strona ta jest dostosowana również do potrzeb osób słabowidzących, także okładka każdego numeru kwartalnika zawiera tłoczenia przy użyciu znaków alfabetu Braille’a.

Z życzeniami udanej lektury
Redaktor Naczelny
dr Piotr Zakrzewski

Izabela Urbaniak-Mastalerz¹

**ROLA KURATORA DLA POKRZYWDZONEGO
MAŁOLETNIEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM**

**THE ROLE OF GUARDIAN FOR AN AGGRIEVED
MINOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Otrzymano: 16.12.2020 Zaakceptowano: 09.03.2021 Opublikowano: 31.03.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.7901

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Opracowanie przedstawia problematykę roli kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Artykuł wskazuje na regulacje prawne i orzeczenia sądowe w zakresie roli kuratora dla małoletniego. Autorka podejmuje się próby rozstrzygnięcia problemu jak należy postrzegać instytucję roli kuratora dla małoletnich zważywszy na dotychczasową linię orzeczniczą Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Wnioski z omówionych regulacji i orzeczeń w oparciu o dostępne statystyki stanowić będą punkt wyjściowy do dokonania oceny oraz możliwości procesowych kuratora.

Słowa kluczowe: kurator, małoletni pokrzywdzony, rola, założenia

Abstract

The study presents the problem of the role of guardian for an aggrieved minor in criminal proceedings. The legal regulations and court decisions

¹ Dr Izabela Urbaniak-Mastalerz, adwokat w Bełchatowie, Okręgowa Rada Adwokacka w Częstochowie, adiunkt na Politechnice Łódzkiej w Katedrze Integracji Europejskiej i Marketingu Międzynarodowego, autor do korespondencji: Izabela Urbaniak-Mastalerz, e-mail: izaurbaniakmastalerz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3845-8028.

are indicated regarding the role of guardian for a minor. The author attempts to solve the problem of how the role of guardian for minors should be perceived, given the existing jurisprudence of the Supreme Court and common courts. The conclusions from the evaluation of the regulations and judgments, based on the available statistics, form the starting point for the assessment of the guardian's capacities in legal proceedings.

Key words: guardian, aggrieved minor, role, assumptions

Wprowadzenie

W obecnych czasach coraz częściej zdarzają się sprawy karne, w których pokrzywdzonym jest osoba małoletnia. Zwykle wówczas reprezentują ją rodzice, jako jej przedstawiciele ustawowi. Jednakże w sytuacji, gdy podejrzanym o popełnienie przestępstwa na szkodę dziecka jest jeden z rodziców, dla małoletniego pokrzywdzonego wyznacza się kuratora do reprezentowania spraw w postępowaniu karnym. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 30 września 2010 r. sygn. akt. I KZP 10/10 uznał bowiem, że „rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców”². Uchwała ta zmieniła zasadniczo podejście sądów powszechnych do reprezentacji małoletniego przez jednego z rodziców w okoliczności, gdy podejrzanym jest drugi z rodziców. Należy jednak uznać takie rozwiązanie za słuszne, bo stosunek zależności małżonków od siebie nawzajem mógłby zagrozić dobru dziecka i wprowadzić stan nieobiektywnej oceny rodzica względem konkretnego zdarzenia z udziałem małoletniego dziecka³.

² Uchwała (7) SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, Legalis nr 248204.

³ Odmienne zob. T. Partyk, *Kurator dla małoletniego pokrzywdzonego. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, LEX/el. 2014, teza 1–6, podobnie: W. Sych, *Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Ius Novum” 2011, nr 1, s. 197–203; S. Durczak-Żochowska, *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego przez jego rodziców w postępowaniu karnym. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznicy” 2011, nr 4, s. 93–106, zob. też: E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem*, LEX 2014/el.; M. Manikowska, *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym – art. 98 k.r.o. w zw. z art. 51 § 2 w zw. z art. 59 k.p.k.*

Celem opracowania jest więc próba przedstawienia rozstrzygnięcia problemu: w jaki sposób należy postrzegać instytucję kuratora dla małoletniego w postępowaniu karnym. Warto także omówić zakres działania wyznaczonego kuratora dla małoletniego w procesie karnym⁴. Można

Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., IKZP 10/10, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzeczniczy” 2011, nr 1, s. 139–146; wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, LEX nr 1415468.

⁴ Zob. też: M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na tle orzecznictwa Trybunatu Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4, s. 61–78; K. Janczukowicz, *Reprezentowanie małoletniego przez rodzica w sprawie, w której oskarżonym albo podejrzanym jest drugi rodzic*, LEX/el. 2015; W. Sych, *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006, LEX/el.; O. Trocha, *Ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Analiza prawna*, w: *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.; *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynek K. Stasiak, LexisNexis 2014, LEX/el.; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10, s. 6–26; *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, red. L. Mazowiecka, LEX 2013/el.; L. Mazowiecka, *Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw*, Wolters Kluwer Polska 2012, LEX/el.; H. Ciepła, J. Ignaczewski, J. Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, LexisNexis 2014, LEX/el.; *Z problematyki wiktymologii*, red. W. Klaus, L. Mazowiecka, A. Tarwacka, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX/el.; J. Misztal-Konecka, *Wylączenie reprezentacji rodziców wobec dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 6, s. 69–77; M. Fingas, *Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej w procesie karnym – wybrane zagadnienia implementacji dyrektywy 2016/800*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 11, s. 11–17; A.Z. Krawiec, *Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 11, s. 118–132; K. Dudka, *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9, s. 108–114; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Wojskowej oraz Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2010 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 2, s. 59–116; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2015 r.*, „Ius Novum” 2017, nr 1, s. 201–226; K. Witkowska, *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9, s. 102–119; J. Misztal-Konecka, *Pojednanie w prawie karnym (zagadnienia wybrane)*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 12, s. 65–78; R.A. Stefański, *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 147–154; W. Kotowski, A. Tombek-Knigawka, *Dlaczego kierują sprawy do postępowania mediacyjnego?*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 118–134; R.A. Stefański, *Krąg podmiotów uprawnionych do zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w świetle nowych uregulowań*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 2, s. 5–28; *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.; K. Dudka, Ł. Mrozek, J. Mierzwińska-Lorencka, E. Naumann, O. Trocha, A. Budzyńska, M. Horna-Cieślak, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu*

założyć również z góry tezę, że kurator małoletniego pokrzywdzonego pełni znaczącą rolę w procesie przez reprezentację interesów dziecka.

Wnioski z omówionych regulacji i orzeczeń stanowić będą punkt wyjściowy do dokonania oceny, biorąc także pod uwagę dostępne statystyki.

1. Zakres działania i kompetencji kuratora małoletniego

Kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w wypadku, gdy nie może być reprezentowany przez rodziców, wyznacza sąd opiekuńczy na mocy art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁵. Jak stanowi art. 991 § 1 k.r.o., kuratorem reprezentującym dziecko może być ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka. Oznacza to, że poza wymogiem posiadania tytułu adwokata lub radcy prawnego, niezbędna jest także szczególna znajomość spraw związanych z dobrem małoletnich lub wymóg ukończenia odpowiednich szkoleń w tym zakresie. Warto wskazać też, że w postępowaniu karnym kuratorem małoletniego nie może być osoba bez wykształcenia prawniczego, o czym mowa w treści § 2 tego artykułu (art. 991 § 3 k.r.o.).

Wydaje się, że potrzeba posiadania odpowiedniego wykształcenia przez kuratora dla małoletniego w postępowaniu karnym oraz znajomość przez niego spraw dotyczących zakresu dobra małoletnich wskazuje już na wstępie rozważań na doniosłą jego rolę.

Jeśli chodzi o zakres działania kuratora małoletniego w procesie karnym, to jest on tożsamy z zakresem uprawnień procesowych, jakie mógłby wykonywać rodzic małoletniego pokrzywdzonego. Nie ma jednak w przepisach bezpośrednio wskazanego katalogu czynności kuratora dla małoletniego, co może powodować trudności w zakresie postrzegania roli i możliwych zadań kuratora. Jako role kuratora, nasuwające się pośrednio przez przepisy prawa, można wskazać:

niu karnym, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016, s. 7–106, zob. też odnośnie roli pokrzywdzonego w aspekcie porozumień procesowych: I. Urbaniak-Mastalerz, *Rola pokrzywdzonego w porozumieniach karnoprosesowych*, w: *Ochrona prawna pokrzywdzonego*, red. T. Karczmarek, M. Filipowska-Tuthill, J. Żylińska, Wrocław 2017, s. 253–263.

⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020, poz. 1359 t.j.) dalej: k.r.o.

- dbanie o dobro małoletniego dziecka;
- dbanie o interes małoletniego;
- zapewnienie możliwej pomocy prawnej małoletniemu;
- zabezpieczenie praw procesowych małoletniego;
- uwzględnienie słusznej racji dziecka.

Biorąc pod uwagę powyższe role, wynikające z brzmienia przepisów prawa, należy także wskazać na możliwe czynności, do których uprawniony jest kurator dla małoletniego w procesie karnym:

- udział w przesłuchaniu małoletniego w tzw. niebieskim pokoju;
- możliwość zadawania pytań małoletniemu;
- dostęp do akt postępowania;
- składanie wniosków dowodowych oraz innych wniosków i oświadczeń;
- złożenie wniosku o ściganie i skargi uprawnionego oskarżyciela;
- złożenie zawiadomienia o popełnionym przestępstwie;
- reprezentacja małoletniego w procesie;
- zabieranie czynnego głosu w sprawie małoletniego;
- składanie środków zaskarżenia.

Odwołując się do definicji ustawowych pokrzywdzonego na gruncie przepisów procedury karnej to warto odnieść się do treści art. 49 § 1 Kodeksu postępowania karnego⁶. Jak wynika z powołanego wyżej przepisu, pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Oznacza to zatem, że małoletnie dziecko, jako osoba fizyczna, także może być pokrzywdzonym w procesie karnym. Problem jest jednak w tym, że małoletnie dziecko może nie tylko nie zdawać sobie sprawy z zaistniałego bezpośredniego naruszenia lub zagrożenia jego dóbr, ale także próbować chronić rodzica. Postępowania karne z udziałem małoletnich dzieci są bezspornie niezwykle trudne do rozstrzygnięcia przez organy procesowe z uwagi na często utrudnione pozyskanie jakichkolwiek informacji od małoletnich. W praktyce zdarzają się też sytuacje, gdzie dzieci, będąc pod wpływem konkretnych osób oraz w stosunku zależności od nich, mogą odmówić udzielania odpowiedzi na pytania albo też mogą odpowiadać na pytania organów, ale niekoniecznie w zgodzie z prawdą.

Zgodnie z treścią art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. jako cel procesu karnego został wskazany obowiązek uwzględnienia przez organy procesowe prawnie

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.) dalej: k.p.k.

chronionych interesów pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności. W tym zakresie należy zaznaczyć, że małoletni pokrzywdzony jest szczególnym uczestnikiem procesu karnego, bo zwykle z racji swego wieku ma utrudnione prawo do wyrażania swojego stanowiska. Dlatego też, dla zabezpieczenia interesów dziecka ustanawia się dla niego kuratora procesowego.

Zasadą, wynikającą z art. 51 § 2 k.p.k. jest to, że małoletniego pokrzywdzonego reprezentuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pozostaje pokrzywdzony. Mimo że kurator procesowy nie jest wskazany w treści tego przepisu, to jednak Sąd Najwyższy przyjął, że w tym zakresie należy stosować odpowiednio przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w kwestii przedstawiciela ustawowego. Wyznaczony zatem przez sąd kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego staje się reprezentantem dziecka.

2. Zadania i status kuratora małoletniego pokrzywdzonego na tle orzecznictwa

Na wstępie należy zaznaczyć, że brak jest regulacji w Kodeksie postępowania karnego, które wskazywałyby bezpośrednio na instytucję kuratora małoletniego pokrzywdzonego. Dlatego też, aby jednak dokonać analizy jego roli, to trzeba odwołać się do tych przepisów prawa, które dotyczą wprost instytucji kuratora.

Zgodnie z tezą zawartą w wyroku SA w Katowicach z dnia 7 sierpnia 2014 r. II AKa 246/14 „kurator ustanowiony na podstawie art. 99 k.r.o. jest z mocy ustawy reprezentantem małoletniego, którego interesy mogą być w danej sprawie sprzeczne z interesami rodziców lub któregośkolwiek z rodziców. W takiej sytuacji działa on jako przedstawiciel ustawowy małoletniego i tym samym wyłącza w stosunku do małoletniego wynikające z władzy rodzicielskiej rodziców uprawnienie określone w art. 98 § 1 k.r.o. Podobnie rzecz się ma z kuratorem ustanowionym w związku z postępowaniem prowadzonym przed sądem, który ma za zadanie reprezentowanie dziecka, czyli dokonywanie czynności procesowych w imieniu i ze skutkiem dla reprezentowanego (art. 98 § 3 k.r.o.). Kurator jako przedstawiciel ustawowy małoletniej był zatem uprawniony m.in. do złożenia wniosku o zadośćuczynienie z tytułu wyrządzonej jej krzywdy przestępstwem z art. 148 § 1 k.k. skutkującym śmiercią jej matki. Pozwa-

łało to kuratorowi na działanie w określonej sprawie niezależnie od tego jakich przestępstw by dotyczyło, oczywiście pod warunkiem, że byłyby to czyny, które naruszały prawa lub interesy pokrzywdzonej. Gdyby było inaczej, każde rozszerzenie tamtego postępowania o kolejne przestępstwo musiałyby skutkować wnioskiem prokuratora do sądu rodzinnego o ustanowienie kuratora, co byłoby działaniem zupełnie nieracjonalnym. Istotą przecież postanowienia wydawanego w trybie art. 99 k.r.o. była troska o interes małoletniego pokrzywdzonego, który pozbawiony zdolności do czynności procesowych winien być należycie reprezentowany w toku prowadzonego postępowania⁷. Z zacytowanego powyżej judykatu wynika uprawnienie kuratora w postaci wnioskowania o zadośćuczynienie dla małoletniego pokrzywdzonego z tytułu przestępstwa. Ma to zatem ogromne znaczenie dla sytuacji małoletniego pokrzywdzonego i wskazuje na rolę kuratora, jako podmiotu kompetentnego do wnioskowania o zadośćuczynienie.

Warto jednak wskazać, że zakres możliwych działań kuratora nie jest nieograniczony. Jak stanowi art. 156 k.r.o. kurator powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego. Jak wynika z tezy zawartej w postanowieniu SN z dnia 25 lipca 2019 r., IV CZ 64/19 „wytoczenie przez rodzica powództwa o zadośćuczynienie i rentę należną małoletniemu dziecku z tytułu czynu niedozwolonego nie jest czynnością przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Nieuprawnione jest przy tym odwoływanie się do regulacji zawartych w art. 156 k.r.o. lub art. 175 k.r.o., które dotyczą ustanowionego przez sąd opiekuna osoby małoletniej, a nie rodzica⁸. Oznacza to zatem, że w przypadku przysporzenia ewentualnych korzyści dla małoletniego dziecka nie trzeba wnioskować o zgodę sądu rodzinnego, co wydaje się być słusznym rozwiązaniem.

Wypada wskazać na wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 15 listopada 2016 r., sygn. akt. II SA/Rz 249/16 w zakresie konwalidacji czynności procesowych opiekuna przez sąd opiekuńczy, gdzie sąd ten stwierdził, że „możliwe jest sanowanie [tj. konwalidacja – dop. IUM] już dokonanych czynności procesowych opiekuna przez sąd opiekuńczy *ex post*. Taka czynność procesowa dokonana przez opiekuna bez zezwolenia sądu opiekuńczego nie jest bowiem nieważna bezwzględnie, ale bezskuteczna.

⁷ Wyrok SA w Katowicach z dnia 7 sierpnia 2014 r. II AKa 246/14, Legalis nr 1180315.

⁸ Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2019 r., IV CZ 64/19, Legalis nr 1978229.

Brak ten ma charakter usuwalny”⁹. Pogląd ten wskazuje, że jest możliwa konwalidacja wadliwej czynności dokonanej bez zgody sądu rodzinnego. Problem jest w tym, jak na takie zagadnienie będzie się zapatrywał sąd rodzinny i czy wyrazi zgodę na późniejsze zatwierdzenie wadliwie dokonanej czynności.

Z kolei w wyroku SN z dnia 9 kwietnia 2010 r., sygn. akt. III CSK 203/09 zostały wskazane skutki uchylecia zezwolenia sądu na zawarcie umowy dotyczącej małoletniego. W wyroku tym SN stwierdził, że „uchylenie przez Sąd Najwyższy prawomocnego postanowienia sądu opiekuńczego, wydanego na podstawie art. 156 k.r.o., po zawarciu umowy, której dotyczyło udzielone zezwolenie, nie powoduje nieważności tej umowy”¹⁰. Wyrażony w zacytowanym orzeczeniu pogląd potwierdza zaprezentowane wcześniej stanowisko, że brak zgody sądu opiekuńczego nie powoduje automatycznie nieważności zawartych umów bez zgody sądu opiekuńczego, a jedynie ich bezskuteczność.

Warto jednak podnieść, że jak wynika z wyroku SN z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie sygn. akt. II CSK 262/09 „okoliczność, że sąd opiekuńczy zezwolił opiekunowi osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie na dokonanie czynności prawnej (art. 156 w związku z art. 175 k.r.o.) nie wyłącza badania, czy czynność dokonana na podstawie tego zezwolenia jest sprzeczna z ustawą, ma na celu obejście ustawy lub jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 1 i 5 k.c.)”¹¹. Oznacza to zatem, że zgoda sądu rodzinnego na dokonanie określonej czynności prawnej nie rodzi automatycznego stwierdzenia, że czynność ta jest zgodna z prawem i zasadami współżycia społecznego. Dlatego też, pomimo udzielenia zgody przez sąd rodzinny na dokonanie takiej czynności niezbędne jest zbadanie, czy czynność ta nie ma na celu obejścia prawa i czy nie jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Taki pogląd należy uznać za słuszny z uwagi na interes małoletniego dziecka.

Jak wynika z tezy, zaprezentowanej w postanowieniu SN z dnia 23 lipca 1998 r., sygn. akt. III CKU 34/98 – „kurator ustanowiony na podstawie art. 99 ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9, poz. 59 ze zm.) przejmuje w stosunku do praw majątkowych małoletniego funkcje jego przedstawiciela ustawowego i powinien

⁹ Wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 15 listopada 2016 r., II SA/Rz 249/16, Legalis nr 1546032.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2010 r., III CSK 203/09, Legalis nr 237020.

¹¹ Wyrok SN z dnia 25 listopada 2009 r., II CSK 262/09, Legalis nr 254068.

te funkcje sprawować z należytą starannością, taką do jakiej zobowiązani są rodzice przy zarządzie majątkiem dziecka (art. 101 § 1 k.r.o.). Kurator nie może posuwać się bez zezwolenia sądu opiekuńczego do takich dyspozycji odnośnie majątku osoby małoletniej, do jakich nie byłby uprawnieni jej rodzice (art. 101 § 3 k.r.o.) i których nie byłby władny przedsięwziąć samodzielnie opiekun, w wypadku sprawowania nad osobą małoletnią opieki (art. 156 k.r.o.). Ograniczenia kuratora w tym względzie wynikają z treści przepisów art. 101 § 3 w związku z art. 155 § 2, 156 i 178 § 2 k.r.o.”¹². Zacytowane orzeczenie wskazuje na istotną i doniosłą rolę kuratora dla małoletniego, która porównywana jest do roli rodzica. Oznacza to zatem, że kurator powinien wykazywać się ogromnym zaangażowaniem oraz troską, podobną do troski rodzicielskiej.

W tym samym judykacie SN stwierdził, że „zrzeczenie się przez kuratora należnej stronie małoletniej części majątku spadkowego jest dyspozycją w ważnej sprawie majątkowej w rozumieniu art. 156 k.r.o. i należy do tych czynności, które kwalifikują się jako przekroczenie granic zwykłego zarządu w rozumieniu art. 101 § 3 k.r.o.”¹³. Pogląd ten przedstawia sytuację, gdzie wymagana jest zgoda sądu rodzinnego do czynności prawnej, która pozbawia małoletniego uzyskania ewentualnych korzyści z majątku spadku, dlatego pogląd ten wydaje się być korzystny z punktu widzenia dobra małoletnich dzieci.

Z kolei w postanowieniu SN z dnia 24 lutego 1995 r., sygn. akt. II CRN 155/94 zostało zawarte stwierdzenie, że „sąd opiekuńczy, rozpoznając wniosek kuratora *absentis* i zezwolenie na dokonanie czynności prawnej, przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem podopiecznego (art. 156 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.), musi rozpatrzyć, czy planowana czynność prawna, ma na celu ochronę praw podopiecznego, a m.in. szeroko rozumianych jego praw majątkowych (art. 184 § 1 k.r.o.) oraz czy jest korzystna i celowa dla niego, a także czy odpowiada względom gospodarczym”¹⁴. Oznacza to, że sąd rodzinny w przypadku orzekania w przedmiocie wyrażenia zgody na dokonanie czynności przekraczającej zarząd zwykły nad rzeczami małoletniego każdorazowo bada, czy czynności, które ma dokonać kurator, są korzystne z punktu widzenia interesu gospodarczego małoletniego. Odnosząc powyższe na grunt rozważań

¹² Postanowienie SN z dnia 23 lipca 1998 r., III CKU 34/98, Legalis nr 340525.

¹³ Postanowienie SN z dnia 23 lipca 1998 r., III CKU 34/98, Legalis nr 340525.

¹⁴ Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1995 r., II CRN 155/94, Legalis nr 29146.

nad rolą kuratora małoletniego pokrzywdzonego należy stwierdzić, że wyznaczony dla dziecka kurator także wszelkie swoje decyzje powinien rozpatrywać przez pryzmat dobra małoletniego oraz jego interesu gospodarczego.

Trzeba jednak zaznaczyć, że inaczej sytuacja wygląda w sprawach z zakresu przestępstwa niealimentacji, gdzie oskarżonym także jest jeden z rodziców. Pomimo że pokrzywdzonym w tych procesach karnych jest także małoletni, to nie potrzeba wyznaczenia kuratora do reprezentacji małoletniego, bo za niego może występować drugi z rodziców¹⁵. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 czerwca 2020 r. orzekł bowiem, że „czynności prawne podejmowane przez przedstawiciela małoletniego pokrzywdzonego (dziecka) w postępowaniu karnym prowadzonym o przestępstwo z § 1 lub 1a art. 209 k.k. przeciwko rodzicowi dziecka, są czynnościami prawnymi dotyczącymi m.in. należnych dziecku od tego rodzica środków utrzymania i wychowania, w rozumieniu art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o., zatem prawa małoletniego w tym postępowaniu może wykonywać drugi z rodziców”¹⁶. Jednakże z takim podziałem trudno jest się zgodzić, bo nie sposób przewidzieć, mimo wszystko, możliwych kolizji dóbr oraz tego, czy drugi z rodziców kieruje się faktycznym dobrem dziecka czy też innymi pobudkami. Ponadto taki podział reprezentacji pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym, gdy oskarżonym jest drugi z rodziców, wprowadza niespójność i może powodować trudności interpretacyjne.

Warto także zwrócić uwagę na tezę wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 1 kwietnia 2019 r., sygn. akt. IV 1Ka 154/18 „w sytuacji, gdy przeciwną stroną wytoczonego procesu – jest drugi z rodziców małoletniego, co ma zastosowanie nie tylko w sprawach cywilnych ale i również w procesie karnym (art. 51 § 2 k.p.k. w zw. z art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. i w związku z art. 98 § 3 k.r.o.), to małoletniego nie może reprezentować ani ten, ani drugi jego rodzic”¹⁷. Wskazuje to bowiem na konieczność reprezentacji interesów małoletniego przez kuratora nie tylko w procesach karnych, ale także w procesach cywilnych, gdy stroną przeciwną jest drugi z rodziców. Potwierdzałyby to jednak konieczność ustanowienia kuratora dla małoletniego także w sprawach z zakresu niealimentacji.

¹⁵ Zob. szerzej na ten temat: postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

¹⁷ Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 1 kwietnia 2019 r., IV 1Ka 154/18, Legalis nr 2053910.

Problematyczna może się wydawać także kwestia wynagrodzenia kuratora z urzędu oraz właściwego sądu do ponoszenia wydatków na rzecz ustanowionego z urzędu kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego¹⁸. Przez okoliczność, że sąd opiekuńczy wyznacza kuratora dla małoletniego w procesie karnym, sądy karne nie czują się kompetentne do zasądzenia kuratorom wynagrodzeń za pomoc prawną udzieloną z urzędu małoletnim. Kwestie te powinny być odgórnie uregulowane, by nie było żadnych wątpliwości interpretacyjnych.

Jak wynika jednak z postanowienia SA Katowice z dnia 12 kwietnia 2017 r., sygn. akt. II AKz 227/17 – „rola sądu opiekuńczego w toku postępowania karnego ogranicza się wyłącznie do ustanowienia kuratora posiadającego uprawnienia adwokata do reprezentowania interesów małoletniego pokrzywdzonego, natomiast organem właściwym do rozstrzygnięcia pozostałych kwestii związanych ze świadczoną przez niego pomocą prawną, w tym określanie należnego mu wynagrodzenia, należy do kompetencji sądu procesowego. Niewskazaniem byłoby bowiem przeniesienie tego obowiązku na sąd opiekuńczy, przed którym kurator nie podejmował żadnych czynności procesowych. Stąd też tylko sąd procedujący w sprawie karnej, który dysponuje kompletnym materiałem dowodowym, z którego wynika aktywność, zaangażowanie i nakład pracy kuratora odzwierciedlony, czy to w postaci adnotacji zawartych w protokołach czy też sformułowanych przez niego pismach procesowych, jest w stanie najlepiej ocenić jego pracę, co oczywiście przekłada się na wysokość zasądzanego na jego rzecz wynagrodzenia. Powyższe stanowisko – w świetle przedstawionych okoliczności – jest zatem uzasadnione względami celowościowymi i zasadami ekonomiki procesowej. Konsekwencją powyższych wywodów z kolei jest to, że do określenia wynagrodzenia kuratora świadczącego pomoc prawną małoletniemu pokrzywdzonemu w toku procesu karnego nie ma zastosowania dyspozycja art. 179 k.r.o., ale przepisy prawa karnego procesowego. W tej sytuacji sąd apelacyjny przyjął, że podstawę prawną zasądzenia wynagrodzenia na rzecz kuratora ustanowionego na podstawie art. 99 k.r.o. dla reprezentowania praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko drugiemu z jego rodziców stanowi art. 618 § 1 pkt 11 k.p.k. w zw. z art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze (Dz.U. 2016, poz.

¹⁸ S. Durczak-Żochowska, *Wynagrodzenie za czynności kuratora dla małoletniego w sprawach karnych (zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 1, s. 90–97.

1999). W takim układzie procesowym należało zmienić zaskarżone postanowienie poprzez stwierdzenie, że właściwym rzeczowo do rozpoznania wniosku kuratora małoletniej o zasądzenie wynagrodzenia z tytułu pomocy prawnej udzielonej ww. małoletniej w toku postępowania karnego prowadzonego przed Sądem Okręgowym jest ten Sąd¹⁹.

Z zacytowanym wyżej poglądem należy zgodzić się w pełni, bowiem to sąd karny może sprawdzić faktyczny udział kuratora małoletniego w procesie karnym, a więc może dokonać oceny jego poświęcenia i zaangażowania w sprawę. Trzeba jednak zaznaczyć, że kwestia wynagrodzenia powinna być uregulowana jednoznacznie przez zasadę prawną Sądu Najwyższego albo też ustawowo. Brak sprecyzowania i jednoznaczności w orzecznictwie sądowym może bowiem przyczynić się do braku zaangażowania kuratorów małoletnich w faktyczny interes dzieci.

Wnioski końcowe

Rola kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym jest porównywania do roli rodzica małoletniego. Dlatego też trzeba mieć na względzie istotę tej roli, a także jej doniosłość. Założona teza w zakresie szczególnej roli kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego została zatem w pełni potwierdzona.

Jednak w praktyce stosunkowo trudno jest zweryfikować, czy konkretni kuratorzy dla małoletnich pokrzywdzonych w procesie karnym są wyznaczani przez sąd z uwagi na ich adekwatne kompetencje oraz czy posiadają oni faktyczną wiedzę w zakresie możliwości dokonywanych przez nich czynności procesowych. Problem ten został także dostrzeżony już przez Trybunał Konstytucyjny, który stwierdził, że zbyt duży margines swobody dla organów procesowych w kwestii wyboru osoby kuratora małoletniego w procesie karnym nie gwarantuje odpowiedniego poziomu reprezentacji interesów małoletniego²⁰.

Brak bezpośredniego wskazania w przepisach Kodeksu postępowania karnego na instytucję kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego powoduje konieczność odwoływania się do Kodeksu rodzinnego

¹⁹ Postanowienie SA Katowice z dnia 12 kwietnia 2017 r., II AKz 227/17, Legalis nr 1651467, podobnie także: wyrok SA Katowice z dnia 19 marca 2015 r., sygn. akt. II AKa 46/15, Legalis nr 1241349.

²⁰ Postanowienie TK z dnia 11 lutego 2014 r., S 2/14, LEX nr 1447958.

i opiekuńczego. Nie wydaje się to jednak dobrym rozwiązaniem, bo powoduje problemy interpretacyjne organów prowadzących postępowanie, a co się z tym wiąże – także ryzyko narażenia interesów małoletnich pokrzywdzonych dzieci.

Spektrum możliwych podejmowanych działań kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego jest bardzo szerokie. Należy więc mieć na uwadze, że wyznaczony kurator małoletniego może zarówno podejmować czynności związane z wnoszeniem wniosków, środków zaskarżenia, jak czynności zaznajomienia z aktami czy udziału w przeprowadzonych badaniach. Mimo wszystko jednak brakuje stosownych regulacji w tym zakresie i uwzględnienia możliwych czynności kuratora bezpośrednio w przepisach Kodeksu postępowania karnego. Dlatego też warto rozważyć postulat *de lege ferenda*, aby wprowadzić wszelkie te zapisy zarówno o instytucji kuratora procesowego dla małoletniego, jak również o jego możliwych działaniach wprost do Kodeksu postępowania karnego. Dzięki temu można by było lepiej zabezpieczyć dobro małoletnich pokrzywdzonych. Wprowadzając do k.p.k. instytucję kuratora procesowego dla małoletniego jednocześnie warto by było rozważyć postulat *de lege ferenda* o możliwości ustanowienia kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przez sąd karny. Bezspornie spowodowałyby to zmniejszenie formalizmu procesowego i przyspieszenie procesu reprezentacji interesów dziecka w procesie karnym.

Aktualnie dla sądów wydaje się jasne, że w przypadku, gdy w procesie karnym podejrzanym jest jeden z rodziców małoletniego, trzeba wyznaczyć dla dziecka kuratora. Zgodnie z tezą wyrażoną w postanowieniu SN – Izba Cywilna z dnia 22 listopada 2019 r., sygn. akt. II CZ 53/19 – „w postępowaniu procesowym, jak również nieprocesowym, żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka, gdy w sprawie, w której występują jako strony lub uczestnicy postępowania rodzice i dzieci, może dojść do sprzeczności interesów między nimi. W takiej sytuacji naczelny interes dziecka wyklucza dopuszczalność reprezentowania go przez któregokolwiek z rodziców. Dotyczy to także hipotetycznej kolizji interesów między nimi. Jeżeli zaś żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przed sądem, to zgodnie z art. 99 k.r.o. reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy”²¹. Wskazuje to na potrzebę chronienia małoletnich z uwagi choćby na hipotetyczną kolizję interesów pomiędzy dobrem małoletniego a dobrem innych osób lub innych członków rodzi-

²¹ Postanowienie SN z dnia 22 listopada 2019 r., II CZ 53/19, Legalis nr 2277385.

ny. Subiektywne i emocjonalne nastawienie zarówno do osoby sprawcy, jak i do małoletniego mogłoby niewątpliwie zniekształcać odbiór faktyczny zdarzeń z udziałem małoletnich. Jednocześnie można też stwierdzić, że skoro kurator ma być obiektywnym reprezentantem małoletniego, to swoją funkcję powinien pełnić niezależnie od woli dziecka czy też jego rodziców. Należałoby zatem podchodzić z dużą ostrożnością do kwestii relacji kuratora małoletniego z przedstawicielami ustawowymi dziecka, aby zachować obiektywność sytuacji.

Jednakże podobnych sytuacji, pozbawionych ochrony może być zdecydowanie więcej, bo w procesie karnym podejrzanym na szkodę małoletniego może być inna osoba z rodziny albo także konkubent jednego z rodziców lub inna osoba im bliska. W tej kwestii zatem także koniecznym wydaje się uregulowanie potrzeby szerszego zakresu wyznaczenia kuratorów dla małoletnich w procesie karnym.

Odstępstwo od ogólnej zasady wyrażonej w art. 51 § 1 k.p.k. odnośnie do tego, że to rodzic reprezentuje małoletniego w procesie karnym wydaje się być słuszne dla zabezpieczenia interesu dziecka. Potrzeba ta jest uzasadniona, bo jak wynika ze statystyk, większość sprawców, gdzie pokrzywdzonymi są małoletnie dzieci, stanowiły osoby im bliskie, a przestępstwa te dotyczyły zarówno stosowania kar cielesnych (których deklaruje aż 70% rodziców), jak i te na tle seksualnym²². Jednakże należy zauważyć też, że istnieje szereg opisanych wcześniej wątpliwości w zakresie udziału i możliwości działania kuratora w postępowaniu karnym w przypadku, gdy podejrzanym jest drugi z rodziców. Oznacza to konieczność dostosowania obowiązujących norm prawnych do istniejących potrzeb w tym zakresie, aby ta znacząca rola kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego mogła być efektywnie oraz faktycznie wykorzystywana w procesie karnym dla dobra dziecka.

²² A. Budzyńska, *Psychologiczne aspekty funkcjonowania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem*, w: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016, s. 79.

Bibliografia

Literatura

Bieńkowska E., Mazowiecka L., *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem*, LEX 2014/el.

Bieńkowska E., *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10.

Budzyńska A., *Psychologiczne aspekty funkcjonowania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem*, w: *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.

Ciepla H., Ignaczewski J., Skibińska-Adamowicz J., *Komentarz do spraw rodzinnych*, LexisNexis 2014, LEX/el.

Dudka K., Mrozek Ł., Mierzwińska-Lorencka J., Naumann E., Trocha O., Budzyńska A., Horna-Cieślak M., *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego. Prawne i psychologiczne aspekty udziału małoletniego w postępowaniu karnym*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.

Dudka K., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9.

Durczak-Żochowska S., *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego przez jego rodziców w postępowaniu karnym. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r.*, I KZP 10/10, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecniczy” 2011, nr 4.

Durczak-Żochowska S., *Wynagrodzenie za czynności kuratora dla małoletniego w sprawach karnych (zagadnienia wybrane)*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 1.

Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.

Fingas M., *Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej w procesie karnym – wybrane zagadnienia implementacji dyrektywy 2016/800*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 11.

Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie, red. L. Mazowiecka, LEX 2013/el.

Janczukowicz K., *Reprezentowanie małoletniego przez rodzica w sprawie, w której oskarżonym albo podejrzanym jest drugi rodzic*, LEX/el. 2015.

Kolendowska-Matejczuk M., *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4.

Kotowski W., Tombek-Knigawka A., *Dlaczego kieruję sprawy do postępowania mediacyjnego?*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3.

Krawiec A.Z., *Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 11.

Manikowska M., *Wykonywanie praw małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym – art. 98 k.r.o. w zw. z art. 51 § 2 w zw. z art. 59 k.p.k. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzeczniczy” 2011, nr 1.

Mazowiecka L., *Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw*, Wolters Kluwer Polska 2012, LEX/el.

Misztal-Konecka J., *Pojednanie w prawie karnym (zagadnienia wybrane)*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 12.

Misztal-Konecka J., *Wyłączenie reprezentacji rodziców wobec dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 6.

Partyk T., *Kurator dla małoletniego pokrzywdzonego. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, LEX/el. 2014.

Stefański R.A., *Krąg podmiotów uprawnionych do zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w świetle nowych uregulowań*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 2.

Stefański R.A., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2015 r.*, „Ius Novum” 2017, nr 1.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Wojskowej oraz Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2010 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 2.

Sych W., *Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10*, „Ius Novum” 2011, nr 1.

Sych W., *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Zakamycze 2006, LEX/el.

Trocha O., *Ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Analiza prawna*, w: *Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym*, red. L. Mazowiecka, LEX 2015/el.

Urbaniak-Mastalerz I., *Rola pokrzywdzonego w porozumieniach karnoprocesowych*, w: *Ochrona prawna pokrzywdzonego*, red. T. Karczmarek, M. Filipowska-Tuthill, J. Żylińska, Wrocław 2017.

Witkowska K., *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9.

Zarys metodyki pracy kuratora sądowego, red. T. Jedynek, K. Stasiak, LexisNexis 2014/el.

Z problematyki wiktymologii, red. W. Klaus, L. Mazowiecka, A. Tarwacka, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX/el.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020, poz. 1359 t.j.).

Orzecznictwo

Postanowienie SA Katowice z dnia 12 kwietnia 2017 r., II AKz 227/17, Legalis nr 1651467.

Postanowienie SN z dnia 22 listopada 2019 r., II CZ 53/19, Legalis nr 2277385.

Postanowienie SN z dnia 23 lipca 1998 r., III CKU 34/98, Legalis nr 340525.

Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1995 r., II CRN 155/94, Legalis nr 29146.

Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2019 r., IV CZ 64/19, Legalis nr 1978229.

Postanowienie TK z dnia 11 lutego 2014 r., S 2/14, LEX nr 1447958.

Wyrok SA Katowice z dnia 19 marca 2015 r., sygn. akt. II AKa 46/15, Legalis nr 1241349.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 7 sierpnia 2014 r. II AKa 246/14, Legalis nr 1180315.

Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 1 kwietnia 2019 r., IV 1Ka 154/18, Legalis nr 2053910.

Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2010 r., III CSK 203/09, Legalis nr 237020.

Wyrok SN z dnia 25 listopada 2009 r., II CSK 262/09, Legalis nr 254068.

Wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, LEX nr 1415468.

Wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 15 listopada 2016 r., II SA/Rz 249/16, Legalis nr 1546032.

Anna Chmielewska¹

**NAJWAŻNIEJSZE CELE I NAJTRUDNIEJSZE
DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ KURATORÓW
SĄDOWYCH. PREZENTACJA WYBRANYCH
WYNIKÓW BADAŃ PRZEPROWADZONYCH
W RAMACH PROJEKTU: „ZAWÓD KURATORA
SĄDOWEGO W POLSCE: PRACA..., MISJA...,
PASJA..., PRZYGODA...?”**

**THE MOST IMPORTANT GOALS AND MOST
DIFFICULT ACTIONS TAKEN BY PROBATION
OFFICERS. PRESENTATION OF SELECTED RESULTS
OF RESEARCH WORK AS PART OF THE PROJECT:
“THE PROFESSION OF PROBATION OFFICER
IN POLAND: WORK..., MISSION..., PASSION...,
ADVENTURE...?”**

Otrzymano: 12.01.2021 Zaakceptowano: 09.03.2021 Opublikowano: 31.03.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.7904

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Zawód kuratora sądowego, jego najważniejsze cele oraz trudności, z którymi spotyka się w swojej pracy, są odzwierciedleniem problemów wystę-

¹ Dr Anna Chmielewska, adiunkt w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Pracy Socjalnej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej, autor do korespondencji: Anna Chmielewska, e-mail: achmielewska@aps.edu.pl, ORCID: 0000-0001-5138-4145.

pujących we współczesnej rodzinie. Kurator sądowy odgrywa ważną rolę w systemie poradnictwa. Jest ona wynikiem zarówno przypisanych mu ustawowo zadań, jak i głównych celów zawodu kuratora sądowego. W artykule zaprezentowano wybrane wyniki badań przeprowadzonych w 2015 i 2016 roku wśród kuratorów zawodowych z całej Polski, którzy zaprezentowali swoje stanowisko dotyczące m.in. rozumienia roli kuratora, celów jego pracy oraz najtrudniejszych działań. Opinie badanych potwierdzają, że rola kuratora sądowego daleko wykracza poza funkcje kontrolne, a jej efekty trzeba dostrzegać w wymiarze długofalowym.

Słowa kluczowe: kurator sądowy, rodzina, poradnictwo, pomoc, wspieranie, zapobieganie, kontrola, podopieczny, podsądny, zmiana

Abstract

The profession of probation officer, with its vital goals and difficulties which need to be met, reflect the problems that occur in the modern family. The probation officer plays an important role in the counseling system. This is the result of both the statutory tasks assigned to them and the primary goals of the profession of probation officer. The article presents selected results of research conducted in 2015 and 2016 among professional probation officers from all over Poland, who presented their position regarding, for example, the understanding the role of probation officer, the goals of the job and the most difficult activities. The opinions of the respondents confirm that the role of probation officer goes far beyond control functions, and the effects must be viewed in the long-term dimension.

Key words: probation officer, family, counseling, help, support, prevention, control, charge, defendant, change

Poradnictwo stanowi szeroki wachlarz działań skierowanych do osób i grup potrzebujących wsparcia i pomocy. Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne (z ang. *psychological-pedagogical quidance*), realizowane poprzez wdrażanie procesów diagnozowania, terapii oraz profilaktyki, stanowi pomoc w formie indywidualnej lub zinstytucjonalizowanej skierowaną do osób, które „wykazują trudności lub potrzebę wsparcia w wykorzystaniu psychofizycznych dyspozycji, pełnienia ról społecznych, dosto-

sowania się do wymogów społeczeństwa, rozwiązywania konfliktów czy podejmowania decyzji². Poradnictwo pojmowane w ten sposób można zatem określić jako działania ukierunkowane na pomoc w pokonywaniu trudności życiowych oraz wskazywanie możliwych rozwiązań występujących problemów. Podobne cele realizują przedstawiciele różnych zawodów pomocowych między innymi pracownicy socjalni, pedagodzy, psychologowie, wychowawcy i inne instytucje i organizacje zaangażowane we wspieranie i pomoc rodzinie. W tak rozumiane poradnictwo rodzinne wpisuje się również zawód kuratora sądowego.

W niniejszym artykule zaprezentowano wyniki badań prowadzonych od grudnia 2015 do października 2016 roku wśród 392 kuratorów zawodowych z całej Polski, którzy w skierowanych do nich kwestionariuszach ankiet wypowiedzieli się na temat różnych aspektów związanych z wykonywaniem swojego zawodu³.

Główne obszary działań kuratora sądowego

Kurator, podobnie jak przedstawiciele innych służb oraz instytucji i organizacji pracujących z jednostką i z rodziną, ma poprzez swoje działania realny wpływ na dokonujące się zmiany w środowisku, wobec których podejmuje czynności. We współczesnym świecie jest to niewątpliwie trudne zadanie. Liczne zagrożenia wynikające chociażby z wszechobecnego konsumpcjonizmu wpływają negatywnie na współczesną rodzinę i wszystkie sfery jej egzystencji. Człowiek skupiony na pomnażaniu dóbr materialnych coraz częściej „staje się niewolnikiem pracy, która wypełnia mu coraz więcej czasu, który mógłby poświęcić swojej rodzinie⁴. Nie trudno też dostrzec liczne przykłady wskazujące na zaburzoną komuni-

² K. Ostrowska, *Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne*, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 197–198.

³ Pełne wyniki badań wraz z rozważaniami o sytuacji kurateli sądowej w Polsce zostały opublikowane w książce A. Chmielewska, A. Janus-Dębska, G. Rybicka, *Zawód kuratora sądowego w Polsce: praca, misja, pasja, przygoda? Rozważania o stanie obecnym i przyszłości kurateli sądowej w Polsce na podstawie wyników badań własnych*.

⁴ A. Chmielewska, *100-lecie kurateli sądowej w Polsce: wyzwania kuratora sądowego w kontekście współczesnych problemów społecznych*, w: *Pomoc społeczna i praca socjalna w dobie dynamicznych przemian społecznych*, red. E. Grudzińska, M. Mikołajczyk, J. Zozuła, Warszawa 2019, s. 233.

kację rodzinną. Wiesław Sikorski⁵ wskazuje na pewne sposoby komunikowania się w rodzinie, które narażają ją na konflikty i przyczyniają się do zniekształcania procesu wzajemnego komunikowania się. Dotyczy to tych rodzin, w których ich członkowie nie potrafią lub nie mogą wyrażać prawdziwych uczuć i własnych poglądów lub mówić o swoich oczekiwaniach. Brak dialogu i wzajemnego zrozumienia generuje z kolei inne zagrożenia, które wpływają negatywnie na jakość życia i funkcjonowanie wszystkich domowników. Narastające konflikty wewnątrzrodzinne odzwierciedlają niejednokrotnie trudności, z którymi współczesna rodzina samodzielnie sobie nie radzi. W efekcie jest ona narażona na kryzys, a nawet na rozpad. Charakteryzując rodzinę, z którą pracuje na co dzień kurator sądowy, można ją określić mianem rodziny pogrążonej w kryzysie albo takim kryzysem zagrożonej.

Problemem często występującym w rodzinach objętych nadzorem kuratora lub tych, w których funkcjonują osoby pozostające pod jego dozorem, pozostaje zjawisko przemocy i uzależnień, w tym szczególnie uzależnienia od alkoholu, których liczba nie zmienia się istotnie na przestrzeni ostatnich lat. Według danych opublikowanych przez Policję w 2020 roku, w Polsce wobec 73 228 osób istniało podejrzenie, że stosują one przemoc w rodzinie, natomiast 85 575 stanowiły osoby, co do których istniało podejrzenie, że są dotknięte przemocą. Dane te nie zmieniły się istotnie w stosunku do roku 2019, w którym liczba osób podejrzewanych o stosowanie przemocy wyniosła 74 910, a liczba tych, które mogły być dotknięte przemocą, kształtowała się na poziomie 88 032⁶.

Zjawisko przemocy właściwie nieodłącznie łączy się z problemem uzależnienia od alkoholu obecnym w wielu polskich domach oraz wyznaczającym ich trudny i specyficzny rytm funkcjonowania. Według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, średnie roczne spożycie napojów alkoholowych na jednego mieszkańca w litrach w przeliczeniu na 100% alkoholu na przestrzeni ostatnich czterech lat z roku na rok wzrasta: w 2019 roku wyniosło 9,78, w roku 2018 – 9,55, w roku 2017 – 9,45, a w roku 2016 – 9,37⁷. Według danych PARPY, w Polsce jest około

⁵ W. Sikorski, *Zaburzona komunikacja interpersonalna w rodzinie*, w: *Rodzicielstwo w kontekście wychowania i edukacji*, red. J. Brągiel, P. Kaniok, A. Kurcz, Opole 2013, s. 209.

⁶ Dane pochodzą ze strony internetowej: policja.pl i są dostępne pod adresem: <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>, dostęp: 13.02.2021.

⁷ Dane pochodzą ze strony PARPA i są dostępne pod adresem: <https://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki>, dostęp: 13.02.2021.

800 tysięcy osób uzależnionych od alkoholu, które wraz ze swoimi bliskimi ponoszą negatywne konsekwencje tego stanu rzeczy. Z kolei jak podaje portal stopuzaleznieniom.pl⁸, ponad dwa i pół miliona Polaków nadużywa alkoholu, między 3 a 4 miliona osób żyje w rodzinach z problemem alkoholowym, a od 1,5 do 2 milionów w tej grupie stanowią dzieci.

Biorąc pod uwagę te liczne zagrożenia występujące obecnie w rodzinie zawód kuratora sądowego wydaje się szczególnie trudny, a niejednokrotnie także niebezpieczny. Jego codzienna praca zarówno w obszarze współpracy z rodziną objętą nadzorem – w przypadku kuratorów rodzinnych lub osobą objętą dozorem – w przypadku kuratorów dla dorosłych, jak i w obszarze współpracy z innymi instytucjami, musi być wielowymiarowa. Wymaga więc szczególnych umiejętności, wiedzy oraz predyspozycji osobowościowych i pewnej wrażliwości pożądaných w podejmowanych czynnościach.

Rola kuratora sądowego w życiu osób i rodzin, wobec których podejmuje oddziaływania

Kurator sądowy pełni rolę osoby doradzającej, pomagającej i udzielającej wsparcia tym wszystkim, wobec których kieruje swoje oddziaływania. Jest on „wyrazicielem woli sądu, ale również organizatorem oddziaływań resocjalizacyjnych w naturalnym środowisku podsądnego”⁹. Zadania spoczywające na kuratorach sądowych zostały określone w artykule 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych, zgodnie z którym: „kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu”. W artykule 2 ust. 2. ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych widnieje z kolei zapis dotyczący podziału kuratorskiej służby sądowej na kuratorów dla dorosłych i kuratorów rodzinnych; kuratorzy sądowi wykonujący orzeczenia w sprawach karnych to kuratorzy dla dorosłych, a wykonujący orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich to kuratorzy rodzinni¹⁰. Ustawa o kuratorach sądowych precyzuje również obowiązki na nich spoczywające, a wynikające z pełnionej funkcji. Zostały one określone w art. 11 i brzmią następująco:

⁸ <https://stopuzaleznieniom.pl/fakty-o-alkoholu/statystyki-spozycia-alkoholu>, dostęp: 13.02.2021.

⁹ E. Kotlińska, *Kuratela sądowa – możliwości i ograniczenia*, w: *Resocjalizacja – w stronę środowiska otwartego*, red. I. Pospiszyl, M. Konopczyński, Warszawa 2007, s. 321.

¹⁰ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

„1) występowania w uzasadnionych wypadkach z wnioskiem o zmianę lub uchylenie orzeczonego środka,

2) przeprowadzania na zlecenie sądu lub sędziego wywiadów środowiskowych,

3) współpracy z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym,

4) organizacji i kontroli pracy podległych kuratorów społecznych oraz innych osób, uprawnionych do wykonywania dozorów lub nadzorów,

5) sygnalizowania sądowi przyczyn przewlekłości postępowania wykonawczego lub innych uchybień w działalności pozasądowych podmiotów wykonujących orzeczone środki”.

Zadania i obowiązki spoczywające na kuratorach sądowych świadczą jednak o trudnej roli, jaka została im przypisana pośród przedstawicieli innych zawodów pomocowych. O tej specyficznej roli kuratora sądowego decyduje zasadniczy element związany ze strukturą, w ramach której funkcjonuje on w swoim zawodzie. Kurator jest podmiotem realizującym orzeczenia sądu, reprezentującym wymiar sprawiedliwości i będącym jego elementem. Fakt, że działania przez niego podejmowane wiążą się ściśle z realizacją orzeczeń sądu decyduje nie tylko o jego roli i pozycji, ale też o sposobie w jaki jest postrzegany zarówno przez odbiorców swoich działań, jak i przez całe społeczeństwo. Specyficzna rola kuratora sądowego wynika z dychotomii realizowanych przez niego celów: z jednej strony skoncentrowanych na działaniach o charakterze resocjalizacyjnym i wychowawczym, a z drugiej strony na czynnościach kontrolnych wobec jego podopiecznych.

Dychotomia zadań kuratora sądowego i jej skutki

Analizując zadania ustawowo przypisane kuratorowi sądowemu, należy wyróżnić dwa główne obszary, wokół których są one skoncentrowane:

- pomoc,
- wsparcie oraz kontrolowanie realizacji orzeczenia sądu.

Te dwa obszary działań pozostają we wzajemnej opozycji i każą postawić zasadnicze pytanie dotyczące pożądanego kierunku działań kuratora sądowego.

Działania o charakterze pomocowym i wspierającym wymagają zbudowania relacji pomiędzy pomagającym a beneficjentem pomocy. Nieodłącz-

nym elementem takiej relacji jest oczywiście zaufanie, poważanie i wzajemny szacunek, poczucie bezpieczeństwa oraz poszanowanie wzajemnych praw. Zadania kuratora są w tym zakresie utrudnione, ponieważ, z założenia, osoba, wobec której kieruje on swoje oddziaływania, pozostaje wobec kuratora zdystansowana. Ewa Bilaska¹¹ zwraca uwagę, że już samo zwracanie się o pomoc „jest procesem decyzyjnym”, a „od momentu zakiełkowania w świadomości jednostki myśli o potrzebie poszukiwania pomocy do pojawienia się osoby w instytucji wspierającej, mija czasem wiele tygodni, miesięcy a nawet lat”¹². W przypadku podopiecznego kuratora sądowego ten proces decyzyjny związany ze zwróceniem się o pomoc jest szczególnie niejednoznaczny, ponieważ rzadko kiedy przychodzi on po wsparcie do kuratora z własnej woli. Oczywiście zdarzają się takie sytuacje, dotyczy to na przykład byłych podopiecznych czy innych osób, które z różnych powodów miały już kontakt z kuratorem i o trzymały od niego pomoc. Przeważnie jednak fakt, że dana osoba lub rodzina zostaje objęta dozorem lub nadzorem kuratora sądowego, przyjmowany jest z rezerwą, budzi wątpliwości, a nawet może być źródłem buntu i braku zgody na taki stan rzeczy ze strony podsądnych. Kurator zanim rozpocznie określone czynności związane z wykonywaniem orzeczeń sądu, musi najpierw nie tylko rozeznaczyć sytuację osób, których te orzeczenia dotyczą, ale pokonać też niejednokrotnie ich niechęć i przekonać je co do słuszności i zasadności już samej swojej obecności. Z uwagi na fakt, że pojawienie się kuratora w życiu konkretnej osoby lub rodziny nie stanowi ich samodzielnego wyboru, już na wstępnym etapie współpracy kurator może spotkać się z brakiem akceptacji tego stanu rzeczy z ich strony.

Kurator sądowy zobowiązany jest też do kontrolowania wykonywania przez podsądnych obowiązków nałożonych wobec nich w postanowieniach sądu, motywowania do określonych postaw życiowych, do podejmowania pewnych zachowań mających na celu dążenie do rozwiązywania trudności oraz przestrzegania norm społecznych i prawnych. Poza tym kurator podejmuje czynności związane z egzekwowaniem od sprawców przestępstw zadośćuczynień na rzecz pokrzywdzonych przestępstwem, przeproszenia ich i wiele innych.

Zmiany postaw i zachowań wśród osób i rodzin objętych dozorem lub nadzorem kuratora sądowego wymagają przewartościowania przez nie

¹¹ E. Bilaska, *Poszukiwanie pomocy – trudny proces decyzyjny*, w: *Profilaktyka i resocjalizacja. Od dysfunkcji do funkcjonalności*, red. K. Marzec-Holka, T. Głowik, E. Bilaska, H. Iwanicki, Warszawa 2012, s. 182–183.

¹² *Ibidem*.

swojego dotychczasowego życia, refleksji nad popełnionym przestępstwem, a nawet zmiany sposobu myślenia i pojmowania rzeczywistości. Dążenie do tej zmiany jest oczywiście jednym z najważniejszych celów i wyzwań w pracy kuratora. Pomimo wielości problemów i pojawiających się często negatywnych doświadczeń, w tym popełnionych przestępstw, w pracy z tym osobami należy czerpać z zasobów występujących w każdym systemie rodzinnym. Izabela Krasiejko zauważa, „że każda rodzina ma swoją wspólną historię i mądrość”, a „zasobów rodziny można poszukiwać w wielu wymiarach jej funkcjonowania”¹³.

Jakie oddziaływania podejmowane przez kuratorów sądowych są zatem najbardziej pożądane z punktu widzenia efektywności procesu resocjalizacji czy readaptacji społecznej podsądnych? Na czym powinien się koncentrować kurator sądowy, by zmotywować swoich podopiecznych do zmiany życiowych wartości, postrzegania rzeczywistości i postępowania? Odpowiedzi na te pytania poszukują sami kuratorzy. Wydaje się jednak, że działania skoncentrowane wyłącznie na kontrolowaniu mogą przynieść jedynie efekt krótkotrwały, a zmiana dotychczasowego funkcjonowania, sposobu rozwiązywania problemów i wzorców jest w przypadku wielu osób trudna lub wręcz niemożliwa do zrealizowania.

Podstawy metodologii badań własnych

Najistotniejsze idee pracy kuratorów sądowych świadczące o ich istotnej roli w poradnictwie rodzinnym zostały wskazane przez nich samych w ogólnopolskich badaniach skierowanych do kuratorów zawodowych¹⁴. Badania, przeprowadzone w okresie od grudnia 2015 roku do października 2016 roku, miały przebieg dwuetapowy. W pierwszym etapie do kuratorów zawodowych z 45 okręgów sądowych w Polsce skierowany został kwestionariusz ankiety zatytułowanej: „Zawód kuratora sądowego w Polsce: praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”, natomiast w drugim etapie

¹³ I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Katowice 2012, s. 16.

¹⁴ Badania zatytułowane „Zawód kuratora sądowego w Polsce: praca..., misja..., pasja..., przygoda...?” zostały opracowane i przeprowadzone przez A. Chmielewską, A. Janus-Dębską i G. Rybicką z ich inicjatywy, zostały objęte honorowym patronatem Krajowej Rady Kuratorów, prof. zw. dr. hab. Marka Konopczyńskiego oraz Fundacji na Rzecz Rozwoju Probacji PROBARE.

badan przeprowadzono wywiady z kuratorami zawodowymi wskazanymi przez respondentów jako mający istotny wpływ na budowanie i rozwój kuratorskiej służby sądowej w Polsce¹⁵.

Ankieta przeprowadzona w ramach badań została podzielona na części. Pierwsza z nich obejmowała kwestie związane z zawodem kuratora, jego istotą i znaczeniem dla respondentów oraz elementy stanowiące o funkcjonowaniu w tym zawodzie i obejmujące doświadczenia zawodowe badanych. W drugiej części ankiety respondenci mieli wskazać pięciu kuratorów zawodowych, którzy ich zdaniem przyczynili się do rozwoju kurateli sądowej w Polsce i poprzez swoje działania wywarli na nią istotny wpływ. Ostatnia część stanowiła tak zwaną metryczkę ukazującą dane demograficzne respondentów.

W badaniach wzięły udział 392 osoby. Ich głównym celem było poznanie i zaprezentowanie opinii kuratorów zawodowych w Polsce na temat:

- wykonywanego przez nich zawodu kuratora i jego miejsca w ich życiu,
- kryteriów, które zadecydowały o wyborze przez nich zawodu kuratora,
- głównych cech charakteryzujących zawód kuratora,
- największych trudności związanych z wykonywaniem zawodu kuratora,
- zagadnień niezależności i podejmowania decyzji w zawodzie kuratora,
- cech pożądanых charakteryzujących dobrego kuratora,
- kwestii związanych z godzeniem ról życiowych, w tym ról zawodowych i innych wynikających z aktywności podejmowanych na różnych płaszczyznach życia.

Analiza wyników badań miała na celu zweryfikowanie hipotez badawczych, które zostały sformułowane następująco:

Zawód kuratora sądowego ma charakter szczególny z uwagi na to, że wymaga odpowiedzialności oraz konieczności decydowania o życiu podopiecznych, którzy wymagają kontroli, pomocy i wsparcia, ale także z uwagi na fakt, że jest to służba, zaś kuratorem jest się przez cały czas, nie tylko w godzinach pracy.

¹⁵ Respondenci wskazali pięć postaci – kuratorów zawodowych – którzy, ich zdaniem, mieli największy wkład w kształt i rozwój kurateli sądowej w Polsce. W publikacji znalazło się także wspomnienie zmarłego w 2015 roku Tadeusza Jedynaka.

Istnieje potrzeba spójności pomiędzy wartościami uznawanymi przez kuratorów sądowych w pracy i w życiu prywatnym.

Zachowanie odpowiednich proporcji pomiędzy życiem zawodowym a innymi obszarami życia warunkują poczucie satysfakcji i efektywne wykonywanie zawodu kuratora.

W niniejszym artykule zostanie położony nacisk na analizę poglądów respondentów w następujących zagadnieniach związanych z wykonywaniem zawodu kuratora:

- rozumienia znaczenia bycia kuratorem sądowym,
- celów pracy kuratora sądowego,
- najtrudniejszych działań podejmowanych przez kuratora sądowego.

Co oznacza być kuratorem?

Określenie pozycji kuratora sądowego w poradnictwie rodzinnym wymaga sprecyzowania jego roli w szerszym kontekście. W przytoczonych badaniach respondenci zostali poproszeni m.in. o dokończenie zdania: „Bycie kuratorem sądowym oznacza dla mnie”. Ich wypowiedzi pozwoliły na wskazanie pojęć identyfikowanych z tym zawodem przez samych kuratorów:

- praca,
- pomaganie,
- misja,
- służba,
- odpowiedzialność,
- zawód,
- wyzwanie,
- stres,
- prestiż,
- samorealizacja i rozwój.

Wyniki badań pozwoliły na jednoznaczne umiejscowienie roli kuratora sądowego w roli osoby pomagającej, która niejednokrotnie traktuje swoją pracę jako wyzwanie i misję. Kuratorzy biorący udział w badaniach uznali, że zawód kuratora jest służbą, wymaga poczucia odpowiedzialności, pozwala na samorealizację, choć jednocześnie jego wykonywanie może być stresujące. Badani wypowiadali się na temat podejmowanych oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych. Nie wskazywali natomiast kontrolowania jako

czynności identyfikowanej z tym zawodem. Opisując swój zawód, dostrzegli działania pomocowe i wspierające kierowane do podopiecznych.

Cel pracy kuratora sądowego

Innym zagadnieniem poddanym analizie w prowadzonych badaniach był cel pracy kuratora sądowego. W dyskusji na ten temat ponownie można rozważyć wątek pozycji kuratora w poradnictwie rodzinnym. Kurator jako osoba podejmująca się wyzwania i misji, a jaki jest główny cel jego pracy?

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie 3 z 16 potencjalnych celów zawodu kuratora sądowego wartościując swój wybór według poniższej skali:

- ważne dla mnie,
- bardzo ważne dla mnie,
- najważniejsze dla mnie.

Odpowiedzi udzielone przez respondentów zostały zsumowane oddzielnie dla każdej z zaproponowanych. Osoby badane wymieniły jako najważniejsze następujące cele pracy kuratora sądowego:

- najważniejszym celem wymienionym przez badanych okazało się **podejmowanie działań mających na celu dobro podopiecznego i jego prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie**. Był to najważniejszy cel dla 82 badanych (53,2%), dla 42 badanych (27,3%) został on określony jako bardzo ważny, a dla 30 (19,5%) jako ważny. W sumie tę odpowiedź wybrało 154 badanych.

- Nieco mniej badanych jako najważniejszy cel w pracy kuratora sądowego wskazało **motywowanie wskazanych do pozytywnych zmian**. Taką odpowiedź podało 71 osób, co stanowiło 39,9% ogółu badanych wybierających tę odpowiedź. Ten sam cel jako bardzo ważny określili 74 osoby (41,6%), a 33 osoby (18,5%) jako ważny. Tę odpowiedź wybrało w sumie 178 badanych.

- Najważniejszym celem w pracy kuratora także dla 71 badanych (47%) okazała się **resocjalizacja**, przy czym była ona bardzo ważna dla 49 badanych (32,5%) i ważna dla 31 badanych (20,5%). Takiej odpowiedzi udzieliło w sumie 151 badanych.

- Kolejnym celem wymienionym przez badanych jako najważniejszy było **praktyczne wdrażanie skazanych do pełnienia powszechnie ak-**

ceptowanych ról społecznych i życiowych. Okazało się ono najważniejszym celem dla 46 badanych (stanowiących 43% ogółu wybierających tę odpowiedź). Wymieniło ten cel jako bardzo ważny 40 badanych (37,4%), natomiast 33 badanych (18,5%) jako ważny. Tę odpowiedź zaznaczyło w sumie 107 badanych.

- W dalszej kolejności badani, odpowiadając na pytanie o cel pracy kuratora, wymienili jako najważniejszy **wykonywanie orzeczeń sądu**, które jako takie zostało wskazane przez 40 badanych (36,5%), dla 34 badanych (29,6%) okazało się bardzo ważne, a przez 39 badanych (33,9%) zostało określone jako ważne. Takiej odpowiedzi udzieliło 115 badanych.

- **Profilaktyka** stanowiła kolejny wskazany przez badanych cel w pracy kuratora sądowego. Najważniejsza okazała się dla 40 badanych wskazujących tę odpowiedź (31,3% ogółu), bardzo ważna dla 57 badanych (44,5%), zaś ważna była dla 31 badanych, którzy zaznaczyli tę odpowiedź (24,2%). Tę odpowiedź zaznaczyło w sumie 128 badanych.

Do innych najważniejszych celów wymienianych przez badanych należały kolejno:

- **wsparcie** wymienione jako najważniejsze przez 37 badanych (35,2%), którzy wybrali tę odpowiedź, jako bardzo ważne dla 34 badanych (29,6%) i jako ważne dla 39 badanych (33,9%), zaznaczone w sumie przez 105 badanych,

- **egzekwowanie obowiązków wynikających z orzeczenia sądu:** wskazane jako najważniejszy cel w pracy kuratora przez 34 badanych (37,8%), jako bardzo ważny cel przez 30 badanych (33,3%) i jako ważny cel przez 26 badanych (28,9%), zaznaczone w sumie przez 90 badanych,

- **zdiagnozowanie zasobów oraz potencjałów podopiecznego i ich rozwijanie:** najważniejsze dla 29 badanych (34,5%), którzy wybrali tę odpowiedź, bardzo ważne dla 34 badanych (40,5%) i ważne dla 21 badanych (25%), zaznaczone w sumie przez 84 badanych,

- **zdiagnozowanie deficytów oraz problemów podopiecznego i ich eliminowanie lub ograniczanie:** najważniejsze także w przypadku 29 badanych, którzy zaznaczyli tę odpowiedź (32,6%), bardzo ważne dla 35 z nich (39,3%) i ważne dla 25 badanych z tej grupy (28,1%), zaznaczone w sumie przez 89 badanych,

- pomoc, która okazała się najważniejszym celem dla 25 badanych (27,5%), była bardzo ważnym celem dla 44 badanych (48,4%) i ważnym celem dla 22 badanych (24,2%), zaznaczona w sumie przez 91 badanych,

- **kontrola** będąca najważniejszym celem dla 16 badanych (17,6%), bardzo ważnym celem dla 32 badanych (35,2%) i ważnym celem dla 43 badanych (47,3%), zaznaczona w sumie przez 91 badanych,

- **podejmowanie działań mających na celu zadośćuczynienie przez skazanego pokrzywdzonemu i społeczeństwu:** najważniejszy cel dla 14 badanych (28%), bardzo ważny cel dla 21 badanych (42%) i ważny cel dla 15 badanych (30%), zaznaczone w sumie przez 50 badanych,

- **opieka** zaznaczona jako najważniejszy cel w pracy przez 7 badanych (16,7%), jako bardzo ważny przez 14 badanych (33,3%) i jako ważny przez 21 badanych (50%), zaznaczona w sumie przez 42 badanych.

Odpowiedzi respondentów świadczą o różnym pojmowaniu przez nich najważniejszych celów stawianych kuratorom w ich zawodzie. Obok działań kontrolnych, takich jak wykonywanie orzeczeń sądu czy egzekwowanie obowiązków wynikających z orzeczenia sądu, badani wskazywali działania wychowawcze wobec dozorowanych i nadzorowanych, wsparcie i profilaktykę. Tylko w przypadku takich oddziaływań można mówić o długofalowych skutkach pracy kuratora. Działania kontrolne mają bowiem charakter doraźny i koncentrują się na niwelowaniu skutków przestępstw popełnionych przez podsądnych. Prawdziwe zmiany w sposobie egzystowania jednostki mogą się pojawić w wyniku faktycznej pracy wychowawczej, nastawionej na zmianę postaw, wymagającej określenia zasobów i deficytów, stawiających tę jednostkę w centrum oddziaływań, przy świadomości, że efekty tych działań nie będą dostrzegalne od razu i przy akceptacji faktu, że warto podejmować wyzwanie pracy z nią bez gwarantowanego sukcesu. Należy mieć świadomość faktu, że każdy człowiek pomimo oferowanej mu pomocy, sam ostatecznie dokonuje wyboru dotyczącego jej przyjęcia lub odrzucenia. Każdy samodzielnie podejmuje decyzję o tym, w jaki sposób i czy w ogóle zechce skorzystać z propozycji osoby pomagającej, w tym przypadku kuratora sądowego.

Najtrudniejsze działania podejmowane przez kuratorów sądowych

Warto poznać opinie kuratorów zawodowych w Polsce na temat najtrudniejszych podejmowanych działań. To obok określenia rozumienia i celów tego zawodu zasadnicza kwestia w umiejscowieniu kuratora sądowego w strukturze zawodów pomocowych.

W opisywanych badaniach respondenci mieli wskazać 3 spośród 10 zaproponowanych odpowiedzi określające najtrudniejsze działania, stopniując je poprzez określenia:

- ważne dla mnie,
- bardzo ważne dla mnie,
- najważniejsze dla mnie.

Najwięcej badanych – 123 osoby (43,2%) – jako najważniejsze wśród najtrudniejszych działań **wymieniło współpracę z podopiecznym, który jest negatywnie lub roszczeniowo nastawiony i nie akceptuje orzeczenia sądu**. Tę samą odpowiedź 106 badanych (37,2%) określiło mianem bardzo ważnej dla mnie, a 56 badanych (19,6%) wskazało ją jako ważne dla mnie.

Na kolejnym miejscu wśród odpowiedzi wskazywanych najczęściej jako najważniejsze dla mnie znalazło się **poświęcenie czasu podopiecznym kosztem rodziny**. Taką odpowiedź wskazało jako najważniejszą dla mnie 53 badanych (37,1%), jako bardzo ważną dla mnie wymieniło ją 50 badanych (35%), a jako ważną dla mnie 40 badanych (28%).

Jednym z najtrudniejszych działań był dla kuratorów sądowych **obowiązek sformułowania diagnozy dotyczącej podopiecznego już na początku okresu próby**. Tę odpowiedź wskazało jako najważniejszą dla mnie 50 badanych (31,3%), 63 wymieniło ją jako bardzo ważną dla mnie (39,4%), zaś 47 z nich określiło ją mianem ważnej dla mnie (29,4%).

Następnym najtrudniejszym działaniem zaznaczonym przez respondentów jako najważniejsze dla mnie okazały się **dylematy pomiędzy bezwzględnym egzekwowaniem orzeczeń sądu, a chęcią pomocy**. Taką odpowiedź zaznaczyło 44 badanych (23,2%). Jako bardzo ważną dla mnie określiło ją 55 respondentów (44,7%), a 61 badanych (32,1%) jako ważną dla mnie.

Na kolejnej pozycji respondenci jako najważniejsze dla mnie najtrudniejsze podejmowanie działania wskazali **przygotowanie planu pracy resocjalizacyjnej dla osoby, która wielokrotnie była podopiecznym kuratora, jednakże żadne z dotychczasowych oddziaływań nie przyniosło pozytywnego efektu**. Taka odpowiedź została zaznaczona przez 41 badanych (24,6%), jako bardzo ważna dla mnie została wymieniona przez 71 badanych (42,5%), a 55 badanych wskazało ją jako ważną dla mnie (32,9%).

Ankietowani zaznaczali też wśród możliwych do wyboru odpowiedzi: **dobro skazanego, a dobro osoby pokrzywdzonej przestępstwem**, które okazało się najważniejsze dla mnie dla 19 badanych (20%), bardzo

ważne dla mnie dla 42 badanych (44,2%), a ważne dla mnie dla 34 badanych (35,8%).

Konieczność służenia pomocą potrzebującym wbrew osobistym preferencjom, opiniom czy uprzedzeniom była odpowiedzią określaną jako najważniejsze dla mnie przez 14 badanych (3,57%), bardzo ważne dla mnie przez 21 badanych (5,36%) i ważne dla mnie przez 23 badanych (5,87%).

Inną wybieraną odpowiedzią było **złożenie wniosku skutkującego osadzeniem podopiecznego w zakładzie karnym**, która została przez respondentów wskazana jako najważniejsza dla mnie w przypadku 12 osób (3,06%), bardzo ważna dla mnie w przypadku 21 osób (5,36%) i ważna dla mnie w przypadku 33 osób (8,42%).

W dalszej kolejności jako najważniejsze dla mnie pojawiło się **poświęcenie czasu rodzinie kosztem podopiecznych**: wskazana jako najważniejsza dla mnie przez 11 respondentów (2,81%), jako bardzo ważne dla mnie przez 21 respondentów (5,36%) i jako ważne dla mnie przez 26 respondentów (6,63%).

Na ostatniej pozycji wśród najtrudniejszych działań wymienianych przez osoby badane jako najważniejsze dla mnie znalazły się **odraza i niechęć** w przypadku 8 badanych (10,4%). Ta odpowiedź została zaznaczona jako bardzo ważne dla mnie w przypadku 21 badanych (27,3%), a jako ważne dla mnie w przypadku 48 badanych (62,3%).

Wskazane przez respondentów – kuratorów zawodowych – najtrudniejsze działania podejmowane przez nich w wykonywanym zawodzie można także postrzegać jako dylematy, które nieodłącznie towarzyszą kuratorom w ich pracy, a wynikają właśnie z dychotomicznej roli, jakiej muszą się podjąć. Jednym z nich była rozbieżność pomiędzy koniecznością wykonania orzeczenia sądu, a chęcią niesienia pomocy, wskazanej wcześniej jako jeden z celów pracy kuratorów. Kuratorzy podkreślili także trudności związane z pracą z osobami, które są do nich negatywnie nastawione i nie akceptują orzeczenia sądu oraz fakt, że poświęcają czas podopiecznym kosztem swojej rodziny. Odpowiedzi badanych pozwalają na poznanie ich opinii dotyczących zawodu kuratora sądowego i najważniejszych wyzwań oraz zadań, które wiążą się z jego realizacją. Niemniej, mimo licznych towarzyszących kuratorom na co dzień trudności, dylematów i wątpliwości, nie sposób postrzegać ich roli jako pomagających swoim podopiecznym i wszystkim, do których kierują swoje oddziaływania.

Najważniejsze zadania kuratora sądowego. Podsumowanie rozważań

Zadania kuratora sądowego wpisują się w strukturę zawodów pomocowych. Kuratorzy, wykonujący orzeczenia sądu, za każdym razem spotykają się w swojej pracy z człowiekiem, który wymaga nie tylko skontrolowania i nadzorowania, ale przede wszystkim pomocy i wsparcia. Podopieczny kuratora sądowego to człowiek znajdujący się w co najmniej trudnej sytuacji życiowej, choć okoliczności tego stanu rzeczy są oczywiście różne. Dopuścił się przestępstwa, czynu zabronionego (w przypadku nieletnich), znajduje się w trudnej sytuacji życiowej, rodzinnej, zawodowej. Niejednokrotnie doświadcza również wykluczenia z różnych obszarów życia społecznego, odrzucenia, samotności. W wielu przypadkach pochodzi ze środowisk dysfunkcyjnych, w których często nadal funkcjonuje. Może być człowiekiem uzależnionym, opuszczającym zakład karny, który z racji swojego położenia wymaga readaptacji społecznej. Właściwie w każdym przypadku, charakteryzując podopiecznego kuratora sądowego, wymienić można powtarzające się problemy społeczne, które są jego udziałem. Osoby i rodziny objęte nadzorem lub dozorem kuratorów sądowych wymagają szerokich działań, których główne cele można określić jako następujące:

- unormowanie sytuacji życiowej i rozwiązanie trudności,
- pomoc w readaptacji społecznej,
- pomoc w odzyskaniu samodzielności życiowej i przywróceniu kontroli nad swoim życiem,
- pomoc w realizacji funkcji wychowawczych (w przypadku rodziców mających trudności w tym zakresie),
- działania profilaktyczne i prewencyjne zapobiegające powrotowi do przestępczości,
- działania profilaktyczne ułatwiające pełne uczestniczenie w życiu społecznym.

Obowiązek kontrolowania realizacji orzeczenia sądu jawi się jako jeden z celów pracy kuratora, jednak, można zaryzykować twierdzenie, iż jest on celem pośrednim. Faktycznym finalnym zamiarem jest zmiana, która ma szansę dokonać się w jednostce i obejmuje wartości przekazywane w procesie resocjalizacji, będące „kształtowaniem u osoby resocjalizowanej skutecznego zaplecza o charakterze kryminorepulsywnym (...)”¹⁶.

¹⁶ M. Kuć, *Resocjalizacja jako wybór wartości*, w: *Rola wartości moralnych w procesie socjalizacji i resocjalizacji*, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin 2005, s. 144.

Efekty pracy kuratora trzeba widzieć w wymiarze długofalowym. Samo zrealizowanie zobowiązania, na przykład w postaci zadośćuczynienia czy przeproszenia osoby pokrzywdzonej przestępstwem, stanowi wyłącznie działanie doraźne, które można wykonać w sposób bezrefleksyjny i które nie przyczyni się do zmiany postawy podsądnego.

Zapobieżenie powrotowi do przestępczego trybu życia wymaga głębokiej przemiany jednostki, jest uwarunkowane wieloma czynnikami i nie daje gwarancji powodzenia.

Wyniki prowadzonych badań wskazują na to, że najważniejsze zadania realizowane przez kuratorów koncentrują się na działalności, której celem jest zmiana ludzkich postaw i zachowań. Samo kontrolowanie funkcjonowania osoby, która popełniła przestępstwo lub wymaga wsparcia w pełnieniu różnych ról społecznych czy też na przykład w zmaganiu się z uzależnieniem nie oznacza, że zmieni ona swoją dotychczasową postawę. W tym celu konieczne jest wdrażanie działań pomocowych i wspierających. Podobnie zresztą widzą swoją rolę sami kuratorzy sądowi, którzy wzięli udział w przytoczonych badaniach. Zadania kuratora sądowego wpisują się w poradnictwo, a w ich analizie konieczne jest uwzględnienie kontekstu społecznego związanego z położeniem osób objętych nadzorem lub dozorem kuratora. Poradnictwo jest, w przypadku zawodu kuratora sądowego, identyfikowane przede wszystkim ze wskazywaniem właściwych kierunków postępowania. Postawa kuratora sądowego i pomoc, którą kieruje on wobec podopiecznego powinna motywować go do podejmowania działań, które w efekcie będą skutkowały pozytywnymi zmianami jego położenia życiowego. Andrzej Bałandynowicz podkreśla, że „pomoc świadczona jednostce w ramach wolności dozorowanej powinna przybierać formę opieki aktywizującej”¹⁷. „Może przybrać formę wsparcia i zachęty skazanego do samodzielnych poczynań, oferty praktycznej pomocy, ewentualnie sugerowania innych sposobów rozwiązania problemów”¹⁸. Kurator może zatem motywować do określonych zachowań, wzmacniać je w podopiecznych, jednak to oni decydują o swoim życiu i dokonują wyborów z nim związanych. Podobnie zresztą rolę kuratora postrzegają

¹⁷ A. Bałandynowicz, *Sposób postępowania resocjalizacyjnego wobec skazanych w warunkach kurateli*, w: *Resocjalizacja instytucjonalna*, red. F. Kozaczuk, Rzeszów 2004, s. 97.

¹⁸ A. Bałandynowicz, *Kurator jako podmiot integrujący przestrzeń osobową, społeczną i środowiskową w socjalizacji wtórnej osób wchodzących w konflikt z prawem*, w: *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków. Nadzieje, oczekiwania, dylematy*, red. M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak, Kraków 2016, s. 18.

sami kuratorzy, którzy w przytoczonych wynikach badań wskazali najważniejsze cele i trudności swojego zawodu.

Kurator nie jest osobą, która rozwiązuje problemy życiowe swoich podopiecznych. Jego rola polega raczej na pomocy w ich sformułowaniu, próbie określenia przyczyn ich występowania, a w dalszej kolejności na wskazaniu potencjalnych sposobów ich rozwiązania.

Bibliografia

Literatura

Bałandynowicz A., *Kurator jako podmiot integrujący przestrzeń osobową, społeczną i środowiskową w socjalizacji wtórnej osób wchodzących w konflikt z prawem*, w: *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków. Nadzieje, oczekiwania, dylematy*, red. M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak, Kraków 2016.

Bałandynowicz A., *Sposób postępowania resocjalizacyjnego wobec skazanych w warunkach kurateli*, w: *Resocjalizacja instytucjonalna*, red. F. Kozaczuk, Rzeszów 2004.

Bilska E., *Poszukiwanie pomocy – trudny proces decyzyjny*, w: *Profilaktyka i resocjalizacja. Od dysfunkcji do funkcjonalności*, red. K. Marzec-Holka, T. Głowik, E. Bilska, H. Iwanicki, Warszawa 2012.

Chmielewska A., *100-lecie kurateli sądowej w Polsce: wyzwania kuratora sądowego w kontekście współczesnych problemów społecznych*, w: *Pomoc społeczna i praca socjalna w dobie dynamicznych przemian społecznych*, red. E. Grudziewska, M. Mikołajczyk, J. Zozuła, Warszawa 2019.

Chmielewska A., Janus-Dębska A., Rybicka G., *Zawód kuratora sądowego w Polsce: praca, misja, pasja, przygoda? Rozważania o stanie obecnym i przyszłości kurateli sądowej w Polsce na podstawie wyników badań własnych*, Białystok 2020.

Krasiejko I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Katowice 2012.

Kuć M., *Resocjalizacja jako wybór wartości*, w: *Rola wartości moralnych w procesie socjalizacji i resocjalizacji*, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin 2005.

Kotlińska E., *Kuratela sądowa – możliwości i ograniczenia*, w: *Resocjalizacja – w stronę środowiska otwartego*, red. I. Pospiszyl, M. Konopczyński, Warszawa 2007.

Ostrowska K., *Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne*, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999.

Sikorski W., *Zaburzona komunikacja interpersonalna w rodzinie*, w: *Rodzicielstwo w kontekście wychowania i edukacji*, red. J. Brągiel, P. Kaniok, A. Kurcz, Opole 2013.

Akty prawne

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

Źródła internetowe

Dane na temat osób, w stosunku do których istnieje podejrzenie, że doświadczyły przemocy lub są jej sprawcami: <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>, dostęp: 13.02.2021.

Dane na temat spożycia alkoholu w Polsce: <https://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki>, dostęp: 13.02.2021.

Dane na temat liczby osób nadużywających alkoholu w Polsce i żyjących w rodzinach z problemem alkoholowym: <https://stopuzalezniom.pl/fakty-o-alkoholu/statystyki-spozycia-alkoholu>, dostęp: 13.02.2021.

Sabina Prejsnar-Szatyńska¹

CZŁOWIEK W KONCEPCJI JÓZEFA ROSENBLATTA²

HUMAN BEINGS AS CONCEIVED BY JÓZEF ROSENBLATT

(...) bo o wiele większą jest zastuga tego, który choćby jednej zbrodni zapobiegł, aniżeli tego, który wykryje ich dziesiątek³.

Otrzymano: 16.01.2021 Zaakceptowano: 09.03.2021 Opublikowano: 31.03.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.7905

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza twórczości Józefa Rosenblatta, adwokata, profesora prawa karnego przełomu XIX i XX. Inspirowany rozwojem nauk o człowieku Rosenblatt próbował w nowy sposób rozwiązywać stare problemy przestępczości. Jego starania pokazują drogę, jaka została pokonana, aby móc korzystać z istniejących dziś rozwiązań prawnych, skierowanych na przeciwdziałanie przestępczości. Niektóre ścieżki okazały się niewłaściwe (kara chłosty), ale inne wytyczyły dobry kierunek (towarzy-

¹ Dr Sabina Prejsnar-Szatyńska, doktor nauk humanistycznych, kurator-specjalista, kierownik III Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego dla Krakowa-Podgórze w Krakowie, autor do korespondencji: Sabina Prejsnar-Szatyńska, e-mail: sabinaps@wp.pl, ORCID: 0000-0003-2805-9840.

² Artykuł jest trzecim opracowaniem powstałym w cyklu prac teoretyków prawa karnego dotyczącym zagadnienia koncepcji człowieka w myśli prawnokarnej na przełomie XIX i XX w. Ich celem jest między innymi pokazanie związku między definiowaniem natury ludzkiej a stosowaną reakcją karną. Pierwsze opracowanie zostało opublikowane w numerze 2/2018, drugie w numerze 3/2019 kwartalnika „Probacja”.

³ J. Rosenblatt, *Szkice ze świata zbrodni*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1889, nr 20, 21, s. 332.

stwa społeczne opiekujące się skazanymi) i stanowią dziś ważny obszar oddziaływań wobec osób skazanych.

Zagadnienie przyczyn i zapobiegania przestępczości jest związane z koncepcją człowieka. Człowiek w rozważaniach Rosenblatta jest częściowo zdeterminowany w swoim zachowaniu, kierują nim popędy, podejmując decyzje, kieruje się pobudkami. To od ich siły zależy jego zachowanie. Taka wizja natury ludzkiej dawała możliwość pozytywnej zmiany zachowania.

Słowa kluczowe: filozofia prawa, filozofia człowieka, przestępczość, Józef Rosenblatt

Abstract

The article aims to analyze Józef Rosenblatt's thought. He was a lawyer, professor of criminal law at the turn of the 20th century. Inspired by anthropology, he tried to solve old criminal problems in a new way. His work shows how criminal law has developed, and where we can benefit from solutions preventing crime. Some of them have turned out to be inappropriate (like whipping), but some of them have showed us good directions (local communities and societies taking care of convicts), which form an important factor in resocialization.

The problems of the causes and prevention of crime is related to Rosenblatt's anthropology. According to him, the human being is determined to a certain extent by his or her drives. When one makes a decision, one has one's reasons and motives. One's behavior depends on the power of these motives. Human nature, understood in this way, can lead to a positive change in human conduct.

Key words: philosophy of law, anthropology, crime, Józef Rosenblatt

Wprowadzenie

Józef Rosenblatt (1853–1917) nie jest postacią tak dobrze znaną szerokiemu gronu prawników jak Edmund Krzymuski czy Juliusz Makarewicz. Jego biografię i twórczość analizowali głównie uczeni związani z krakowskim środowiskiem naukowym⁴, jego nazwisko spotykamy także w opracowaniach karnistów i historyków prawa dotyczących kierunków i szkół w prawie karnym⁵. Oznacza to, że jego poglądy w czasie, gdy je wypowiadał, były wyraziste, zostały zauważone, pozostawiły ślad w publikacjach i zapewne w mentalności osób zajmujących się zawodowo prawem karnym przełomu XIX i XX wieku.

Biografia Rosenblatta pokazuje, że był on człowiekiem aktywnym i pracowitym. Starał się wszechstronnie wykorzystać otrzymane wykształcenie i posiadany talent. Realizował się zawodowo jako adwokat⁶, naukowo jako wykładowca akademicki, profesor prawa karnego, udzielał się społecznie, między innymi będąc wieloletnim radnym miasta Krakowa. Cechą wyróżniającą twórczość naukową Rosenblatta były inspiracje wpływające z praktyki sądowej⁷. Doświadczenie zawodowe i znajomość realiów życia,

⁴ P.M. Żukowski, *Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w latach 1918–1939*, Kraków 2016, s. 263–273; *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Tom II. 1780–2012*, red. P.M. Żukowski, D. Malec, Kraków 2014, s. 426–428; J. Widacki, *Zapomniany profesor Prawa karnego*, w: J. Widacki, *Szkice z dziejów Prawa karnego i kryminologii w Krakowie: myśli i ludzie*, Kraków 2014, s. 127–159; J. Widacki, *Józef Michał Rosenblatt (1853–1917)*, w: *Uczeni żydowskiego pochodzenia we współczesnych dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. W. Kozub-Ciembroniewicz, Kraków 2014, s. 201–213.

⁵ W. Wolter, *Nauka prawa karnego od drugiej połowy XIX wieku. Jej początki – klasycyzm – nowe kierunki*, w: *Studia z dziejów Wydziału Prawa UJ*, red. M. Patkaniowski, ZNUJ, „Prace Prawnicze” 1964, nr 18, s. 331–332; E. Janiszewska-Talago, *Szkoła antropologiczna prawa karnego w Polsce*, Warszawa 1965, s. 24–25; M. Wąsowicz, *Nurt socjologiczny w polskiej myśli prawnokarnej*, Warszawa 1989, s. 52–54; D. Janicka, *Polska myśl prawnokarna XIX i XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017, s. 91–102; J. Widacki, A. Szuba-Boroń, *Profesor Józef Rosenblatt – klasyk, socjalista czy prekursor pozytywizmu?*, w: *Od szkoły klasycznej do neoklasycznej w prawie karnym*, red. J. Widacki, Kraków 2016, s. 53–81.

⁶ J. Rosenblatt zaliczany jest do grona najwybitniejszych krakowskich adwokatów okresu autonomii galicyjskiej, którzy mieli wpływ na prawodawstwo w całej monarchii. Praktykował w kancelarii adwokackiej i występował jako obrońca w procesach sądowych, m.in. głośnym procesie socjalistów w 1880 r., zob. B. Heksel, *Żydowscy adwokaci w przedwojennym Krakowie*, Kraków 2020, s. 47–48; J. Widacki, *Adwokat profesor Józef Rosenblatt i jego udział w krakowskim procesie Ludwika Waryńskiego i towarzyszy*, „Palestra” 2013, nr 11–12.

⁷ W pracach dotyczących ogólnych problemów prawnych dla zobrazowania zagadnienia spotykamy liczne odwołania do konkretnych procesów sądowych, w których uczestniczył

pozwalają przypuszczać, że jego wypowiedzi dotyczące proponowanych regulacji prawnych wobec człowieka łamiącego normy prawa poprzedzone były gruntownymi studiami i obserwacjami życia codziennego, dlatego dobrze odzwierciedlają ducha okresu przełomu XIX i XX wieku.

Artykuł stanowi próbę wydobywania z tekstów Rosenblatta treści charakteryzujących naturę ludzką. Stawia problemy, czy jednostka to byt w pełni wolny w kwestii zachowania, czy w jakimś stopniu zdeterminowany? Czy jest jednorodna, czy charakteryzuje się dualizmem ducha i ciała? Autorka poszukuje odpowiedzi na pytanie, czy Rosenblatt postrzega człowieka jako istotę o nieziennej naturze, czy też jako obdarzonego możliwością jej doskonalenia.

Tekst, podobnie jak poprzednie z tego cyklu, ma charakter przeglądowy. Efektem końcowym serii będzie pokazanie obrazu człowieka w pracach wybranych prawników na przełomie XIX i XX wieku. Rosenblatt nie posiadał wykształcenia filozoficznego, zagadnienia natury człowieka nie wchodziły w obręb jego głównych zainteresowań. Nie znaczy to, że ich nie wypowiadał. Analizując pisma Rosenblatta, najwięcej dowiadujemy się o jednostce z fragmentów dotyczących zagadnienia walki i zapobiegania przestępczości. Rosenblatt jako praktyk i teoretyk prawa nie uchylał się od tego tematu i przedstawiał własne rozwiązania tej trudnej kwestii społecznej. Artykuł jest próbą rekonstrukcji treści charakteryzujących człowieka na podstawie pozostawionych prac, które odczytane po latach są świadectwem znajomości powstających nowych szkół w prawie karnym, ich postulatów i propozycji dotyczących ustawodawstwa. Z czasem bezwartościowe elementy zostały wyeliminowane, ale pozostały wartościowe ustalenia, które dały początek nowych dobrych rozwiązań. Warto te procesy naświetlać i zachęcać współczesnych do twórczych poszukiwań.

lub które analizował dla celów naukowych. Gdy wypowiadał się o człowieku, miał na myśli zawsze konkretną jednostkę, którą można spotkać na sali sądowej, a nie byt abstrakcyjny.

1. Główne szkoły prawa karnego – stanowisko Józefa Rosenblatt

Opinię dotyczącą głównych szkół prawa karnego Rosenblatt przedstawił w jednym ze swoich artykułów⁸. Zaproponowany podział i przeprowadzona krytyczna analiza pozwalają lepiej zrozumieć szczegółowe zapatrywania Autora na kondycję jednostki ludzkiej, proponowane oddziaływania zmierzające do zapobiegania jego złym czynom, związanym z łamaniem normy prawnej. Wyróżnił cztery szkoły prawa karnego.

1. Szkołę filozoficzną, która bada pojęcia przestępstwa i kary ze stanowiska metafizycznego. Ocenia ją krytycznie, gdyż przenosi wywody prawno-filozoficzne z terenu filozofii prawa do prawa pozytywnego. Nie przyczynia się do postępu nauki, wprowadzając chaos i niejasność. Uważa, że ta szkoła powinna ograniczyć swoje działania do terenu filozofii prawa i na tym gruncie wyjaśniać zasadnicze pojęcia przestępstwa i kary. Inaczej spowoduje pomieszanie pojęć prawno-filozoficznych z pojęciami prawa pozytywnego. Ten zamęt w nauce szkodzi zarówno filozofii prawa karnego, jak i nauce prawa karnego pozytywnego. Twierdzenia filozofów o przestępstwie i karze, choć ciekawe i wpływające pozytywnie na postęp wiedzy, nie mogą znaleźć się w nauce prawa karnego, ich miejsce jest bowiem w filozofii prawa karnego. Zauważa, że to pomieszanie szczególnie niebezpieczne jest dla młodych prawników, którzy na wykładach uniwersyteckich, słuchając połączonych wywodów filozoficznych z prawem pozytywnym, mogą nie dostrzec granicy i nie umieć rozróżnić pojęć filozoficznych przestępstwa i kary od pojęć prawa pozytywnego.
2. Szkołę historyczną, która koncentruje się na badaniu historycznym prawa karnego. Uznał ją za potrzebną do poznania obecnych instytucji prawa będących efektem pracy umysłowej minionych wieków, jednak metoda ta nie powinna jednostronnie koncentrować się na przeszłości, lecz analizować także bieżącą sytuację.
3. Szkołę pozytywno-praktyczną, która prawo pozytywne uważa za główną podstawę badań, a unika wszelkich analiz metafizycznych. Bada prawo obowiązujące, uwzględnia zarówno filozofię, historię

⁸ J. Rosenblatt, *O obecnych szkołach prawa karnego i ich metodzie*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” Lwów 1887, Rok 12.

oraz socjologię, uznając je za nauki ważne i potrzebne. Jednocześnie stroniąc od sytuacji, w których prawo karne staje się miejscem walki teorii socjologicznych lub miejscem dla eksperymentów teorii socjologicznych.

4. Szkołę socjologiczną reprezentowaną przez tzw. kryminalistów włoskich⁹, a w Niemczech przez Liszta¹⁰. Przyznał, że poszerzyła ona horyzont prawa karnego i nadała mu szerszy ogląd. Zaleca równocześnie rozważę w bezkrytycznym, całkowitym akcentowaniu jej twierdzeń¹¹.

Rosenblatt zdecydowanie opowiada się za podejściem, które nazywał szkołą pozytywno-praktyczną. Zgodnie z nim, rezultaty innych nauk, takich jak socjologia, psychologia, statystyka kryminalna, medycyna sądowa, psychiatria można i należy wykorzystać do rozwoju prawa karnego. Prawo karne nie może jednak być terenem walk i uczestniczyć w nierozstrzygniętych dotąd sporach z dziedziny filozofii lub socjologii. Prawo karne swoje zasady i pojęcia powinno przedstawić i wyłożyć niezależnie od teorii filozoficznych, ma opierać się na własnych podstawach ustalonych przez inne nauki pozytywne, a nie na absolutnych ideach i dogmatach czystego rozumu¹². Z tych przekonań wynika, jak bardzo daleki był od postrzegania człowieka w oderwaniu od nauk szczegółowych, posługiwania się pojęciami abstrakcyjnymi, z drugiej strony jego afirmacja nowych prądów nie była bezkrytyczna. Echa tych twierdzeń widoczne są w opisach tego, jak zachowuje się człowiek i jakie w związku z tym należy podejmować działania, aby wpłynąć na zachowania ludzi.

⁹ Cesare Lombroso (1835–1909) włoski lekarz, antropolog, profesor medycyny sądowej i psychiatrii. Raffaele Garofalo (1851–1934) włoski sędzia, prawnik i profesor Uniwersytetu w Neapolu. Enrico Ferri (1856–1929) włoski prawnik i polityk, profesor Uniwersytetu w Rzymie i Uniwersytetu w Brukseli.

¹⁰ Franz von Liszt (1845–1919) – niemiecki profesor pochodzenia austriackiego, wieloletni profesor prawa karnego na uniwersytetach w Giessen, Marburgu, Halle i Berlinie.

¹¹ Rosenblatt nazywa „socjologiczną” całą szkołą pozytywistyczną, we wszystkich odmianach nazwanych później: antropologiczną, socjologiczną i multikauzalną. Zalicza do niej „kryminalistów włoskich”, a w literaturze niemieckiej Liszta. J. Rosenblatt., *O obecnych szkołach...*, s. 498.

¹² *Idem*, *O obecnych szkołach...*, s. 592.

2. Koncepcja człowieka w poglądach Józefa Rosenblatta

Rozważania dotyczące natury człowieka w twórczości Rosenblatta mają związek z poszukiwaniem praktycznych rozwiązań, jakie może zastosować państwo do walki z przestępczością¹³. Jego dociekania dotyczące mechanizmów, jakie rządzą zachowaniem człowieka, nie mają charakteru abstrakcyjnych filozoficznych rozważań, ale oparte są na obserwacji i naukach szczegółowych, zwłaszcza psychologii. W stosunku do łamiących prawo zakłady karne stawały się miejscem, gdzie miał toczyć się bój o człowieka i zmianę jego nastawień. Ta walka mogła zakończyć się pomyślnie tylko wówczas, gdy będą to instytucje odpowiednio do tego przygotowane. Analiza kary i zakładów karnych w Europie i Ameryce, którą przygotował, pokazuje, jak dużą wiedzą dysponował w tym temacie, zapewne przedstawione własne propozycje reformy więzień były konsekwencją gruntownych przemyśleń tej kwestii.

Co do problematyki kary nie miał wątpliwości, że jej głównym celem jest ukaranie sprawcy, jako cele poboczne widział poprawę i odstraszenie, choć nie były one tak istotne jak cel główny, to uważał je za konieczne. Kara to jednak, jego zdaniem, przede wszystkim odwet, zło¹⁴. Popęlanie przestępstw jest czymś złym. Aby kara była sprawiedliwa, musi pozbawiać jakiegoś ważnego dobra ludzkiego, a odbierając je, czynimy człowiekowi zło. Takim odbieranym dobrem jest wolność. Zauważył, że kara zabierająca wolność, jest tym dotkliwsza, im naród jest bardziej wykształcony. Ponieważ jej skutki są pewne, widział ją, jako doskonałą karę przyszłości¹⁵.

Więzienia powinny spełniać takie wymogi, aby mogły w nich być realizowane wszystkie cele kary. Zdaniem Rosenblatta, idea poprawy w karze polega na tym, że „(...) przestępca ma całą karę wyrokiem orzeczoną odcierpieć, skoro ją zasłużył, ma zasłużony kielich goryczy do dna wychylić, lecz cierpiąc karę powinien przejść do poczucia, że cierpienie jest zasłużo-

¹³ Uważam, że nie jest bez znaczenia, że wykład habilitacyjny Rosenblatta dotyczył kary więzienia i zakładów karnych. Kara miała realizować, poza odpłatą, również inne cele, do których konieczne było zreformowane więziennictwo, stąd wybór obszaru zainteresowań.

¹⁴ W innym artykule zauważa, że kara będąca przede wszystkim odwetem za popełnione bezprawie powinna być dotkliwa. Zbytняя łagodność jej wykonania w zakładach karnych ograniczona do prostego pozbawieni wolności wpływa na jej niską skuteczność, gdyż traci ona moc odstraszenia innych od popełniania przestępstw. Por. J. Rosenblatt, *Wzrost przestępstw i środki zapobiegawcze*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny”, Rok IX, nr 8, s. 58. *Idem*, *Wzrost przestępstw...*, s. 58.

¹⁵ *Idem*, *Kara więzienia i zakłady karne*, „Prawnik”, Lwów 1877, nr 18, Rok VIII, s. 98.

ne, że jest karą za naruszenie porządku publicznego, powinien zatem karę nie tylko czuć, ale uczuć, uznać jej słusność, pojąć i rozumieć ją, bo wtedy tylko może być mowa o jego poprawie, i o to jest właśnie ów pierwiastek poprawy w wykonaniu kary¹⁶. Uważał, że zakłady karne na ziemiach polskich są źle urządzone i niezdolne do realizacji wszystkich jej celów. Zaniepokojony tą sytuacją przedstawił założenia, na jakich powinna oprzeć się reforma więzień. Na uwagę zasługuje postulat wprowadzenia dłuższych kar do systemu więziennego będącego modyfikacją systemu progresyjnego¹⁷: w pierwszym okresie kary to odosobnienie połączone z pracą, nauką, modlitwą, a następnie wspólny pobyt z innymi więźniami, z podziałem na klasy i milczeniem. Jako ostatni, trzeci etap, proponuje zakłady pośrednie.

Ostrożnie wypowiada się na temat warunkowego zwolnienia, które w jego ocenie nie było jeszcze wówczas dostatecznie sprawdzonym rozwiązaniem. Areszt i krótkie kary powinny być stosowane w odosobnieniu, aby ograniczyć zły wpływ współosadzonych. Jego zdaniem, praca w więzieniu nie dla wszystkich powinna być przymusowa, lecz tylko dla więźnia ciężkiego oraz przy karze aresztu. Postulował, aby więzienie było miejscem nauki zawodu, aby w przyszłości zawód mógł stać się źródłem utrzymania na wolności. Pracę poza murami więzienia nie uważał za dobre rozwiązanie w pierwszym i drugim okresie odbywania kary, czyli odosobnienia i wspólności. Powinna być stosowana w ostatnim przejściowym etapie kary podczas pobytu w zakładzie pośrednim. Wówczas osadzeni mogliby nosić własną odzież, pozbawieni ubioru więziennego, mieliby się oswajać ze środowiskiem na zewnątrz, przystosowywać do życia na wolności. Dla przestępców nieletnich postulował urządzić osady rolnicze, gdzie mogli by mieszkać i pracować, a więźnia dla nich urządzić na zupełnie odrębnych zasadach od reszty zakładów karnych.

Przedstawił zalecenia dotyczące funkcjonowania zakładów karnych dotyczące między innymi zatrudnianego personelu. Zgodnie z nimi osoby zatrudnione w zakładach karnych powinny rozumieć ważność powierzonych im zadań, pracować z poświęceniem i oddaniem sprawie. Kierujący zakładami karnymi mieli znać cel zakładów karnych i nowoczesne sposoby jego urzędzenia. Ostatni element proponowanej reformy więzień dotyczył udziału społeczeństwa w resocjalizacji skazanych. Jego

¹⁶ *Idem, Kara więzienia i...*, s. 138.

¹⁷ Rosenblatt w przeprowadzonej analizie wyróżnił 4 główne systemy więzienne: 1. system milczenia auburn'ski, zreformowany, 2. system szwajcarski klasyfikacyjny, 3. system irlandzki progresyjny. *Ibidem*, s. 138.

zdaniem, to osoby prywatne mogą i powinny zająć się losem przestępcy, który opuści zakład karny. Chętne osoby powinny tworzyć „stowarzyszenia więzienne”, mające za cel pomóc w uzyskaniu zatrudnienia i ogólnie wspierać opuszczających zakłady karne, interesować się ich losem, gdyż leży to w interesie państwa, ale także każdego członka społeczeństwa. Obowiązkiem państwa jest wspierać takie stowarzyszenia¹⁸.

Rosenblatt to uważny obserwator życia społecznego, niepokoił go szybki wzrost przestępczości. Prowadząc praktykę adwokacką miał bezpośredni wgląd do „świata zbrodni”, spotykał ludzi, którzy popełniają przestępstwa, dostrzegł pewne schematy zachowań. Aktywnie uczestnicząc w życiu naukowym miał dostęp i był zaznajomiony z najnowszymi trendami oddziaływania na przestępców. Uważa, że zdolność do pełnienia zbrodni leży w naturze ludzkiej. Zbrodnie, złe czyny rodzą się w człowieku, ponieważ zachowaniem ludzi kierują popędy. Skoro motywów popychające człowieka do zbrodni leżą w jego naturze, nie ma możliwości całkowicie ich wyeliminować, bo nie można całkowicie zmienić natury człowieka. W ten sposób wskazuje i podkreśla biologiczną stronę jednostki. Człowiek nie jest całkowicie wolny, lecz do pewnego stopnia ma ograniczoną wolność zachowania, tym ograniczeniem jest natura i popędy, którym podlega. Wyjaśniając zachowanie człowieka, odwołuje się do psychologii. Przestępstwa to konsekwencje walki sprzecznych motywów w psychice ludzkiej. O tym, czy człowiek popełni przestępstwo, decyduje siła motywów, jakie na niego wpływają. Główne popędy, którymi kieruje się człowiek w swoich działaniach, to: popęd utrzymania siebie jako jednostki przy życiu i popęd utrzymania swojego gatunku. Aby je zaspokoić, jednostki używają środków dozwolonych i niedozwolonych przez prawo. Przed wyborem któregoś z nich toczy walkę wewnętrzną pomiędzy motywami popychającymi do czynów dobrych i złych¹⁹.

W tym ujęciu na szczególną uwagę zasługują wymienione motywów, które mają powstrzymać od popełniania zbrodni, a są nimi, zdaniem uczonego: sumienie, wstyd i obawa kary. Od ich siły i mocy obronnych uzależniony jest końcowy efekt walki czarnego i białego ducha – walki pomiędzy motywami popychającymi i powstrzymującymi od zbrodni.

¹⁸ *Ibidem*, s. 178.

¹⁹ Leon Petrażycki (1867–1931) twórca psychologicznej teorii prawa i moralności przypisywał pobudkom zasadnicze znaczenie w kwestii zachowania człowieka, a także w tworzeniu norm prawnych. Zob. L. Petrażycki, *O pobudkach postępowania i o istocie moralności i prawa*, Wydawnictwo Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Jako motywy ogólne popychające do zbrodni Rosenblatt wskazał egoizm i miłość, które towarzyszą niemal każdej zbrodni. Pierwszy lokuje głównie u mężczyzn, a drugi u kobiet. Motywy indywidualne, bliższe, popychające do zbrodni to: chwilowa potrzeba, sposobność, namowa, afekt, ochota, urojenie, zabobon; do dalszych motywów zaliczył żądzę i namiętność, czyli próżność, mściwość, zazdrość, ambicję, żądzę posiadania i używania, żądzę gry, zmysłowość i przewrotny seksualizm. Wyróżnił także motywy społeczne, wynikające ze stosunków społecznych i ekonomicznych oraz motywy polityczne, wynikające ze stosunków politycznych kraju.

Rosenblatt zauważył, że trudność wykrycia motywu zbrodni stała się przyczyną do powstania nowej teorii wyjaśniającej powstanie zbrodni czynnikami wrodzonymi, którą przedstawiła szkoła kryminalna antropologiczna reprezentowana przez Lombroso, Ferri'ego i Garofalo²⁰. Nieznajomość motywów zbrodni rodzi wątpliwość, czy mamy do czynienia ze zbrodniarzem, czy osobą chorą psychicznie. Jednak z uwagi na zbyt małą wiedzę w tej kwestii, odstąpił od wydania własnej opinii dotyczącej teorii, w myśl której zbrodnia jest wynikiem wrodzonych i dziedzicznych cech fizycznych²¹. Nie uważa, że człowiek może urodzić się przestępcą. Jak różne i trudne do poznania mogą być motywy kierujące ludźmi, Rosenblatt pokazał, analizując wydaną w Poznaniu pracę nieznanego autora z 1639 r. dotyczącą procesów sądowych o czary w Polsce²². Stwierdził, że motywem bywa nadal wiara w czary, która istniała od dawna i jego zdaniem nadal istnieje w przekonaniach wielu ludzi. Przytacza przykłady współczesnych mu przestępstw, w których motywem była chęć obrony przed czarami. Wątpił w szybkie ustąpienie tego zabobonu.

²⁰ Zob. E. Janiszewska-Talago, *Szkoła antropologiczna...*, s. 5–9.

²¹ J. Rosenblatt, *Szkice ze świata zbrodni*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1889, nr 20, 21, s. 315–316.

²² Zainteresowanie sprawami przeciw czarownicom uzasadniał chęcią zwrócenia uwagi na zapomniane XVII-wieczne opracowanie z dziedziny prawa karnego. Anonimowy autor dzieła ciekawie wypowiedział się na temat procesów czarownic, mając na uwadze historię spraw przeciw czarom na terenach polskich i istniejące wówczas piśmiennictwo. Rosenblatt zwrócił uwagę na ciekawe stanowisko anonimowego Autora, który waha się po czyjej stronie stanąć, czy wierzyć w czary i czarownice, czy też uznać zeznania czarownic za plotki wymuszone torturami, czyniąc liczne uwagi krytyczne o nadużywaniu tortur w celu uzyskania zeznań i pozbawianiu winnego obrony. Zob. *Czarownica powołana. Przyczynek do historii spraw przeciw czarownicom w Polsce*, oprac. J. Rosenblatt, Biblioteka Umiejętności Prawnych, nr 20, Warszawa 1883.

Rosenblatt przekonuje, że można mieć wpływ na zachowanie człowieka. Podpowiada konkretne sposoby mające zapobiegać wzrostowi przestępstw. Twierdzi, że należy pobudzać w ludziach to, co od popełniania przestępstw odpycha, czyli wzmacniać głos sumienia, poczucie wstydu i ulepszać reakcję karną. Wzmacnianie sumienia postrzegał jako odpowiednie wychowanie, które powinno odbywać się: w domu, w szkole i w kościele. W jego efekcie powinniśmy otrzymać silną wewnętrzną zaporę powstrzymującą przed wchodzeniem w konflikt z prawem. Poczucie wstydu można wzmocnić przez stosownie kar hańbiących dotyczących utraty zaszczytów, praw, przywilejów. Wzmacnianie kary sądowej rozumie jako sprawne i nieuchronne jej wykonanie. Wymienione czynniki: sumienie, wstyd i kara sądowa do pewnego stopnia mogą przyczynić się do zapobiegania przestępstw. Należy jednak pamiętać o konieczności eliminowania lub osłabiania motywów popychających do łamania prawa.

Za przedstawionymi poglądami stoi określona antropologia. Wydaje się, że człowiek, o którym pisze Rosenblatt, zamknięty jest w paradygmacie pozytywistycznym²³. Nauka, której powierzył zdolność poznania człowieka, z którą wiązał duże nadzieje, to psychologia. W oparciu o doświadczenia tej nauki wyjaśnia zachowanie człowieka, w tym popełnianie przestępstw: „Zbrodnia jest zatem ze stanowiska psychologii wynikiem walki sprzecznych motywów, walki motywów popychających do zbrodni i powstrzymujących od takowej, walki złego a dobrego ducha w człowieku, w której to walce motywy pierwsze, do zbrodni popychające wzięły górę”²⁴.

Człowiek Rosenblatta to istota wyposażona w popędy, które nieustannie musi zaspokajać, jest to jednostka czuła na zewnętrzne oddziaływanie czynników popychających i powstrzymujących przed popełnianiem przestępstw. W prowadzonych analizach Autor posługuje się słowem dusza. Oznacza ona wewnętrzną stronę człowieka, ściśle powiązaną z psychiką, niedostępną dla innych ludzi, zawierającą prawdę o człowieku. To w duszy toczy się wewnętrzna walka pomiędzy motywami popychającymi i odpychającymi od określonego zachowania: „Jest to walka dobrego a złego człowieka, walka białego a czarnego ducha”²⁵. Tak rozumiana dusza nie ma nic wspólnego z rozumieniem duszy jako łącznika z inną sferą bytu.

²³ Na temat zaliczenia Rosenblatta do prekursorów tego nurtu w prawie karnym na ziemiach polskich, zob. J. Widacki, A. Szuba-Boroń, *Profesor Józef Rosenblatt...*, s. 62–69.

²⁴ J. Rosenblatt, *Szkice...*, s. 310.

²⁵ *Ibidem*, s. 310.

Człowiek Rosenblatta to istota biologiczna, która mierząc się ze swoimi popędami, toczy wewnętrzną walkę, czasami staje się przestępcą. Człowiek nie rodzi się przestępcą, lecz może się nim stać. Zawiera w sobie możliwy do zrealizowania potencjał. Mimo biologicznego zdeterminowania, ma wpływ na swoje zachowanie. Na uwagę zasługuje, jak zdaniem uczonego ma przebiegać zmiana w zachowaniu człowieka, wobec którego zastosowano karę. Dla Rosenblatta zmiana nie dokonuje się nagle, ale jest procesem, następstwem wykonania sprawiedliwej kary. Człowiek nie jest postrzegany jako bierny odbiorca bodźca, lecz jako istota, która w trakcie odbywania kary godzi się na nią, uważa, że na karę zasłużyła, rozumie ją, czyli wyciąga z tej sytuacji pozytywne wnioski na przyszłość. W ten sposób dokonuje się zmiana w człowieku. Osoba odbywająca karę w tym podejściu to rozumna, świadoma swojej sytuacji jednostka, która przechodzi proces przemiany. W taki sposób Rosenblatt rozumiał zawartą w karze ideę poprawy – pozytywną zmianę zachowania człowieka.

3. Proponowane rozwiązania prawne

Rosenblatt uważa, że częstym motywem popełnienia przestępstw, zwłaszcza u młodych ludzi, jest brak stałego zajęcia oraz włóczęgostwo. Proponuje utworzenie domów poprawczych dla nieletnich, w których podlegaliby przymusowej pracy. Uważał je za dobre miejsca chroniące człowieka przed popełnianiem przestępstw. Ponadto do zakładów poprawczych trafialiby młodzi ludzie zagrożeni przestępczością. Uważa, że opieka państwa nie powinna być uwarunkowana jedynie faktem popełnienia przestępstwa. Zagrożeni możliwością popełnienia przestępstwa również powinni mieć możliwość pobytu w takich domach. To miejsce miało zapobiec obraniu drogi, która prowadziłaby do konfliktów z prawem²⁶. Pobyt w zakładzie poprawczym powiązany z obowiązkiem przymusowej pracy, w zamian dawał możliwość nauczania zawodu, w ten sposób zapobiegając powrotowi do przestępstwa.

Rosenblatt zwraca uwagę na pewną grupę przestępców, u których poprawa nie jest możliwa. Uważał, że stanowią oni ogromne niebezpieczeństwo dla społeczeństwa. Określił ich jako zbrodniarzy nałogowych²⁷.

²⁶ J. Rosenblatt, *Wzrost przestępcstw...*, s. 58.

²⁷ *Idem, Psychologia...*, s. 428; *idem, Wzrost przestępcstw...*, s. 59; *idem, Szkice ze świata...*, s. 331.

Nie widział innej możliwości działań wobec nich w zapobieganiu nowych przestępstw, jak tylko umieszczenie ich w zakładach karnych na czas nieograniczony, a nawet dożywotni. Uważał, że społeczeństwo ma prawo do zastosowania wobec nich skutecznych środków, surowych wyroków, które muszą być właściwie wykonane zgodnie z intencją sędziego, bez zbytecznej łagodności²⁸. Nałogowy sprawca przestępstw, to osoba stale popełniająca przestępstwa, u której przewagę odnoszą czynniki popychające do popełniania przestępstwa. Izolacja takich osób na czas nieograniczony, a nawet zatrzymanie ich dożywotnie jest najskuteczniejszą formą ochrony dla społeczeństwa. Zaś w sytuacji opuszczenia zakładu karnego, konieczna jest opieka nad nim stowarzyszeń prywatnych, opiekujących się byłymi więźniami, którym to stowarzyszeniom państwo powinno udzielać subwencji. Postulaty Rosenblatta dotyczące postępowania z tą wyróżnioną grupą sprawców przestępstw nasuwają pewną zbieżność z koncepcją „zbrodniarzy urodzonych” wprowadzoną przez Cezarego Lombroso, jednego z założycieli włoskiej szkoły antropologicznej oraz z przeprowadzoną typologią sprawców przestępstw ustaloną przez Franza von Liszta. Rosenblatt znał je i komentował²⁹, nie opowiedział się wprost za ich słusnością, lecz proponował ostrożność³⁰.

Skoro człowiek ma możliwość zmiany swojego zachowania, osoby opuszczające zakłady karne mogą stać się ponownie wartościowymi członkami społeczeństwa. Konieczna jest odpowiednia opieka nad nimi. Rozwiązanie widział we wprowadzeniu dozoru obywatelskiego, tj. towarzystw zakładanych przez obywateli opiekujących się więźniami, nawet bez ich zgody. Towarzystwa utrzymywałyby się z dobrowolnych datków, traktując je tak, jak gdyby wydawały pieniądze we własnym interesie, dla własnego bezpieczeństwa, podobnie jak w przypadku płaconego podatku na koszty administracji wymiaru sprawiedliwości. Rola państwa w utrzymaniu ich byłaby minimalna, ograniczona do wyjątkowych subwencji na ich rzecz. Pod opiekę towarzystw trafiałyby także ci, którzy opuszczają areszty śledcze bez wyroków skazujących, zagrożeni popełnieniem zbrodni z powodu braku środków do życia³¹. Opieka nad więźniami opuszczającymi zakłady kar-

²⁸ *Idem*, *Wzrost przestępstw...*, s. 59.

²⁹ *Idem*, *Szkice ze świata...*, s. 315–316.

³⁰ Szerzej na temat niebezpiecznych przestępców oraz przeprowadzonej typologii D. Janicka, *Niebezpieczny przestępca w doktrynie prawa karnego przelomu XIX i XX wieku*, w: *Kuba Rozpruwacz i inni*, red. V Kwiatkowska-Wójcikiewicz, Toruń 2015.

³¹ *Ibidem*, s. 60.

ne leży, jego zdaniem, w interesie społeczeństwa. Powinno ono postrzegać tę kwestię „(..) nie jako sprawę dobroczynności lecz jako sprawę własnego interesu. W interesie własnego bezpieczeństwa, w interesie praw własnych, przez zbrodniarzy zagrożonych, winno społeczeństwo zająć się więźniami opuszczającymi zakład więzienny, opiekować się i wrogów swych przeobrazić w przyjaciół”³².

Uczony przedstawił na łamach prasy projekt ustawy wprowadzającej karę chłosty³³, jako jeden ze sposobów działań ustawodawczych prowadzących do zmniejszenia przestępczości. Uznał taką karę wręcz za konieczną dla pewnej grupy osób popełniających przestępstwa (przestępcy młodociani, nałogowi). Przekonywał, że wprowadzenie tej kary leży w interesie społecznym z uwagi na jej dużą skuteczność spowodowaną dotkliwością i odstraszeniem. W uzasadnieniu odwołał się do prawa rodzicielskiego skarcenia. Wyjaśnił, że skoro dla dziecka kara chłosty wymierzona przez ojca jest czymś dobrym, to dlaczego państwo nie ma mieć prawa zastosować takiego środka karnego i, zastępując ojca, wskazać właściwą drogę, aby uchronić jednostkę od obrania złej ścieżki.

Broniąc tej kary nie zgadzał się z argumentem przeciwko jej wprowadzeniu wskazującym, że nie można stosować kary, która jest barbarzyńska i nieludzka. Jego zdaniem, w równym stopniu kara więzienia przysparza cierpienia fizycznego poprzez zamknięcie na wiele lat w ciasnej celi z licznymi ograniczeniami.

Proponował, aby kara chłosty stosowana była w stosunku do młodych przestępców, którzy charakteryzowałiby się dodatkowo „dużą złośliwością, bezwstydem i wstrętem do pracy”³⁴. Zaproponował, aby do ukończenia 14. roku życia stosowana była jako kara samoistna, zaś po ukończeniu 14 lat jako kara dodatkowa. Dla tych, którzy ukończyli 18 lat, miała być stosowana jako kara dodatkowa, zwłaszcza w przypadku nałogowych przestępców. Jej sposób wykonania miał się różnić. Dla osób młodocianych jednorazowo wykonywana niejawnie w obecności pracownika zakładu karnego, lekarza oraz urzędnika sądowego; stosując ją wobec osób niepełnoletnich dodatkowo w obecności ojca lub opiekuna, używając do tego różgi, w ilości do 25 plag. Wobec dorosłych miała być wykonywana dwukrotnie: na początku

³² *Ibidem*, s. 59.

³³ *Idem*, *Czy przywrócić karę chłosty*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1888, nr XIII, s. 885–895.

³⁴ *Ibidem*, s. 893.

odbywania kary pozbawienia wolności i przed opuszczeniem zakładu karnego, przy użyciu bata lub kija w ilości do 50 plag³⁵.

Projekt ustawy wprowadzającej karę chłosty Rosenblatt poprzedza gruntowną analizą jej stosowania w innych krajach. Własne stanowisko i przytoczona argumentacja pokazują szeroką wiedzę na ten temat, znajomość nowych nurtów w prawie karnym i, co ważne, gotowość do ich aplikacji w rodzimym ustawodawstwie karnym. Na zadane w artykule pytanie, czy należy przywrócić karę chłosty, odpowiada twierdząco i przedstawia gotowe rozwiązania³⁶, które choć z dzisiejszej perspektywy wydają się kontrowersyjne i nie do przyjęcia, wpisują się w ówczesny paradygmat sposobów walki z przestępczością proponowany przez włoską szkołę prawa karnego. Rosenblatt popierał rozwiązania jakie wprowadzała ta szkoła dotyczące walki z przestępczością, tj. działania wobec nieletnich sprawców mające zapobiegać powrotowi do przestępstwa, tj. domy pracy przymusowej (osady rolne i zakłady rzemieślnicze) dla karanych oraz jeszcze nie karanych, w szczególności młodych włóczęgów, bez pracy, bez zajęcia, bez stałego miejsca pobytu oraz karę cielesną chłosty, mającą skuteczniej niż kara więzienia zapobiec recydywie. Warto podkreślić, że zwrócenie uwagi na wartości związane z wykonywaniem pracy, jako skutecznego środka, poprzez który można prowadzić działania wychowawcze wobec człowieka, okazało się dobrym kierunkiem, który współcześnie ma wyraz w karze ograniczenia wolności. Celem tej kary jest wzbudzenie w skazanym woli kształtowania społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego³⁷.

³⁵ *Ibidem*, s. 895–894.

³⁶ Warto dodać, że stanowisko Rosenblatta nie było odosobnione w krakowskim środowisku naukowym. Pozytywnie o karze chłosty wobec nieletnich i recydywistów pisał Edmund Krzymuski. Por. E. Krzymuski, *Wykład Prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa Austriackiego*, t. 2, Kraków 1901, s. 21–24.

³⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, art. 53 § 1 (Dz.U. 2021, poz. 53 t.j.).

Podsumowanie

Próba rekonstrukcji poglądów Rosenblatta dotyczących natury człowieka, przyczyn jego negatywnych działań i możliwych sposobów wpływu na czyny ludzi pozwala sformułować następujące wnioski. Pierwszy dotyczy formy przekazu interesujących nas treści. Człowiek, jego ciemna strona, świat przestępczy, dusza przestępcy, jak nazywa wewnętrzny, psychiczny świat ludzki, szczególnie fascynowała uczonego, który, oprócz fachowych analiz popartych znajomością literatury przedmiotu i danymi statystycznymi, opisuje go w sposób literacki. Badacz przestępczości chętnie posługuje się metaforą. Niedostępność świata zbrodni porównuje do niezbadanej i tajemniczej puszczy litewskiej, cytując przy tej okazji słowa poety, nazywa go rozległym, ciągle powiększającym się „światem w świecie”³⁸, którego usunąć całkowicie się nie da. Można sądzić, że naukowy i prawniczy język nie był wystarczający, aby opisać złożony obszar zainteresowań. Świat przestępczy uważał za tajemniczy, trudny do zbadania, ukryty w duszy przestępcy, możliwy do poznania niewielu ludziom posiadającym wiedzę psychologiczną. Sędziowie tylko powierzchownie są w stanie go zobaczyć, ponieważ nie mają odpowiedniego przygotowania. Stanowi on dla nich jeden z wielu faktów życia społecznego, do którego zwykle mają stosunek obojętny. Przebieg procesu na sali sądowej porównuje do dramatu, który można oglądać w teatrze, różnica polega na tym, że ten dziejący się w sądzie jest prawdziwy. W jego trakcie ujawnia się to, co człowiek ukrywa w sercu i w głowie, odsłaniają się ludzkie namiętności, można zobaczyć prawdziwego człowieka i jego żądze, motywy, namiętności. Największe szanse na poznanie motywów skłaniających do popełniania przestępstw mają osoby posiadające wiedzę psychologiczną.

Zauważył, że zainteresowanie psychologiczną stroną zbrodni jest czymś nowym, czego brakowało wcześniejszemu wymiarowi sprawiedliwości, który kierował się mechanicznym stosowaniem odpowiednich paragrafów, nie analizując dogłębnie pobudek i motywów, którymi kierują się sprawcy. Takie podejście pokazuje, jak bliskie były mu zagadnienia rodzącej się wówczas nauki, kryminologii uprawianej zgodnie z ówczesnym jej paradygmatem. Docenia włoską szkołę kryminalną za to, że zwróciła uwagę na motywy i ich rolę przy zapobieganiu przestępczości. Widać, jak duże nadzieje i oczekiwania pokładał Autor w rozwoju nauk o człowieku,

³⁸ J. Rosenblatt, *Szkice...*, s. 310, 311.

zwłaszcza psychologii. To nauka, zdaniem Rosenblatt, umożliwi pełne poznanie człowieka, zwłaszcza motywów popychających do zbrodni, co pozwoli skutecznie ją zwalczać.

Przestępcy stanowią duże zagrożenie dla społeczeństwa. Nazywa ich wiecznymi wrogami społeczeństwa, zaś recydywistów porównuje do dzikich zwierząt, których człowiek ciągle się obawia³⁹. Tak dosadne stwierdzenia nie były przeszkodą w zachęcaniu do otoczenia szczególną troską i opieką takich ludzi, o nieokazywanie pogardy czy odwracanie się od tego typu jednostek. Zachęca i praktycznie wyjaśnia, jak można przywrócić ich do społeczeństwa, odzyskać, a jeśli to jest niemożliwe, jak skutecznie się przed nimi bronić.

Sądził, że przestępczość to skomplikowany problem, z którym państwo bez pomocy społeczeństwa sobie nie poradzi. Podkreślał konieczność działań społecznych ludzi niezwiązanych ściśle z wymiarem sprawiedliwości i Policją. Wskazywał na źródła przestępczości, które można usunąć i sposoby pozytywnego wpływu na jednostkę. Tym samym dostrzegał w człowieku potencjał do zmiany złego zachowania i doceniał tych, którzy angażują się, aby tę zmianę umożliwić. Można na tej podstawie stwierdzić, że Rosenblatt przecierał szlaki wszystkim chcącym działać na rzecz osób karanych poprzez ich resocjalizację. Poza karą chłosty czy chęcią umieszczenia w zakładach poprawczych z przymusową pracą potencjalnych przestępców inne rozwiązania, o których pisał, zwłaszcza te dotyczące opieki nad opuszczającymi zakłady karne, mają swoją kontynuację w stosowanej obecnie praktyce.

Bibliografia

Literatura

Czarownica powołana. Przyczynek do historii spraw przeciw czarownicom w Polsce, oprac. J. Rosenblatt, Biblioteka Umiejętności Prawnych, Warszawa 1883.

Heksel B., *Żydowscy adwokaci w przedwojennym Krakowie*, Kraków 2020.

Janicka D., *Nauka o winie i karze w dziejach klasycznej szkoły prawa karnego w Niemczech*, Toruń 1998.

³⁹ *Idem*, *Wzrost przestępcstw...*, s. 57.

Janicka D., *Polska myśl prawnokarna XIX–XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*, Toruń 2017.

Janicka D., *Niebezpieczny przestępca w doktrynie prawa karnego przelomu XIX i XX wieku*, w: *Kuba Rozpruwacz i inni*, red. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, Toruń 2015.

Janiszewska-Talago E., *Szkoła antropologiczna prawa karnego w Polsce*, Warszawa 1965.

Krzymuski E., *Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa Austriackiego*, t. II, Kraków 1911.

Lombroso C., *Człowiek Zbrodniarz w stosunku do antropologii, jursprudencji i dyscypliny więziennej: zbrodniarz urodzony: obłąkaniec zmysłu moralnego*, t. 1–3, Warszawa 1891–1892.

Petrażycki L., *O pobudkach postępowania i o istocie moralności i prawa*, Warszawa 2002.

Rosenblatt J., *Psychologia morderstw*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, Warszawa 1876, nr 53, Rok IV.

Rosenblatt J., *Kara więzienia i zakłady karne*, „Prawnik”, Lwów 1877, nr 13, Rok VIII.

Rosenblatt J., *Wzrost przestępstw i środki zapobiegawcze*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” nr 8, Lwów 1884.

Rosenblatt J., *Socjalizm wobec ustawy karnej*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” nr 20, 21, Lwów 1880.

Rosenblatt J., *Pijaństwo w prawie karnym a w szczególności w kodeksie austriackim*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” nr 20, 21, Lwów 1885.

Rosenblatt J., *O obecnych szkołach prawa karnego i ich metodzie*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” Lwów 1887, Rok 12.

Rosenblatt J., *O psychologicznych motywach zbrodni*, „Przegląd Literacki” – dodatek do „Kraju” Petersburg 1888, nr 58.

Rosenblatt J., *Czy należy przywrócić karę chłosty?*, „Przegląd Sądowy i Administracyjny” 1888, R. XIII.

Rosenblatt J., *Szkice ze świata zbrodni*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1889, nr 20, 21.

Rosenblatt J., *Rehabilitacja młodocianych przestępców w najnowszym projekcie rządowym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1908, R. XXXIII.

Prejsnar-Szatyńska S., *Edmund Krzymuski, Józef Rosenblatt i Juliusz Makarewicz o przyczynach i zapobieganiu przestępczości*, w: *Kierunki działań w przestrzeni resocjalizacyjnej*, red. A. Kotlenga, M.H. Kowalczyk, D. Majcok, Toruń 2019.

Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Tom II. 1780–2012, red. P.M. Żukowski, D. Malec, Kraków 2014.

Wąsowicz M., *Nurt socjologiczny w Polskiej myśli prawnokarnej*, Warszawa 1989.

Widacki J., A. Szuba-Boroń, *Profesor Józef Rosenblatt – klasyk, socjalista czy prekursor pozytywizmu?*, w: *Od szkoły klasycznej do neoklasycznej w prawie karnym*, red. J. Widacki, Kraków 2016.

Widacki J., *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie. Myśli i ludzie*, Kraków 2014.

Widacki J., *Adwokat profesor Józef Rosenblatt i jego udział w krakowskim procesie Ludwika Waryńskiego i towarzyszy*, „Palestra” 2013, nr 11–12.

Widacki J., *Józef Michał Rosenblatt (1853–1917)*, w: *Uczeni żydowskiego pochodzenia we współczesnych dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. W. Kozub-Ciembroniewicz, Kraków 2014.

Żukowski P.M., *Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w latach 1918–1939*, Kraków 2016.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2021, poz. 53 t.j.).

Mieczysław Oliwa¹

**UPRAWNIENIA PREZESA SĄDU WOBEC
KURATORSKIEJ SŁUŻBY SĄDOWEJ**

**POWERS OF THE COURT PRESIDENT
OVER THE PROBATION OFFICER**

Otrzymano: 09.02.2021 Zaakceptowano: 09.03.2021 Opublikowano: 31.03.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.7906

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Artykuł przedstawia problematykę uprawnień prezesa sądu w odniesieniu do kuratorów zawodowych tworzących kuratorską służbę sądową w obszarze właściwości sądu okręgowego. Z uwagi na szczególne usytuowanie kurateli sądowej na szczeblu sądu rejonowego i sądu okręgowego, autor koncentruje się na uprawnieniach prezesów sądów okręgowych i prezesów sądów rejonowych, wynikających wprost z ustawy o kuratorach sądowych lub mających w niej bezpośrednie odniesienie. Celem opracowania było zebranie, usystematyzowanie i uporządkowanie uprawnień prezesów sądów wynikających z ustawy o kuratorach sądowych w taki sposób, aby możliwe było wskazanie, które z tych uprawnień jednoznacznie przynależą prezesowi sądu okręgowego, a które prezesowi sądu rejonowego. Różnorodność i specyfika zadań powierzonych kuratorom, związany z tym zadaniowy czas pracy oraz przyznana ustawowo samorządność tej grupy zawodowej mogą bowiem powodować wątpliwości w zakresie organów uprawnionych do wykonywania uprawnień w stosunku do tej grupy zawodowej. Uwzględniając odrębność organizacyjną służby kura-

¹ Mgr Mieczysław Oliwa, Prezes Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, autor do korespondencji: Mieczysław Oliwa, e-mail: mieczyslaw.oliwa@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8764-6212.

torskiej w zakresie nadzoru powierzonego kuratorowi okręgowemu autor wskazuje na uprawnienia, jakie przysługują w stosunku do kuratorów prezesom sądu rejonowego i okręgowego.

Słowa kluczowe: kurator, uprawnienie, prezes sądu, postępowanie dyscyplinarne, kurator okręgowy, kuratela

Abstract

The article presents the issue of the powers of the court president in relation to professional probation officers, who form the probation officer service in the area of jurisdiction of the district court. Due to the special location of court guardianship at the level of the district court and the regional court, the author focuses on the powers of presidents of regional courts and presidents of district courts, arising directly from the law on probation officers or directly related to it. The aim of the study was to collect, systematize and organize the powers of court presidents under the law on probation officers in such a way as to make it possible to indicate which of these powers belong respectively to the president of the regional court and to the president of the district court. The variety and specificity of the tasks entrusted to probation officers, the related task-based working time and the statutory self-government of this professional group may cause doubts as to which bodies are authorized to exercise powers in relation to this professional group. Taking into account the organizational separateness of the probation service in terms of supervision entrusted to the district probation officer, the author indicates the powers that the presidents of district and regional courts have in relation to probation officers.

Key words: probation officer, authorization, court president, disciplinary proceedings, district probation officer, probation

Wprowadzenie

Problematyka uprawnień prezesa, czy to sądu okręgowego, czy rejonowego, realizowanych w stosunku do kuratorów sądowych jest istotnym zagadnieniem praktycznym. Pomimo iż od uchwalenia ustawy o kuratorach sądowych² minęło blisko 20 lat, problematyka uprawnień i obowiązków prezesa sądu, realizowanych zarówno wobec poszczególnych kuratorów, jak i wobec całej służby kuratorskiej nie była dotąd przedmiotem samodzielnego artykułu lub opracowania. Tym bardziej wobec podnoszonych przez prezesów sądów okręgowych i rejonowych wątpliwości interpretacyjnych w kontekście stosowania przepisów ustawy w stosunku do kuratorów zatrudnionych w poszczególnych sądach istotne znaczenie miało zebranie uprawnień prezesów sądów w odniesieniu do funkcjonowania kuratorów sądowych w ramach jednego, możliwie przejrzystego opracowania.

Niniejsze opracowanie koncentruje się na uprawnieniach prezesów sądów okręgowych i rejonowych wynikających z ustawy o kuratorach sądowych lub znajdujących w niej bezpośrednie odniesienie. Z tej przyczyny w opracowaniu nie ujęto wszystkich uprawnień prezesów sądów, w tym tych zawartych w innych aktach prawnych, jak ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych³ czy Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin Urzędowania Sądów Powszechnych⁴. Co prawda w tych aktach prawnych wskazano na uprawnienia prezesa sądu, to jednak w mniejszym stopniu odnoszą się one do sytuacji kuratorów sądowych.

Z uwagi na objętość opracowania niemożliwe było przedstawienie w sposób szczegółowy wszystkich uprawnień prezesów sądów. Najszerzej ujęto te uprawnienia prezesów, które mają najistotniejsze znaczenie dla funkcjonowania kurateli lub są odbierane jako najważniejsze nie tylko przez prezesów sądów, ale i przez samych kuratorów sądowych.

Niniejsze opracowanie ma charakter dogmatyczny. Z uwagi na fakt, iż artykuł ma na celu zebranie usystematyzowanie i uporządkowanie uprawnień prezesów sądów z jednoczesnym wskazaniem, które z tych uprawnień

² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.), dalej: u.o.k.s.

³ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2020, poz. 2072 t.j.) dalej: u.o.s.p.

⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin Urzędowania Sądów Powszechnych (Dz.U. 2019, poz. 1141) dalej: r.u.s.p.

przynależą prezesowi sądu okręgowego, a które prezesowi sądu rejonowego, autor skupił się na analizie aktów prawnych dotyczących kwestii związanych z uprawnieniami prezesa sądu w stosunku do kuratorów sądowych, jedynie sygnalizując kwestie dotyczące ewolucji służby kuratorskiej oraz modelu kurateli.

Ustawodawca w ustawie o kuratorach sądowych wprowadził do polskiego systemu prawnego nowe rozwiązania dotyczące struktury kurateli sądowej i jej roli w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości. Zawód kuratora jako zawód zaufania publicznego zyskał wyraźnie ukształtowany samorząd zawodowy w postaci Krajowej Rady Kuratorów oraz okręgowego zgromadzenia kuratorów.

Wzmocniona została rola kuratora okręgowego w ramach sprawowania nadzoru nad działalnością kuratorów we właściwości sądu okręgowego i ukształtowano ramy jego odpowiedzialności przed prezesem sądu okręgowego za funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej w okręgu.

W praktyce jednak, wobec faktu, iż określone odrębnymi przepisami zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu realizują kuratorzy zatrudnieni w sądach rejonowych, natomiast nadzór nad ich działalnością realizowany jest przez kuratora okręgowego, umieszczonego w strukturze organizacyjnej sądu okręgowego, pojawiają się wątpliwości w zakresie realizacji uprawnień kontrolnych i nadzorczych w stosunku do kuratorów.

Wątpliwości te nierzadko podnoszone są przez prezesów sądów rejonowych, w zakresie przysługujących im uprawnień, do określania zakresu czynności kuratorów realizowanych przy wykonywaniu orzeczeń oraz uprawnień z zakresu prawa pracy wykonywanych w stosunku do kuratorów.

Treść ustawy o kuratorach sądowych, mimo iż wskazuje uprawnienia prezesa, odnosi się w większości do uprawnień prezesa sądu okręgowego, nierzadko nie precyzując, w jaki sposób pewne uprawnienia prezesa miałyby być realizowane. Przyznając uprawnienia prezesowi sądu okręgowego w zakresie kształtowania stosunku pracy kuratora ustawodawca nie wskazał jasno, który prezes sądu, rejonowego czy okręgowego, jest pracodawcą kuratora. Odesłanie w ustawie o kuratorach do odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu pracy w kwestiach nieuregulowanych w ustawie, przy jednoczesnym przyznaniu prezesowi sądu okręgowego uprawnień do wyrażania zgody na podjęcie przez kuratora dodatkowego zatrudnienia lub

przyznania nagrody oraz przekazanie kuratorowi okręgowemu uprawnień do wykonywania działań niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej w okręgu oraz przyznania mu uprawnień kontrolnych w zakresie pracy kuratorów powodować może wątpliwości w zakresie charakteru czynności prezesa, jako podmiotu uprawnionego do podejmowania decyzji w sprawach kuratorów.

Ustawa o kuratorach sądowych w ramach funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej przyznaje część uprawnień prezesowi sądu okręgowego, a część prezesowi sądu rejonowego. Wskazując na ustawowy zapis zawarty w art. 35 ust. 2 u.o.k.s. powierzający nadzór nad działalnością kuratorów sądowych kuratorowi okręgowemu nie sposób oprzeć się wrażeniu, iż mogą się pojawić wątpliwości w zakresie rozdzielenia kompetencji w stosunku do służby kuratorskiej⁵.

Zgodnie z art. 3 Kodeksu pracy⁶, pracodawcą jest jednostka organizacyjna, choćby nie posiadała osobowości prawnej, a także osoba fizyczna, jeżeli zatrudniają one pracowników. Ustawa o kuratorach sądowych nie precyzuje wprost, kto jest pracodawcą kuratora zawodowego, odsyłając jedynie wobec dyspozycji art. 105 u.o.k.s. do odpowiedniego stosowania w kwestiach nieuregulowanych w ustawie przepisów Kodeksu pracy. Wobec określonych uprawnień przyznanych prezesowi sądu okręgowego związanych z powstaniem stosunku pracy kuratora oraz wobec dalszych czynności w ramach realizacji tego stosunku przyznanych prezesowi sądu rejonowego wydaje się zasadne twierdzenie, iż uprawnienia pracodawcy w stosunku do kuratora przysługują prezesowi danego sądu w stosunku do kuratora w tym sądzie zatrudnionego.

Celem wyjaśnienia wątpliwości interpretacyjnych warto zatem rozdzielić uprawnienia prezesa sądu rejonowego i prezesa sądu okręgowego w stosunku do kuratorów.

Przedstawienie jednak poszczególnych uprawnień prezesa wymaga przybliżenia roli i zadań kuratorskiej służby sądowej.

Analiza przepisów ustawy o kuratorach sądowych skłania do postawienia pytań o to, który prezes wykonuje obowiązki pracodawcy wobec kuratora oraz które z uprawnień przyznanych prezesom przez ustawę mają bardziej doniosły charakter wpływając nie tylko na sytuację poszczegól-

⁵ K. Stasiak, *Czy potrzebna nam jest reforma kurateli sądowej?*, „Gdańskie Studia Prawnicze Rok XXIV” 2020, nr 3 (47), s. 108.

⁶ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. 2020, poz. 1320 t.j.) dalej: k.p.

nych kuratorów, ale i całej służby kuratorskiej. Pytanie wydaje się bardziej zasadne w kontekście analizy przepisów projektu ustawy o kuratorskiej służbie sądowej⁷, który stanowił odpowiedź na sygnalizowaną potrzebę wprowadzenia zmian w przepisach ustawy o kuratorach sądowych.

Nie można rozpatrywać sytuacji kurateli sądowej i samych kuratorów bez ujęcia tematu w kontekście kuratorskiej służby sądowej. Sam fakt, iż z treści art. 35 ust. 1 u.o.k.s. wprost wynika, iż kuratorską służbę sądową na obszarze właściwości sądu okręgowego stanowią zawodowi kuratorzy sądowi powoduje, iż sytuacji kuratorów nie można rozpatrywać odrębnie, a sami kuratorzy z mocy ustawy tworzą służbę kuratorską. Służby kuratorskiej nie można utożsamiać wyłącznie z samorządem zawodowym kuratorów, który jest wyraźnie wyodrębniony w postaci Krajowej Rady Kuratorów i okręgowych zgromadzeń kuratorów, ani z aparatem pomocniczym prezesów sądów. Wreszcie służby kuratorskiej nie można utożsamiać wyłącznie z komórką organizacyjną sądu. W myśl bowiem § 2 pkt 1 r.u.s.p., komórką organizacyjną sądu jest zespół kuratorskiej służby sądowej funkcjonujący w danym sądzie.

Służby kuratorskiej nie stanowią też wyłącznie kuratorzy okręgowi czy kierownicy zespołów.

Wydaje się, iż takiego rozumienia pojęcia kuratorskiej służby sądowej upatrywać można w umiejscowieniu art. 35 u.o.k.s. w rozdziale 3 ustawy o kuratorach sądowych, dotyczącym organizacji kuratorskiej służby sądowej, łącznie z przepisami dotyczącymi statusu kuratora okręgowego i kierownika zespołu. Prawdopodobnie przepis dotyczący służby kuratorskiej z powołaniem mógłby być umieszczony już w rozdziale pierwszym określającym status i zadania kuratorów, jak w powołanym wyżej projekcie ustawy.

1. Rola i zadania kuratorskiej służby sądowej

Kwestie dotyczące zadań kuratorów sądowych określone są w art. 1 u.o.k.s., który stanowi, iż kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orze-

⁷ Projekt z dnia 31 maja 2019 r. ustawy o kuratorskiej służbie sądowej <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12321964/katalog/12599118#12599118>, dostęp: 03.03.2021.

czeń sądu. Tak określona kolejność zadań przesądza o modelu kurateli sądowej, która ma wychowujący charakter⁸.

Szereg i różnorodność działań, jakie powierzone zostały przez ustawodawcę kuratorom, przemawia za szczególnym usytuowaniem służby kuratorskiej w strukturze wymiaru sprawiedliwości.

Pomimo faktu, iż ustawa posługuje się ogólnym pojęciem kuratora sądowego wyróżnić należy w strukturze tej grupy: zawodowych kuratorów sądowych i społecznych kuratorów sądowych.

Z punktu realizacji zadań istotny jest również podział na: kuratorów dla dorosłych, wykonujących orzeczenia w sprawach karnych i kuratorów rodzinnych, wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich.

Kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania w środowisku podopiecznych, także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych. Ustawa o kuratorach sądowych daje zatem pierwszeństwo dla pracy terenowej kuratora⁹.

Za podopiecznych kuratorów sądowych uważa się osoby, których dotyczy postępowanie. Nie ma tu znaczenia charakter zadania kuratora wykonywanego w stosunku do konkretnej osoby ani jego okresowość. Zatem za podopiecznego uznać można nie tylko osobę, w stosunku do której orzeczono nadzór czy też dozór kuratora, ale również osobę, co do sytuacji której kurator czyni ustalenia w zakresie realizacji zarządzenia o przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego.

Wykonując swoje obowiązki służbowe, zawodowy kurator sądowy ma prawo do:

- 1) odwiedzania w godzinach od 7.00 do 22.00 osób objętych postępowaniem w miejscu ich zamieszkania lub pobytu, a także w zakładach zamkniętych;
- 2) żądania okazania przez osobę objętą postępowaniem dokumentu pozwalającego na stwierdzenie jej tożsamości;
- 3) żądania niezbędnych wyjaśnień i informacji od podopiecznych objętych dozorem, nadzorem lub inną formą kontroli zleconej przez sąd;
- 4) przeglądania akt sądowych i sporządzania z nich odpisów w związku z wykonywaniem czynności służbowych oraz dostępu do dokumen-

⁸ K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 44.

⁹ K. Gromek, *op. cit.*, s. 50–51.

tacji dotyczącej podopiecznego i innych osób objętych postępowaniem;

- 5) żądania od Policji oraz innych organów lub instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, stowarzyszeń i organizacji społecznych w zakresie ich działania, a także od osób fizycznych pomocy w wykonywaniu czynności służbowych.

Z kolei zawodowy kurator sądowy obowiązany jest do:

- 1) występowania w uzasadnionych wypadkach z wnioskiem o zmianę lub uchylenie orzeczonego środka;
- 2) przeprowadzania na zlecenie sądu lub sędziego wywiadów środowiskowych;
- 3) współpracy z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym;
- 4) organizacji i kontroli pracy podległych kuratorów społecznych oraz innych osób uprawnionych do wykonywania dozorów lub nadzorów;
- 5) sygnalizowania sądowi przyczyn przewlekłości postępowania wykonawczego lub innych uchybień w działalności pozasądowych podmiotów wykonujących orzeczone środki.

W aktach wykonawczych uregulowano odrębnie obowiązki kuratorów dla dorosłych¹⁰ i obowiązki kuratorów rodzinnych¹¹ związane z wykonywaniem zadań.

Bez wątplenia zadaniowy czas pracy kuratora i realizacja czynności częściowo w siedzibie zespołu w formie pracy biurowej, a częściowo w terenie w środowisku podopiecznych utrudnia postrzeganie tej grupy zawodowej w ramach wymiaru sprawiedliwości. Nie da się, bowiem, zadań kuratorów odnieść do jakiegokolwiek innej grupy zawodowej w sądownictwie.

Szczególny charakter zadań realizowanych przez kuratorów skutkuje szczególnie zorganizowaną strukturą organizacyjną. W strukturze tej wyróżniamy kuratorów zawodowych i społecznych, a w zakresie podległości służbowej ponadto kierowników zespołów i kuratora okręgowego.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969 t.j.).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989 t.j.).

Taka różnorodność w zakresie struktury powodować może wątpliwości co do zasad podległości organizacyjnej i odpowiedzialności za realizację zadań przez kuratorów. Szczególnie widoczne jest to w przypadku kuratora okręgowego, który umiejscowiony w strukturze organizacyjnej sądu okręgowego sprawuje nadzór nad działalnością kuratorów sądowych z zastrzeżeniem określonych w ustawie uprawnień sądu lub prezesa sądu.

W strukturze organizacyjnej kurateli najniższe miejsce zajmuje kurator społeczny. Wyodrębnienie kuratorów społecznych ma ten sens, iż zgodnie z art. 35 u.o.k.s., kuratorską służbę sądową na obszarze właściwości sądu okręgowego stanowią wyłącznie zawodowi kuratorzy sądowi. Niezmienne od lat w obu pionach kurateli to kuratorzy społeczni stanowią liczniejszą grupę. Zauważalny jest jednak spadek liczby kuratorów społecznych. Pośrednio wynika to, zwłaszcza w pionie kurateli dla dorosłych, ze spadku liczby spraw prowadzonych w zespołach kuratorskiej służby sądowej. Analizując zatem wyłącznie dane statystyczne dotyczące liczby kuratorów sądowych, można wysnuć wniosek, iż kuratela sądowa, zwłaszcza w pionie rodzinnym, ma jednak społeczno-zawodowy charakter¹².

Należy jednak zauważyć, iż spadek liczby kuratorów społecznych w pionie kurateli dla dorosłych z dużym prawdopodobieństwem skutkować może wykształceniem w tym pionie, modelu kurateli *stricte* zawodowej. Z kolei w pionie kurateli rodzinnej spadek liczby kuratorów społecznych może spowodować, iż model ten będzie klasycznym modelem kurateli zawodowo-społecznej.

Zakres zadań kuratora społecznego określa kierownik zespołu w porozumieniu z wyznaczonym kuratorem zawodowym, pod którego kierunkiem kurator społeczny ma pracować (art. 87 ust. 1 u.o.k.s.).

Z punktu widzenia organizacyjnego, kurator społeczny podlega zatem kuratorowi zawodowemu, pod którego kierunkiem pracuje, oraz kierownikowi zespołu, który określa zakres zadań kuratora społecznego. Widoczne jest to w przepisach wykonawczych, które precyzyjnie wskazują na realizację czynności kuratora społecznego pod kierunkiem kuratora zawodowego.

¹² Jak wynika ze sprawozdania statystycznego MS – S 40 r za cały rok 2019, na dzień 31.12.2019 r. na 2 957,75 etatów kuratorów zawodowych w pionie kurateli dla dorosłych przypadało 7 677 kuratorów społecznych, natomiast w pionie kurateli rodzinnej na 2 158,75 etatów kuratorów zawodowych przypadało 11 634 kuratorów społecznych. Z kolei z danych zawartych w formularzu statystycznym MS – S 40 r za I półrocze 2020 r. na dzień 30.06.2020 r. na 2 899,75 etatów kuratorów zawodowych w pionie kurateli dla dorosłych przypadało 6 411 kuratorów społecznych, a w pionie kurateli rodzinnej na 2 217,75 etatów kuratorów zawodowych przypadało 11 394 kuratorów społecznych.

Z kolei kurator zawodowy organizacyjnie podlega kierownikowi zespołu, do którego obowiązków należy wykonywanie działań niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej w zakresie działań zespołu, a w szczególności koordynowanie zadań kuratorów zespołu (art. 41 ust. 1 zd. 1 i ust. 1 pkt 1 u.o.k.s.).

We właściwości sądu okręgowego, za funkcjonowanie całej kuratorskiej służby sądowej w okręgu, przed prezesem sądu okręgowego odpowiada kurator okręgowy.

Do zadań kuratora okręgowego należy w szczególności: wykonywanie działań niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej w okręgu, koordynowanie działalności kuratorów sądowych na terenie swego działania, nadzór nad pracą kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej (art. 37 ust. 2 pkt 1, 2, 4 u.o.k.s.).

Biorąc pod uwagę, iż kuratorzy zawodowi realizujący zadania w zespołach zatrudnieni są w sądach rejonowych, natomiast kurator okręgowy w sądzie okręgowym, należy postawić pytanie o usystematyzowanie kurateli sądowej w strukturze sądownictwa, a w szczególności o zakres odpowiedzialności za zabezpieczenie realizacji zadań przez kuratorów.

Najbardziej czytelne wydaje się odniesienie struktury kurateli do uprawnień prezesa sądu, w którym zatrudniony jest kurator. Ustawa o kuratorach sądowych jedynie częściowo w sposób jasny i precyzyjny wskazuje na poszczególne uprawnienia prezesa sądu w stosunku do kuratorów. Ze stanowiska Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, iż w przypadku sądowego kuratora zawodowego pracodawcą jest ten sąd rejonowy, w którym kurator wykonuje swoje obowiązki służbowe niezależnie od tego, iż nawiązanie stosunku pracy z kuratorem nastąpiło w drodze aktu podmiotu usytuowanego na innym szczeblu władzy służbowej¹³.

Niemniej wobec faktu, iż ustawa o kuratorach sądowych przyznaje szereg uprawnień w zakresie stosunku pracy kuratora prezesowi sądu okręgowego, istotne jest rozdzielenie uprawnień prezesa sądu rejonowego i prezesa sądu okręgowego.

¹³ Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z dnia 21.01.2019 r. w sprawie BM-I-0520-866/18/1 w sprawie wątpliwości interpretacyjnych dotyczących zakładu pracy i pracodawcy w odniesieniu do sądowego kuratora zawodowego, https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatoswiadczenia/1972/09_068_1961_1_odp.pdf&ved=2ahUKEwiVr7Gh8rvvAhXipIsKHRYRgCw8QFjACegQIDhAC&usq=AOvVaw3-UOeAfOVs8bPVbpQV_z1_, dostęp: 15.02.2021.

2. Uprawnienia prezesa sądu rejonowego

2.1. Prezes sądu rejonowego jako pracodawca

Z faktu zatrudnienia kuratora zawodowego w danym sądzie rejonowym wyprowadzić można byłoby twierdzenie o dość szerokim zakresie uprawnień prezesa sądu rejonowego w zakresie kuratorów zawodowych.

Tymczasem analiza przepisów ustawy o kuratorach sądowych dzieli uprawnienia prezesa sądu rejonowego niejako na dwa rodzaje: uprawnienia przynależne prezesowi sądu jako pracodawcy, wynikające z art. 105 u.o.k.s. i odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu pracy oraz uprawnienia wprost wyrażone w ustawie o kuratorach sądowych dotyczące funkcjonowania kurateli.

Bez wątpienia, jak wskazano powyżej, w przypadku kuratora zawodowego zatrudnionego w sądzie rejonowym, obowiązki pracodawcy wykonuje prezes tego sądu, z wyłączeniem uprawnień wprost przyznanych przez ustawę o kuratorach sądowych prezesowi sądu okręgowego.

Wśród uprawnień przyznanych prezesowi sądu rejonowego, tylko przykładowo, wymienić można takie uprawnienia, jak:

- udzielanie urlopów przewidzianych przepisami prawa pracy i odwoływanie z tych urlopów (art. 152 i nast. k.p.);
- zaznajamianie pracowników podejmujących pracę z zakresem ich obowiązków, sposobem wykonywania pracy na wyznaczonych stanowiskach oraz ich podstawowymi uprawnieniami (art. 94 pkt 1 k.p.);
- organizowanie pracy w sposób zapewniający pełne wykorzystanie czasu pracy (art. 94 pkt 2 k.p.);
- przeciwdziałanie dyskryminacji w zatrudnieniu (art. 94 pkt 2 b k.p.);
- zapewnianie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz prowadzenie systematycznych szkoleń pracowników w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy (art. 94 pkt 4 k.p.);
- terminowe i prawidłowe wypłacanie wynagrodzenia (art. 94 pkt 5 k.p.);
- ułatwianie pracownikom podnoszenie kwalifikacji zawodowych (art. 94 pkt 6 k.p.);
- zaspokajanie w miarę posiadanych środków socjalnych potrzeb pracowników (art. 94 pkt 8 k.p.);
- prowadzenie i przechowywanie w postaci papierowej lub elektronicznej dokumentacji w sprawach związanych ze stosunkiem pracy oraz akt osobowych pracowników (art. 94 pkt 9a i 9b k.p.);

- wpływanie na kształtowanie w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego (art. 94 pkt. 10 k.p.);
- stosowanie zasad odpowiedzialności materialnej pracowników na zasadach określonych w Kodeksie pracy (art. 114 i nast. k.p.);
- realizacja obowiązków pracodawcy wynikających z uprawnień pracowniczych, związanych z macierzyństwem i rodzicielstwem (art. 175 (1) i nast. k.p.);
- ocena i dokumentowanie ryzyka zawodowego związanego z wykonywaną pracą oraz stosowanie niezbędnych środków profilaktycznych zmniejszających ryzyko (art. 226 k.p.);
- informowanie pracowników o ryzyku zawodowym, które wiąże się z wykonywaną pracą oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami (art. 226 k.p.);
- zapewnienie pracownikom nieodpłatnie środków ochrony indywidualnej, zabezpieczających przed działaniem niebezpiecznych i szkodliwych dla zdrowia czynników występujących w środowisku pracy oraz informowanie o sposobach posługiwania się tymi środkami (art. 237 (6) k.p.).

Wobec ilości zadań i uprawnień, jakie spoczywają na pracodawcy względem pracownika powyższe wyliczenie ma jedynie charakter przykładowy.

Część z tych uprawnień i obowiązków, zwłaszcza w zakresie zapewnienia pracownikom nieodpłatnie środków ochrony indywidualnej zabezpieczających przed działaniem niebezpiecznych i szkodliwych dla zdrowia czynników występujących w środowisku pracy, ma fundamentalne znaczenie w obecnym czasie z uwagi na ogłoszony stan epidemii.

2.2. Uprawnienia prezesa w kontekście działalności służby kuratorskiej

Oprócz katalogu uprawnień i obowiązków, jakie spoczywają na prezesie jako pracodawcy, wskazać należy na szereg przepisów związanych z realizacją przez prezesa sądu rejonowego zadań wynikających bezpośrednio z ustawy o kuratorach sądowych.

Wśród tych zadań wymienić można przykładowo:

- pełnienie roli administratora danych osobowych przetwarzanych przez kuratorów zatrudnionych w sądzie (art. 9 b u.o.k.s.);
- powoływanie i odwoływanie kuratorów społecznych (art. 84 ust. 2 u.o.k.s.);

- działania mające na celu utworzenie sekretariatu zespołu (art. 42 ust. 2 u.o.k.s.);
- wymierzanie kar porządkowych upomnienia kuratorom zawodowym zatrudnionym w sądzie (art. 53 ust. 1 u.o.k.s.);
- przyjmowanie ślubowania od kuratorów społecznych (art. 85 ust. 1 u.o.k.s.);
- przyznawanie ryczałtów kuratorom społecznym (art. 90 ust. 1 u.o.k.s.);
- wyrażanie opinii w sprawach dotyczących kuratorów (art. 34 ust. 1 u.o.k.s.);
- ustalanie po zasięgnięciu opinii kierownika zespołu dyżurów sądowych kuratorów zawodowych (art. 13 ust. 2 u.o.k.s.).

Część uprawnień prezesa sądu rejonowego dotycząca czynności kuratorów wynika z innych aktów prawnych niż ustawa o kuratorach sądowych.

Przykładowo rozporządzenie w sprawie ośrodków kuratorskich¹⁴ wskazuje na następujące uprawnienia prezesa sądu rejonowego:

- wnioskowanie do prezesa sądu okręgowego w sprawie utworzenia ośrodka kuratorskiego (§ 4 ust. 1 r.o.o.k.)¹⁵;
- ustalenie dziennej stawki na dożywianie uczestnika w ośrodku kuratorskim (§ 7 ust. 5 r.o.o.k.);
- wnioskowanie do prezesa sądu okręgowego o zawieszenie działalności ośrodka kuratorskiego (§ 9 ust. 2 r.o.o.k.);
- powoływanie i odwoływanie kierownika ośrodka kuratorskiego (§ 10 ust. 1 i 2 r.o.o.k.)¹⁶;
- powierzanie obowiązków wychowawcy w ośrodku kuratorskim (§ 12 ust. 1 i 2 r.o.o.k.)¹⁷.

Administratorem danych przetwarzanych w celu wykonania zadań lub obowiązków przez kuratora sądowego jest prezes sądu, w którym kurator sądowy pełni obowiązki służbowe. Nakłada to na prezesa sądu rejonowego konieczność podjęcia działań zmierzających do zabezpieczenia pozyskanych i przetwarzanych przez kuratorów danych zgodnie z przepisami prawa i wewnętrznymi regulacjami obowiązującymi w sądzie. Działania te mogą być realizowane choćby poprzez wyposażenie kuratorów w niezbędny sprzęt umożliwiający zabezpieczenie przechowywanych na nim danych,

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. 2001 nr 120, poz. 1294) dalej: r.o.o.k.

¹⁵ P. Kozłowski, K. Stasiak, *Ośrodek kuratorski. Ujęcie prawne, organizacyjne i metodyczne*, Warszawa 2018, s. 34.

¹⁶ P. Kozłowski, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 44–45.

¹⁷ *Ibidem*, s. 53–55.

jak również zabezpieczenie dokumentacji przechowywanej w zespołach w sposób uniemożliwiający dostęp do niej osobom nieupoważnionym¹⁸.

Ważnym uprawnieniem prezesa sądu rejonowego jest powoływanie i odwoływanie kuratorów społecznych. Wobec społeczno-zawodowej struktury służby kuratorskiej nadal istotną kwestią jest pozyskiwanie osób do pełnienia funkcji kuratora społecznego.

Powołanie kuratora społecznego inicjowane jest wnioskiem kierownika zespołu. Do pełnienia funkcji kuratora społecznego może być powołany ten, kto: odpowiada warunkom określonym w art. 5 ust. 1 pkt 1–3 u.o.k.s. i posiada co najmniej wykształcenie średnie lub średnie branżowe oraz doświadczenie w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, opiekuńczej lub wychowawczej, a także złożył informację z Krajowego Rejestru Karnego, która jego dotyczy.

Prezes sądu rejonowego posiada szerokie uprawnienia w stosunku do kuratorów społecznych. Może bowiem nie tylko powołać, ale również zawiesić kuratora społecznego w czynnościach lub go odwołać z pełnionej funkcji. Warunkiem koniecznym tych czynności jest jednak zazwyczaj wniosek kierownika zespołu. Wniosek kierownika zespołu nie jest elementem koniecznym, warunkującym decyzję prezesa sądu w sytuacjach, gdy kurator społeczny nie spełnia już wymogów koniecznych dla pełnienia obowiązków kuratora społecznego lub złożył prośbę o zwolnienie go z powierzonej mu funkcji. Jednakże gdy odwołania kuratora społecznego wymagają względy organizacyjne lub też kurator społeczny nie wykonuje należycie swojej funkcji, wniosek kierownika jest konieczny i co do zasady uruchamia procedurę odwołania kuratora społecznego¹⁹.

Prezes sądu rejonowego na wniosek kierownika zespołu zawiesza kuratora społecznego w czynnościach, także w razie wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego, do czasu jego prawomocnego rozstrzygnięcia.

Warto wspomnieć wreszcie o uprawnieniach czysto reprezentacyjnych, w ramach których przed przystąpieniem do pełnienia funkcji kurator społeczny składa ślubowanie przed prezesem właściwego sądu rejonowego w obecności kierownika zespołu. Z odebrania ślubowania sporządza się protokół, który podpisują: składający ślubowanie, prezes sądu rejonowego oraz kierownik zespołu.

¹⁸ Informacja o wynikach przeprowadzonej kontroli przez Najwyższą Izbę Kontroli nr P/17/106 *Wykonywanie obowiązków przez kuratorów sądowych*, s. 14–15, źródło: <https://www.nik.gov.pl/kontrole/P/17/106/>, dostęp: 15.02.2021.

¹⁹ K. Gromek, *op. cit.*, s. 321–322.

W kontekście funkcjonowania zespołu kuratorskiego niezwykle ważne jest zapewnienie obsługi biurowej zespołu. W tym celu prezes sądu rejonowego poprzez wydanie zarządzenia może utworzyć sekretariat zespołu. Obsługę zespołu zapewniają wyznaczeni pracownicy sądu w ramach utworzonego sekretariatu (42 ust. 2 u.o.k.s.) lub w ramach obsługi poza utworzonym sekretariatem (art. 42 ust. 1 u.o.k.s.). W skali kraju na koniec 2019 r., na 559 zespołów kuratorskich 17 zespołów pozbawionych było obsługi całkowicie, 155 zespołów miało zapewnioną obsługę poza utworzonym sekretariatem, a 387 zespołów posiadało utworzony sekretariat²⁰. Na koniec I półrocza 2020 r. obsługi sekretarskiej całkowicie pozbawionych było z kolei 20 zespołów kuratorskich. Zwiększenie liczby zespołów pozbawionych obsługi nastąpiło pomimo zmniejszenia łącznej liczby zespołów w kraju do 558²¹.

Oczywiście odrębną kwestią jest utworzenie samego sekretariatu zespołu, a odrębną zapewnienie obsługi w sekretariacie przez wyznaczonego pracownika.

Uprawnieniem prezesa sądu, które choć mogłoby być umiejscowione w Kodeksie pracy, wymienione jest jednak wprost w ustawie o kuratorach sądowych, jest wskazana w art. 53 u.o.k.s. możliwość wymierzenia kuratorowi kary porządkowej w postaci upomnienia. Karę porządkową upomnienia wymierza kuratorowi zatrudnionemu w sądzie rejonowym prezes tego sądu. Co istotne, ustawa o kuratorach nie wskazuje procedury wymierzenia kary porządkowej. Zatem w tym zakresie należy stosować odpowiednio przepisy Kodeksu pracy. Wymierzenie kary porządkowej poprzedzone winno być wysłuchaniem kuratora i umożliwieniem mu wypowiedzenia się co do faktów stanowiących podstawę do wymierzenia kary porządkowej. Kurator w ciągu 3 dni od zawiadomienia go o ukaraniu karą porządkową upomnienia może odwołać się do prezesa sądu okręgowego, którego decyzja w tym zakresie jest ostateczna. Prezes sądu okręgowego może karę utrzymać w mocy bądź ją uchylić. Wydaje się zasadnym pogląd, w ramach którego prezes sądu okręgowego po uchyleniu kary porządkowej przy jednoczesnym uznaniu, iż czyn kuratora będący podstawą wymierzenia kary porządkowej rodzić może odpowiedzialność dyscyplinarną, skieruje do rzecznika dyscyplinarnego w tym zakresie żą-

²⁰ Sprawozdanie statystyczne MS – S40 r dla całego kraju za cały rok 2019.

²¹ Sprawozdanie statystyczne MS – S40 r dla całego kraju za I półrocze 2020 r.

danie wszczęcia postępowania wyjaśniającego. Analogicznie kształtować się będzie odpowiedzialność porządkowa aplikanta kuratorskiego²².

Odpis decyzji o wymierzeniu kary porządkowej winien być przesłany do prezesa sądu okręgowego i kuratora okręgowego oraz umieszczony w aktach osobowych kuratora.

Uprawnieniem prezesa sądu rejonowego jest ponadto przyznawanie i ustalanie na wniosek kierownika zespołu miesięcznych ryczałtów dla kuratorów społecznych z tytułu zwrotu kosztów, ponoszonych w związku ze sprawowanymi nadzorami lub dozorami. Ryczałty te płatne są do dnia 20 każdego miesiąca. Za przeprowadzenie wywiadu w postępowaniu wykonawczym w sprawie nieobjętej dozorem lub nadzorem prezes sądu rejonowego przyznaje kuratorowi społecznemu ryczałt z tytułu zwrotu kosztów w wysokości 4% kwoty bazowej²³.

Wobec zadaniowego charakteru pracy kuratorów zawodowych należy również wspomnieć o uprawnieniu prezesa sądu rejonowego do ustalania dni dyżurów kuratorów. Kurator zawodowy wykonuje obowiązki służbowe w terenie oraz pełni dyżury sądowe ustalone przez prezesa sądu rejonowego po zasięgnięciu opinii kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej.

Podstawą ustalenia dni dyżurów kuratorów jest decyzja prezesa sądu rejonowego wydana na wniosek kierownika zespołu. Brak jest jakichkolwiek ograniczeń w zakresie kształtowania dni i godzin dyżurów w dniu powszednie. Przyjąć zatem należy, iż sposób ustalenia dni dyżurów ograniczony jest tylko potrzebami sądu i możliwościami w zakresie zapewnienia kuratorom odpowiednich warunków pracy. Wydaje się zasadne, aby dyżury kuratorów w ramach jednego okręgu ukształtowane były jednolicie, niemniej możliwe jest kształtowanie godzin i dni dyżurów w taki sposób, aby możliwość realizacji zadań przez kuratorów była w pełni zabezpieczona.

²² K. Stasiak, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna kuratora zawodowego i aplikanta kuratorskiego*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2008, s. 127.

²³ Zgodnie z art. 13 ustawy budżetowej na rok 2021 z dnia 20 stycznia 2021 r. (Dz.U. 2021, poz. 190), kwota bazowa o której mowa w art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych wynosi 2 031,96 zł.

3. Uprawnienia prezesa sądu okręgowego

Uprawnienia prezesa sądu okręgowego realizowane w stosunku do kuratorów należy rozpatrywać również w kilku kategoriach.

W pierwszym względzie wskazać należy na uprawnienia prezesa sądu okręgowego jako pracodawcy. Warto jednak wskazać, iż prezes sądu okręgowego obowiązki pracodawcy wykonuje w stosunku do kuratorów w tym sądzie zatrudnionych, czyli kuratora okręgowego i jego zastępcy lub zastępców.

Prezes sądu okręgowego nie wykonuje takich czynności w stosunku do kuratorów delegowanych do pomocy kuratorowi okręgowemu ani w stosunku do kuratorów zatrudnionych w sądach funkcjonalnych, które organizacyjnie podlegają sądowi okręgowemu. Zatrudnienie bowiem kuratora delegowanego, jak również kuratora wykonującego czynności w sądzie funkcjonalnym, pozostaje bez zmian w danym sądzie rejonowym. W stosunku do kuratorów zatrudnionych w sądach rejonowych nie będących sądami funkcjonalnymi, prezes sądu okręgowego tym bardziej nie wykonuje obowiązków pracodawcy w rozumieniu Kodeksu pracy i wskazanych powyżej uprawnień jakie przysługują prezesowi sądu rejonowego.

Ustawa o kuratorach sądowych przyznaje prezesowi sądu okręgowego szereg uprawnień związanych z powstaniem, ustaniem stosunku pracy i czynnościami, które można rozpatrywać jako czynności z zakresu prawa pracy. Realizacja jednak tych zadań nie powoduje, iż prezesa sądu okręgowego należy uznawać jako pracodawcę kuratora zawodowego zatrudnionego w sądzie rejonowym.

W zakresie czynności wykonywanych na podstawie ustawy o kuratorach sądowych należy wskazać na czynności podejmowane przez prezesa na wniosek kuratora okręgowego jak i czynności podejmowane przez prezesa z własnej inicjatywy.

Wśród decyzji podejmowanych przez prezesa sądu okręgowego na wniosek kuratora okręgowego przykładowo wskazać można:

- mianowanie, odwołanie, przeniesienie kuratora do innego sądu lub zespołu kuratorskiej służby sądowej albo zawieszenie kuratora w czynnościach w czynnościach (art. 4 u.o.k.s.);
- delegowanie kuratora do pomocy kuratorowi okręgowemu (art. 38 ust. 2 u.o.k.s.);
- nadawanie kuratorom wyższych stopni służbowych (art. 8 ust. 1 u.o.k.s.);

- zawieszenie kuratora w czynnościach w przypadku wszczęcia przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego (art. 24 ust. 1 u.o.k.s.);
- zwolnienie z pełnienia obowiązków w okresie wypowiedzenia (art. 29 ust. 1 u.o.k.s.);
- powoływanie i odwoływanie zastępcy lub zastępców kuratora okręgowego (art. 36 ust. 5 u.o.k.s.);
- powoływanie i odwoływanie kierownika zespołu (art. 40 ust. 1 u.o.k.s.).

Ustawa o kuratorach sądowych wyraźnie wskazuje na sytuacje, w których do podjęcia czynności przez prezesa sądu okręgowego wymagane jest złożenie wniosku przez kuratora okręgowego.

Wskazane są również sytuacje, w których wniosek kuratora okręgowego nie jest konieczny, niemniej konieczne jest uzyskanie opinii kuratora okręgowego. Dotyczy to kwestii przyznania nagrody kuratorowi za szczególne osiągnięcia w pracy (art. 18 ust. 1 u.o.k.s.), zatrudnienia aplikanta kuratorskiego (art. 73 ust. 1 u.o.k.s.) czy też skrócenia aplikacji kuratorskiej (art. 73 ust. 2 u.o.k.s.).

Wreszcie, w niektórych sytuacjach, ustawa nie precyzując sposobu inicjowania czynności, pozwala na podejmowanie przez prezesa sądu okręgowego decyzji z urzędu, w niektórych tylko przypadkach wymagając zasięgnięcia opinii kuratora okręgowego lub prezesa sądu rejonowego. Opinia prezesa sądu rejonowego konieczna jest choćby przy przeniesieniu kuratora (art. 34 ust. 3 u.o.k.s.) czy powołaniu lub odwołaniu kierownika zespołu kuratorskiego (art. 40 ust. 1 u.o.k.s.).

Brak jest jednak w jakimkolwiek z przepisów ustawy o kuratorach sądowych wskazania, iż wyrażona opinia wiąże co do swej treści prezesa sądu okręgowego²⁴.

Prezes sądu okręgowego posiada wyłączne kompetencje do mianowania kuratora zawodowego, jego odwołania, przeniesienia do innego sądu lub zespołu kuratorskiej służby sądowej czy też zawieszenia w czynnościach kuratora. Decyzje te prezes sądu okręgowego podejmuje na wniosek kuratora okręgowego²⁵. Zatem pomimo wykonywania uprawnień pracodawcy w stosunku do kuratora zatrudnionego w sądzie rejonowym przez prezesa tego sądu, to prezes sądu okręgowego *de facto* kreuje lub zmienia stosunek pracy kuratora.

²⁴ K. Gromek, *op. cit.*, s. 209.

²⁵ S. Stasiorowski, *Metody pracy resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych*, Prawo karne i kryminologia, Wydawnictwo IWS, Warszawa 2018, s. 11–12.

Podobnie rozważać należy sytuację aplikanta kuratorskiego, z którym stosunek pracy na podstawie umowy o pracę na czas określony nawiązuje prezes sądu okręgowego, a po pozytywnym wyniku egzaminu kuratorskiego, to ten prezes mianuje dotychczasowego aplikanta na kuratora i podejmuje decyzję, co do umieszczenia konkretnego etatu kuratorskiego w danym sądzie rejonowym.

Również prezes sądu okręgowego uprawniony jest do wystąpienia do Ministra Sprawiedliwości z wnioskiem o zwolnienie od obowiązku odbycia aplikacji kuratorskiej i złożenia egzaminu kuratorskiego w stosunku do odpowiednio kandydata na aplikanta lub aplikanta (art. 5 ust. 2 u.o.k.s.).

Uprawnienia prezesa sądu okręgowego dotyczące kształtowania stosunku pracy widoczne są również w procesie nadawania wyższych stopni służbowych. Prezes sądu okręgowego bowiem nie tylko mianuje na najniższy stopień służbowy kuratora zawodowego, ale podejmuje na wniosek kuratora okręgowego decyzję o nadaniu kuratorowi wyższego stopnia służbowego – odpowiednio starszego kuratora zawodowego lub kuratora specjalisty (art. 8 ust. 1 u.o.k.s.). Wniosek kuratora okręgowego, pomimo zawartych informacji o zabezpieczeniu awansu pod kątem skutków finansowych i zawartej oceny wynikającej z przeprowadzonej oceny pracy kuratora, nie musi skutkować jego uwzględnieniem. To do prezesa sądu należy bowiem ostateczna decyzja w przedmiocie awansu kuratora na wyższy stopień służbowy.

Ważnym uprawnieniem prezesa sądu okręgowego przy kształtowaniu stosunku pracy kuratora jest również możliwość przyznania dodatków do wynagrodzenia.

Wśród dodatków zasadniczo wyróżnić można 3 ich rodzaje: dodatek funkcyjny, patronacki i specjalny.

Dodatek funkcyjny, zgodnie z art. 14 ust. 2 u.o.k.s., przysługuje kuratorowi okręgowemu, jego zastępcy (zastępcom) oraz kierownikowi zespołu kuratorskiej służby sądowej. Związany jest z pełnioną funkcją w służbie kuratorskiej. Dodatek ten w zależności od pełnionej funkcji określony jest jako procent kwoty bazowej, odpowiednio, w przypadku kuratora okręgowego, w wysokości 70–110%, zastępcy kuratora okręgowego, w wysokości 50–70%, a w odniesieniu do kierownika zespołu w wysokości 30–50%.

Dodatek patronacki przysługuje kuratorowi zawodowemu za sprawowanie patronatu nad aplikantem kuratorskim (art. 14 ust. 3 u.o.k.s.). Zatem tylko kurator zawodowy, któremu jako patronowi przydzielono aplikanta,

uprawniony jest do otrzymania dodatku. Dodatek ten wynosi 10% kwoty bazowej za każdy miesiąc sprawowania patronatu nad aplikantem²⁶.

Z kolei dodatek specjalny może być przyznany każdemu kuratorowi niezależnie od pełnionej funkcji i miejsca zatrudnienia. Kuratorowi zawodowemu może być przyznany na czas określony dodatek specjalny, do wysokości 40% wynagrodzenia zasadniczego, powiększonego o kwotę przyznanego dodatku funkcyjnego, w ramach posiadanych środków, określonych na wynagrodzenia osobowe kuratorów zawodowych.

Zatem wysokość dodatku specjalnego uzależniona jest od faktycznie otrzymywanego przez kuratora wynagrodzenia, a nie od kwoty bazowej. Każdorazowo podstawą przyznania dodatku jest zwiększenie zakresu obowiązków kuratora. Zwiększenie to winno mieć charakter okresowy, a nie doraźny. Przesłanką do przyznania dodatku nie może być wyłącznie sprawowana funkcja, a rzeczywiste zaangażowanie kuratora w wykonywanie obowiązków. Nawet bowiem wzorowe wykonywanie powierzonych obowiązków nie uprawnia do dodatku specjalnego²⁷.

Decyzję w tym zakresie pozostawiono całkowicie prezesowi sądu okręgowego, który może zarówno stosowny dodatek przyznać, jak i odmówić przyznania dodatku. Każdorazowo to prezes sądu okręgowego ocenia, czy istnieją merytoryczne przesłanki do przyznania dodatku specjalnego kuratorowi. Sam fakt, iż w budżecie sądu zabezpieczone są środki możliwe do przeznaczenia na wypłatę dodatku specjalnego nie stanowi podstawy do przyznania dodatku. Z reguły przyznanie przez prezesa sądu okręgowego dodatku poprzedzone jest wnioskiem kuratora okręgowego. Warto jednak wskazać, iż prezes każdorazowo podejmuje decyzję samodzielnie, może zatem, ale nie musi, uwzględnić wniosku kuratora okręgowego.

Podstawą do wypłaty dodatku jest pisemna decyzja prezesa sądu okręgowego zawierająca określenie wysokości dodatku, wskazanie okresu czasu, na który dodatek specjalny ma być przyznany, określenie, czy dodatek specjalny będzie wypłacany w czasie usprawiedliwionej nieobecności kuratora w pracy i w jakiej wysokości oraz uzasadnienie przyznania dodatku.

Podobnie rzecz ma się w przypadku nagród przyznawanych kuratorom zawodowym. Prezes sądu okręgowego, po zasięgnięciu opinii kuratora okręgowego i prezesa sądu rejonowego, może przyznać kuratorowi zawodo-

²⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie wynagrodzeń kuratorów zawodowych i aplikantów kuratorskich (Dz.U. 2020, poz. 145 t.j.).

²⁷ Powyższe wynika z pisma nadzorczego Dyrektora Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji z dnia 19 października 2018 r. w sprawie DWOiP – II – 54 – 15/18 (niepublikowane).

wemu nagrodę za szczególne osiągnięcia w pracy. Również i tu, prezesowi sądu okręgowego pozostawiono wyłączną kompetencję do oceny zasadności przyznania nagrody.

Pozytywna opinia kuratora okręgowego i prezesa sądu rejonowego w przedmiocie przyznania nagrody oraz fakt, iż w budżecie sądu są zabezpieczone środki na ten cel, nie przesądza bowiem, czy taka nagroda kuratorowi zostanie przez prezesa sądu okręgowego przyznana.

Również przyznanie nagrody winno mieć postać pisemnej decyzji wskazującej wysokość przyznanej nagrody oraz uzasadnienie podstaw jej przyznania.

Prezes sądu okręgowego posiada również istotne kompetencje w zakresie trwania stosunku pracy kuratora. Dotyczy to w szczególności takich kwestii, jak wyrażanie zgody na podjęcie przez kuratora dodatkowego zatrudnienia (art. 15 ust. 1 i 2 u.o.k.s.) czy też kwestii dotyczących przeniesienia kuratora (art. 34 u.o.k.s. i 35 u.o.k.s.).

Kurator zawodowy nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia bez zgody prezesa sądu okręgowego. Przez zatrudnienie rozumieć należy pozostawanie przez kuratora w stosunku pracy z innym pracodawcą niż sąd zatrudniający kuratora. Co prawda ustawa nie precyzuje, inaczej niż w przypadku sędziów, charakteru podejmowanego zatrudnienia, jednakże wydaje się, iż zatrudnienie to nie tylko nie może przeszkadzać w pełnieniu obowiązków służbowych przez kuratora zawodowego, ale również nie może w żaden sposób osłabiać zaufania do kuratora czy sądu lub stwarzać wątpliwości co do bezstronności kuratora.

Pomimo kompetencji prezesa sądu w zakresie ostatecznej decyzji w przedmiocie wyrażenia zgody na dodatkowe zatrudnienie kuratora, wydaje się zasadne, aby przez wyrażeniem zgody prezes sądu zasięgnął opinii kuratora okręgowego w zakresie dodatkowego zatrudnienia kuratora. Co prawda opinia kuratora okręgowego w tym względzie nie tylko nie jest wymagana przez ustawę i nie może wiązać prezesa sądu, niemniej może stanowić wskazówkę dla prezesa przy podejmowaniu decyzji. Podobnie sytuacja kształtuje się w przypadku innego zajęcia i sposobu zarobkowania kuratora zawodowego, które przeszkadzałoby w pełnieniu obowiązków kuratora sądowego, mogło osłabiać zaufanie do jego bezstronności lub podważać zaufanie do sądu. Innym sposobem zarobkowania może być podejmowanie działalności gospodarczej lub realizowanie czynności w ramach umów cywilnoprawnych. Nie musi mieć ono charakteru wyłącznie odpłatnego²⁸.

²⁸ K. Stasiak, *Charakterystyka stosunku pracy kuratora sądowego i aplikanta kuratorskiego*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2008, s. 93.

Warto wspomnieć o konieczności zachowania w tym przypadku drogi służbowej przez kuratora ubiegającego się o wyrażenie zgody. Co prawda ustawa nie wprowadza wprost takiego wymogu, jednak pozytywna opinia wyrażona przez kierownika zespołu oraz prezesa sądu rejonowego w ramach drogi służbowej może mieć wpływ przy rozstrzygnięciu sprawy przez prezesa sądu okręgowego. Uzyskanie stosownej zgody zabezpiecza kuratora w przypadku kolizji zadań.

W toku stosunku pracy kuratora prezes sądu okręgowego posiada kompetencje do przeniesienia kuratora do innego zespołu lub sądu (art. 34 u.o.k.s.), przeniesienia do innej pracy (art. 21 u.o.k.s.), zawieszenia w wykonywaniu obowiązków służbowych (art. 23 u.o.k.s., art. 24 u.o.k.s.) czy wreszcie awansowania kuratora na wyższy stopień służbowy (art. 8 u.o.k.s.).

Rozpatrując kompetencje prezesa w zakresie przeniesienia kuratora wskazać należy, iż największe znaczenie dla kuratorskiej służby sądowej ma uprawnienie prezesa do przenoszenia kuratorów pomiędzy zespołami i sądami.

Prezes sądu okręgowego może przenieść kuratora do innego sądu lub zespołu kuratorskiego w tej samej lub innej miejscowości, w tym samym okręgu sądowym, jeżeli jest to konieczne ze względu na szczególne potrzeby sądu. Kurator przez okres przeniesienia zachowuje dotychczasowe wynagrodzenie. W przypadku przeniesienia do pracy w sądzie położonym w innej miejscowości, kuratorowi przysługują ponadto: zwrot uzasadnionych kosztów przeniesienia, diety i zwrot kosztów podróży. Należności te winny być wypłacane ze środków tego sądu rejonowego, do którego kurator został przeniesiony²⁹.

Ustawa nie definiuje, na czym miałyby polegać szczególne potrzeby sądu. Niemniej wydaje się zasadne, by rozumieć przez to konieczność wzmocnienia kadrowego zespołu kuratorskiego, wynikającą bądź z długotrwałych absencji kuratorów tego zespołu, bądź ze zdarzeń losowych, względnie ze zwiększonego obciążenia pracą kuratorów w zespole, do którego następuje przeniesienie, względem średniego obciążenia pracą kuratorów w okręgu. Każdorazowo analiza stanu obciążenia pracą kuratorów w okręgu obciąża kuratora okręgowego i to zasadniczo od niego winna wyjść inicjatywa w zakresie konieczności przeniesienia kuratora.

²⁹ Powyższe wynika z pisma nadzorczego Dyrektora Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji z dnia 06 czerwca 2013 r. w sprawie DWOiP – II – 5400 – 29/13 (niepublikowane).

Oczywiście możliwe jest, iż to sam kurator skieruje wniosek o przeniesienie go do innego zespołu lub sądu. Wiąże się to najczęściej ze zmianą sytuacji życiowej lub mieszkaniowej kuratora. Kuratora można bowiem przenieść na jego wniosek do innego zespołu kuratorskiego lub sądu położonego w tej lub innej miejscowości w tym samym okręgu sądowym (art. 34 ust. 2 u.o.k.s.). Wskazać jednak należy, iż również i w tym przypadku zasadne jest dokonanie stosownych analiz w zakresie obciążenia pracą kuratorów w zespołach, których skutki przeniesienia miałyby dotyczyć.

Przeniesienia w obu wskazanych wyżej przypadkach dokonuje prezes sądu okręgowego w porozumieniu z prezesem sądu rejonowego, w którym kurator ma być zatrudniony. Niezależnie od tego, czy przeniesienie kuratora powodowane jest wnioskiem kuratora czy też szczególnymi potrzebami sądu, decyzja prezesa winna być poprzedzona formalnym wnioskiem kuratora okręgowego oraz uzyskaniem opinii prezesa sądu rejonowego, w którym kurator ma być zatrudniony po przeniesieniu. Ustawodawca nie wprowadził wymogu uzyskania zgody lub opinii prezesa sądu rejonowego, z którego przenoszony jest kurator³⁰. Wydaje się zasadne, iż w przypadku, gdy to sam kurator zainteresowany jest przeniesieniem, winien kierować wniosek do prezesa sądu okręgowego z zachowaniem drogi służbowej. Często spotykaną praktyką jest jednak, iż kuratorzy przed złożeniem wniosku o przeniesienie kontaktują się z kuratorem okręgowym celem uzyskania informacji o możliwości takiego przeniesienia.

Niedopuszczalne, według przepisów ustawy, jest przeniesienie bez zgody kuratora do sądu mającego siedzibę w innej miejscowości kobiety w ciąży lub osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem w wieku do 14 lat, a także w wypadkach, gdy stoją temu na przeszkodzie ważne względy osobiste lub rodzinne kuratora. Jednak bez ograniczeń dopuszczalne jest przenoszenie kuratora pomiędzy pionami kurateli lub zespołami w ramach tego samego sądu rejonowego. Brak jest również ograniczeń czasowych lub ilościowych w zakresie przeniesienia. Nie mniej warto mieć na uwadze, iż kryteria wyboru kuratora do przeniesienia winny być jasne i czytelne.

Kuratorowi od decyzji prezesa o przeniesieniu, niezależnie od podstawy decyzji, przysługuje każdorazowo odwołanie do Ministra Sprawiedliwości w terminie 7 dni od doręczenia decyzji.

W toku zatrudnienia kuratora mogą również zaistnieć przesłanki do przeniesienia kuratora do innej pracy w związku z utratą zdolności do wy-

³⁰ Powyższe wynika z pisma nadzorczego Dyrektora Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji z dnia 23 września 2013 r. w sprawie DWOiP – II – 023 – 16/13 (niepublikowane).

konywania zawodu. Konstrukcja ta zawarta jest w art. 21 u.o.k.s. Przepis ten przewiduje, iż w razie trwałej utraty zdolności do wykonywania zawodu kuratora, kuratora zawodowego można przenieść do innej pracy na jego wniosek, złożony w ciągu 7 dni od uprawomocnienia się stosownego orzeczenia. Przez okres 3 miesięcy od dnia przeniesienia kurator zachowuje prawo do dotychczasowego wynagrodzenia. Wobec wymogów ustawowych warunkujących zatrudnienie w wymiarze sprawiedliwości trudno określić, jakie mogłyby być stanowiska, na które przeniesiony mógłby być kurator, w stosunku do którego zapadłoby orzeczenie o trwałej utracie zdolności do wykonywania zawodu kuratora. Bardziej prawdopodobne wydaje się skorzystanie z uprawnień określonych w art. 20 u.o.k.s., o ile kuratorowi przyznano prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy.

Uprawnienie prezesa dotyczące przeniesienia do innego sądu dotyczy również kuratora okręgowego i jego zastępcy w zakresie przeniesienia do pracy w sądzie rejonowym. Ograniczone jest jednak do sytuacji dotyczącej likwidacji sądu okręgowego (art. 33 u.o.k.s.).

Prezes sądu okręgowego posiada również uprawnienie do zawieszenia kuratora. Ustawa wskazuje jednak na następujące przypadki: fakultatywne zawieszenie kuratora (na wniosek kuratora okręgowego) lub z urzędu – w przypadku wszczęcia przeciwko kuratorowi postępowania dyscyplinarnego (art. 24 u.o.k.s.). Zawieszenie to ograniczone jest czasowo do 3 miesięcy i nie powoduje obniżenia wynagrodzenia kuratora.

Kurator zawodowy zostaje natomiast z mocy prawa zawieszony w pełnieniu obowiązków służbowych w razie tymczasowego aresztowania (art. 23 u.o.k.s.). Zawieszenie, w tym przypadku obligatoryjne, powoduje obniżenie wynagrodzenia kuratora do połowy z wyrównaniem w przypadku wydania wyroku uniewinniającego lub umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.³¹

W zakresie zakończenia stosunku pracy kuratora warto wskazać na uprawnienie prezesa sądu okręgowego dotyczące rozwiązania stosunku pracy z kuratorem zawodowym.

Stosunek pracy z kuratorem zawodowym wygasa w wypadkach określonych w Kodeksie pracy lub z zachowaniem 3-miesięcznego okresu wypowiedzenia dokonanej przez prezesa sądu okręgowego.

W okresie wypowiedzenia, zgodnie z art. 29 ust. 1 u.o.k.s., prezes sądu okręgowego może, na wniosek kuratora okręgowego, zwolnić kuratora za-

³¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.) dalej k.p.k.

wodowego z pełnienia obowiązków z zachowaniem prawa do wynagrodzenia. W tym zakresie warunkiem koniecznym do zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy jest wniosek kuratora okręgowego.

Rozwiązanie stosunku pracy z kuratorem zawodowym w myśl art. 27 u.o.k.s. może nastąpić w drodze wypowiedzenia w razie:

- 1) otrzymania negatywnej oceny pracy potwierdzonej ponowną taką oceną, która nie może być dokonana wcześniej niż po upływie 4 miesięcy;
- 2) likwidacji sądu lub jego reorganizacji, jeżeli nie jest możliwe przeniesienie kuratora na inne stanowisko w tym samym okręgu;
- 3) trwałej utraty zdolności fizycznej lub psychicznej do pracy na zajmowanym stanowisku, jeżeli nie ma możliwości przeniesienia kuratora do innej pracy, odpowiedniej do jego stanu zdrowia i kwalifikacji zawodowych, albo gdy kurator odmawia przejścia do takiej pracy.

Okres wypowiedzenia stosunku pracy wynosi 3 miesiące i kończy się ostatniego dnia miesiąca. Warto wskazać na odmiennie uregulowany niż wynikający z przepisów Kodeksu pracy okres wypowiedzenia wynoszący 3 miesiące niezależnie od okresu zatrudnienia kuratora w danym sądzie.

Od decyzji w sprawach wypowiedzenia lub rozwiązania stosunku pracy z kuratorem zawodowym, przeniesienia na inne stanowisko bądź zawieszenia w pełnieniu obowiązków kurator może w terminie 7 dni wnieść odwołanie do Ministra Sprawiedliwości (art. 30 u.o.k.s.).

W sytuacji roszczeń kuratora ze stosunku pracy stosuje się przepisy Kodeksu pracy w zakresie zarówno drogi sądowej, jak i roszczeń i uprawnień, które z tego tytułu mogą przysługiwać kuratorowi. Co istotne, wydaje się, że w tym zakresie pozwanym winien być pracodawca kuratora.

Stosunek pracy z kuratorem zawodowym ulega z mocy prawa rozwiązaniu z jego winy, bez wypowiedzenia (art. 32 u.o.k.s.), w razie:

- 1) prawomocnego orzeczenia sądu karnego pozbawienia praw publicznych albo zakazu wykonywania zawodu;
- 2) prawomocnego ukarania karą dyscyplinarną wydalenia ze służby kuratorskiej;
- 3) zawinionej utraty uprawnień koniecznych do wykonywania pracy na zajmowanym stanowisku.

Ustawa przewiduje również możliwość rozwiązania przez prezesa sądu okręgowego stosunku pracy z kuratorem bez wypowiedzenia z przyczyn przez niego niezawinionych w razie jego nieobecności w pracy z powodu choroby trwającej dłużej niż rok lub odosobnienia ze względu na chorobę zakaźną w okresie pobierania z tego tytułu zasiłku, a także w razie

usprawiedliwionej nieobecności w pracy z innych przyczyn po upływie okresów przewidzianych w art. 53 k.p.

Oprócz wskazanych w ustawie o kuratorach przypadków rozwiązania stosunku pracy z kuratorem, możliwe jest również rozwiązanie stosunku pracy na skutek wypowiedzenia dokonanego przez kuratora czy na mocy porozumienia stron³². Niemniej czynności w tym zakresie po stronie sądu wykonywać będzie nadal prezes sądu okręgowego.

Wniosek kuratora o rozwiązanie stosunku pracy za wypowiedzeniem oraz wnioski o rozwiązanie stosunku pracy w drodze porozumienia stron winny być złożone z zachowaniem drogi służbowej. Zatem wniosek taki kurator winien skierować do prezesa sądu okręgowego za pośrednictwem prezesa sądu rejonowego, w którym jest zatrudniony.

Stosunek pracy z kuratorem zawodowym wygasa również w wypadku zrzeczenia się przez niego obywatelstwa polskiego.

Prezes sądu okręgowego zgodnie z art. 22 pkt 1 i 3 u.o.s.p. kieruje sądem i reprezentuje sąd na zewnątrz, a w szczególności kieruje działalnością administracyjną sądu oraz pełni inne czynności przewidziane w ustawie oraz przepisach odrębnych.

Prezes sądu bez wątplenia realizuje zatem politykę Ministra Sprawiedliwości. Naturalnym wydaje się więc, iż realizacja polityki prezesa sądu okręgowego w zakresie zarządzania okręgiem sądowym dotyczyć będzie i kuratorskiej służby sądowej. Swoją politykę w okręgu w zakresie służby kuratorskiej prezes realizować będzie za pośrednictwem kuratora okręgowego i pośrednio kierowników zespołów.

Nadzór nad działalnością kuratorów sądowych wykonuje kurator okręgowy, z zastrzeżeniem określonych w ustawie uprawnień sądu lub prezesa sądu (art. 35 ust. 2 u.o.k.s.). Oczywiście winien mieć na względzie dobro służby kuratorskiej w całym okręgu, jednak trudno sobie wyobrazić sytuację, w której kurator okręgowy nie realizowałby kierunków wskazanych przez prezesa sądu okręgowego.

W tej sytuacji prezes winien mieć wpływ na obsadzanie stanowiska kuratora okręgowego. Zgodnie z uregulowaniami zawartymi w ustawie o kuratorach sądowych, kuratora okręgowego powołuje prezes sądu okręgowego na 6-letnią kadencję spośród kandydatów wybranych przez okręgowe zgromadzenie kuratorów ze swego grona, bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy członków zgromadzenia. W wypadku

³² K. Stasiak, *Charakterystyka stosunku pracy kuratora sądowego...*, s. 98.

niedokonania wyboru kandydatów przez dwa kolejne zgromadzenia kuratorów, prezes sądu okręgowego otrzymuje uprawnienie do samodzielnego powołania kuratora okręgowego.

Co istotne, jako niedokonanie wyboru rozumieć należy co najmniej trzy sytuacje, w których: po pierwsze żaden z kandydatów nie otrzymał bezwzględnej większości głosów, po drugie tylko jeden kandydat otrzymał bezwzględną większość głosów na zgromadzeniu, po trzecie kandydat lub kandydaci po dokonanych wyborze złożyli oświadczenie, iż rezygnują z ubiegania się o funkcję kuratora okręgowego.

Prezes sądu okręgowego odwołuje kuratora okręgowego, jeśli zrzekł się funkcji, a po zasięgnięciu opinii okręgowego zgromadzenia kuratorów, jeśli nie wypełnia obowiązków nałożonych przez ustawę. Konieczność uzyskania opinii okręgowego zgromadzenia kuratorów ma charakter formalny, jednak treść tej opinii nie jest dla prezesa wiążąca³³.

W celu realizacji polityki w okręgu sądowym oraz zapewnienia możliwości realizacji przez kuratora okręgowego jego zadań, prezes sądu okręgowego na wniosek kuratora okręgowego może powołać zastępcę kuratora okręgowego dla dorosłych i zastępcę kuratora okręgowego rodzinnego, a jeżeli uzna to za wystarczające, jednego zastępcę kuratora okręgowego (art. 36 ust. 5 u.o.k.s.).

Szczegółowy zakres obowiązków zastępcy lub zastępców kuratora okręgowego określa kurator okręgowy i przedkłada do zatwierdzenia prezesowi sądu okręgowego (art. 37 ust. 2 pkt 13 u.o.k.s.).

Kurator okręgowy odpowiada przed prezesem sądu okręgowego za funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej w okręgu. Reprezentuje kuratorów sądowych wobec prezesa sądu okręgowego i organów kolegialnych sądu. Z punktu widzenia uprawnień prezesa sądu, wskazać należy, iż do zadań kuratora okręgowego należy również wykonywanie innych niż określone w katalogu w art. 37 u.o.k.s. czynności zleconych przez prezesa sądu okręgowego (art. 37 ust. 1 pkt 15 u.o.k.s.).

Do obsługi kuratora okręgowego i jego zastępców przy wykonywaniu ich zadań ustawowych prezes sądu okręgowego wyznacza urzędników lub innych pracowników sądu okręgowego (art. 38 ust. 1 u.o.k.s.). Prezes sądu okręgowego może, na wniosek kuratora okręgowego, delegować do sądu okręgowego kuratora z sądu rejonowego w celu udzielania kuratorowi okręgowemu pomocy przy wykonywaniu zadań (art. 28 ust. 2 u.o.k.s.). Delegowanie ograniczone jest do tego samego okręgu sądowego.

³³ K. Gromek, *op. cit.*, s. 195.

Jak już wyżej wspomniano, pośrednio polityka prezesa sądu w zakresie zarządzania okręgiem jest realizowana przez kierowników zespołów. Pośrednio, bowiem kierownicy zespołów w ramach podległości służbowej wykonują zadania określone przez kuratora okręgowego.

Powołania i odwołania kierownika zespołu dokonuje prezes sądu okręgowego na wniosek kuratora okręgowego po zasięgnięciu opinii prezesa sądu rejonowego. Opinia prezesa sądu rejonowego nie wiąże prezesa sądu okręgowego, niemniej warunkiem formalnym jest jej uzyskanie.

Kandydat na kierownika winien spełniać wymogi określone w art. 41 ust. 1 u.o.k.s. i oprócz wymaganego co najmniej 5-letniego stażu pracy kuratorskiej i przynajmniej stopnia służbowego starszego kuratora zawodowego powinien wyróżniać się zdolnościami organizacyjnymi³⁴. Każdorazowo ostatecznej oceny, czy wskazany kandydat na kierownika spełnia kryteria niezbędne do powołania go na funkcję kierownika zespołu, dokonuje prezes sądu okręgowego na podstawie wniosku kuratora okręgowego.

Ustawa w żaden sposób nie precyzuje natomiast kryteriów odwołania kierownika zespołu. Przyjąć należy, iż decyzję w tym zakresie po rozpatrzeniu wniosku kuratora okręgowego i zasięgnięciu opinii prezesa sądu rejonowego prezes sądu okręgowego podejmuje samodzielnie i nie jest ograniczony w tym zakresie żadnymi dodatkowymi kryteriami³⁵.

W przypadku kierowników zespołów szczegółowy zakres obowiązków określony przez kuratora okręgowego jest przedkładany prezesowi sądu okręgowego do zatwierdzenia.

Prezes sądu okręgowego uczestniczyć może również w posiedzeniach okręgowego zgromadzenia kuratorów jako organu samorządu zawodowego kuratorów (art. 48 ust. 2 u.o.k.s.). Prezes w tym zakresie może brać udział w zgromadzeniu z głosem doradczym.

Warto również wskazać na rolę prezesa sądu okręgowego w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej kuratorów.

Prezesowi sądu okręgowego przysługuje wyłączne prawo wymierzenia kary porządkowej upomnienia kuratorowi okręgowemu i jego zastępcy (art. 53 ust. 1 u.o.k.s.). Wymierzenie kary porządkowej kuratorowi okręgowemu i jego zastępcy winno być jednak poprzedzone wysłuchaniem kuratora zgodnie z procedurą wskazaną w Kodeksie pracy. Kurator w ciągu 3 dni od zawiadomienia go o ukaraniu karą porządkową upomnienia może

³⁴ S. Stasiorowski, *Metody pracy resocjalizacyjnej...*, s. 13.

³⁵ K. Gromek, *op. cit.*, s. 208–209.

odwołać się odpowiednio do Ministra Sprawiedliwości. Decyzja Ministra Sprawiedliwości ma charakter ostateczny³⁶.

Prezes sądu okręgowego jest również wyłącznym dysponentem postępowania dyscyplinarnego prowadzonego w stosunku do kuratorów w okręgu³⁷.

Rzecznik dyscyplinarny na żądanie prezesa sądu okręgowego przeprowadza postępowanie wyjaśniające i w przypadku potwierdzenia zasadności wszczęcia postępowania dyscyplinarnego występuje z wnioskiem o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego (art. 53 ust. 3 u.o.k.s.). To prezes sądu okręgowego decyduje, po uzyskaniu wiadomości o podstawach do wszczęcia postępowania przeciwko kuratorowi zawodowemu, o dalszych czynnościach w sprawie, w tym o skierowaniu stosownego żądania do rzecznika dyscyplinarnego.

W tym zakresie to prezes sądu okręgowego dokonuje wstępnej oceny złożonego zawiadomienia i ustala, czy mogło dojść do naruszenia obowiązków kuratora oraz jaki był charakter naruszenia³⁸.

Ostateczna decyzja co do żądania wszczęcia postępowania wyjaśniającego lub odmowy jego wszczęcia należy jednak do właściwego prezesa sądu okręgowego³⁹.

Nie mniej w przypadku, gdy prezes sądu okręgowego wyda rzecznikowi polecenie wszczęcia i przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego, rzecznik nie ma prawa odmówić jego wszczęcia. Dotyczy to także przypadku, gdyby rzecznik już na tym etapie nie zgadzał się z samą decyzją prezesa sądu okręgowego, uznając wszelkie dotychczas złożone wyjaśnienia kuratora zawodowego za w zupełności wystarczające i dostatecznie potwierdzające brak przesłanek do prowadzenia dalszych czynności przez rzecznika⁴⁰.

³⁶ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2012, nr 1 (3), s. 108.

³⁷ Stasiak K., *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna kuratora zawodowego i aplikanta kuratorskiego*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 133.

³⁸ Wyrok NSA z dnia 18. 05.2004 r. OSK 101/04 <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A6EB-9D8E66>, dostęp: 23.10.2020.

³⁹ Odpowiedź Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości na interpelację nr 9379 w sprawie podstaw prawnych i trybu prowadzenia postępowania dyscyplinarnego wobec zawodowych kuratorów sądowych, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7nsf/InrerpelacjaTresc.xsp?key=2FDFEADC>, dostęp: 24.10.2020.

⁴⁰ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego – o potrzebie zmian*, „Probacja” 2012, nr 3, s. 208.

Prezes sądu okręgowego wyznacza skład sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji z listy członków odpowiedniego sądu w kolejności alfabetycznej. (art. 58 ust. 3 u.o.k.s.). Lista kuratorów wchodzących w skład sądu dyscyplinarnego w kolejności alfabetycznej jest każdorazowo, po przeprowadzeniu wyborów przez okręgowe zgromadzenie kuratorów, przesyłana przez przewodniczącego zgromadzenia, którym jest kurator okręgowy, do wiadomości prezesowi sądu okręgowego.

W przypadku ukarania kuratora karą porządkową lub dyscyplinarną, prezes sądu okręgowego zarządza z urzędu usunięcie z akt osobowych kuratora: odpowiednio – decyzji o ukaraniu karą porządkową – po roku od jej uprawomocnienia; odpisu orzeczenia sądu dyscyplinarnego o ukaraniu karą przewidzianą w art. 52 ust. 3 pkt 1–4 u.o.k.s. – po upływie 2 lat, a karą przewidzianą w art. 52 ust. 3 pkt 5 u.o.k.s. – po upływie 5 lat, od jej uprawomocnienia (art. 70 ust. 1 u.o.k.s.), a w szczególnie uzasadnionych wypadkach, na wniosek ukaranego może zarządzić usunięcie decyzji lub orzeczeń odpowiednio po upływie połowy tych terminów. Analiza przyczyn uzasadniających skrócenie terminów do usunięcia decyzji lub orzeczeń z akt osobowych kuratora pozostaje w kompetencji prezesa sądu okręgowego (art. 70 ust. 2 u.o.k.s.).

Również prezes sądu okręgowego w ramach swych uprawnień podejmuje czynności dotyczące zatrudnienia aplikanta kuratorskiego bądź skrócenia lub przedłużenia aplikacji kuratorskiej (art. 73 u.o.k.s.).

Aplikanta po przeprowadzeniu konkursu na aplikację kuratorską w okręgu sądowym zatrudnia prezes sądu okręgowego, po zasięgnięciu opinii kuratora okręgowego. Zatrudnienie aplikanta następuje na podstawie umowy o pracę na czas określony z możliwością rozwiązania umowy przed upływem terminu.

Prezesowi przysługuje również uprawnienie do: skrócenia aplikantowi aplikacji kuratorskiej do 9 miesięcy (art. 73 ust. 2 u.o.k.s.), przedłużenia czasu trwania aplikacji na wniosek aplikanta na czas nie dłuższy niż 6 miesięcy, jeżeli aplikant nie przystąpił do egzaminu lub nie zdał go w pierwszym terminie (art. 73 ust. 3 u.o.k.s.) oraz prawo do rozwiązania umowy z aplikantem kuratorskim w terminie wcześniejszym, po zasięgnięciu opinii kuratora okręgowego, jeżeli przebieg aplikacji wskazuje nieprzydatność aplikanta do kuratorskiej służby sądowej.

Prezes sądu okręgowego przyjmuje również od aplikanta ślubowanie przed podjęciem obowiązków (art. 74 u.o.k.s.) oraz od kuratora zawodo-

wego przed przystąpieniem przez niego do wykonywania obowiązków zawodowych (art. 6 u.o.k.s.).

Egzamin aplikanta odbywa się przed komisją egzaminacyjną powołaną przez prezesa sądu okręgowego (art. 78 ust. 2 u.o.k.s.). W skład komisji egzaminacyjnej wchodzi prezes sądu okręgowego jako przewodniczący bądź wyznaczony przez niego wiceprezes oraz trzech członków: sędzia, kurator okręgowy i kurator zawodowy. Prezes sądu okręgowego może również powołać do składu komisji inne osoby, które zawodowo zajmują się kuratelą sądową, za ich zgodą, w liczbie nieprzekraczającej połowy składu komisji⁴¹.

O składzie komisji egzaminacyjnej oraz terminie i miejscu egzaminu przewodniczący zawiadamia członków komisji oraz podlegających egzaminowi aplikantów co najmniej na miesiąc wcześniej (art. 79 u.o.k.s.).

Uchwały komisji egzaminacyjnej zapadają większością głosów, a w razie równej liczby głosów decyduje głos prezesa sądu jako przewodniczącego komisji (art. 81 ust. 4 u.o.k.s.)⁴².

Prezes sądu okręgowego pełni również zadania administratora danych przetwarzanych w celu wykonania zadań lub obowiązków przez kuratora okręgowego lub jego zastępcę (art. 9 b u.o.k.s.).

Warto wskazać na uprawnienia prezesa sądu okręgowego dotyczące czynności kuratorów zawartych w rozporządzeniu o ośrodkach kuratorskich⁴³. Prezesowi sądu okręgowego przyznano bowiem w tych przepisach uprawnienia do:

- tworzenia i znoszenia w ośrodków kuratorskich w obszarze właściwości sądu okręgowego na wniosek prezesa sądu rejonowego po zasięgnięciu opinii kuratora okręgowego (§ 4 ust. 1 r.o.o.k.);
- zawieszania, na uzasadniony wniosek prezesa sądu rejonowego prowadzenia zajęć w ośrodku na okres nieprzekraczający łącznie trzech miesięcy w roku kalendarzowym, w szczególności w okresie przerw w nauce szkolnej, jeżeli w okresie zawieszenia uczestnicy zostaną skierowani do innego ośrodka położonego w obszarze właściwości sądu rejonowego, przy którym działa ośrodek (§ 9 ust. 2 r.o.o.k.).

⁴¹ K. Stasiak, *Aplikacja kuratorska. Egzamin wstępny na aplikację. Aplikacja. Egzamin kuratorski*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 54.

⁴² K. Stasiak, *Aplikacja kuratorska...*, s. 56.

⁴³ P. Kozłowski, K. Stasiak, *op. cit.*, s. 35.

Zakończenie

Niewątpliwie uprawnienia prezesa sądu okręgowego wskazane w ustawie o kuratorach sądowych pozwalają na skuteczne i efektywne zarządzanie służbą kuratorską w okręgu. Wydaje się zasadne, wobec tak ustawowo określonej struktury służby kuratorskiej, aby prezes sądu okręgowego miał wpływ nie tylko na personalną obsadę etatów kuratorskich, ale również mógł realnie podejmować działania mające na celu zapewnienie prawidłowej realizacji zadań przez kuratorów.

Przyjęte rozwiązania ustawowe przenoszące większość uprawnień związanych z obsadą etatów kuratorskich i ich relokacją w ramach okręgu umożliwiają nie tylko prowadzenie prawidłowej polityki kadrowej, ale również szybką reakcję w sytuacjach wymagających dokonania zmian w strukturze kurateli.

Uprawnienia prezesa sądu okręgowego, zwłaszcza w kwestii obsady stanowisk funkcyjnych oraz w zakresie kształtowania wynagrodzeń kuratorów poprzez przyznawanie dodatków i nagród, pozwalają na skuteczne działania w zakresie motywowania kuratorów oraz dowartościowanie tych kuratorów, którzy w ramach swojej pracy wykazują się szczególnymi osiągnięciami.

Za trafne należy uznać pozostawienie w gestii prezesa sądu okręgowego najważniejszych uprawnień związanych z nawiązywaniem i rozwiązywaniem stosunków pracy z kuratorami, relokacją etatów i przenoszeniem kuratorów oraz przekazanie w ręce prezesa sądu okręgowego decydowania w zakresie inicjowania postępowań wyjaśniających.

Wskazać należy, iż prezes sądu okręgowego poprzez sprawowanie nadzoru nad realizacją zadań przez kuratora okręgowego posiada najlepsze rozeznanie w zakresie potrzeb i problemów całej służby kuratorskiej w okręgu.

Pozostawienie z kolei prezesom sądów rejonowych uprawnień pracodawcy w stosunku do kuratorów zatrudnianych w tych sądach daje możliwość podejmowania przez prezesów w sądach rejonowych działań wynikających ze specyfiki danego terenu pozostającego we właściwości sądu. Realizacja tych zadań w stosunku do kuratorów zawodowych zatrudnionych w sądach rejonowych nie obciąża prezesa sądu okręgowego, pozwalając na podejmowanie działań w sprawach najistotniejszych dla kuratorów i służby kuratorskiej w okręgu.

Bibliografia

Literatura

- Bałandynowicz A., *Probacja. Wychowanie do wolności*, Primum 1996.
- Gromek K., *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Kozłowski P., Stasiak K., *Ośrodek kuratorski. Ujęcie prawne, organizacyjne i metodyczne*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2018.
- Sawicka K., *Model kurateli sądowej, Podstawowe założenia i źródła inspiracji*, w: *Materiały z I Kongresu Kuratorskiego. Dziewięćdziesięciolecie Kurateli Sądowej w Polsce. Historia – Teraźniejszość – Przyszłość*, K. Stasiak, Ł. Wirkus, P. Kozłowski, T. Jedynak, Impuls, Kraków 2010.
- Stasiak K., *Aplikacja kuratorska. Egzamin wstępny na aplikację. Aplikacja. Egzamin kuratorski*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Stasiak K., *Charakterystyka stosunku pracy kuratora zawodowego i aplikanta kuratorskiego*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, LexisNexis, Warszawa 2008.
- Stasiak K., *Czy potrzebna nam jest reforma kurateli sądowej?*, „Gdańskie Studia Prawnicze Rok XXIV” 2020, nr 3 (47).
- Stasiak K., *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna kuratora zawodowego i aplikanta kuratorskiego*, w: *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, LexisNexis, Warszawa 2008.
- Stasiorowski S., *Metody pracy resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych*, Prawo karne i kryminologia, Wydawnictwo IWS, Warszawa 2018.
- Stasiorowski S., *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2012, nr 1 (3).
- Stasiorowski S., *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego – o potrzebie zmian*, „Probacja” 2012, nr 3.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989 t.j.).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969 t.j.).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin Urzędowania Sądów Powszechnych (Dz.U. 2019, poz. 1141).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. 2001 nr 120, poz. 1294).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie wynagrodzeń kuratorów zawodowych i aplikantów kuratorskich (Dz.U. 2020, poz. 145 t.j.).

Ustawa budżetowa na rok 2021 z dnia 20 stycznia 2021 r. (Dz.U. 2021, poz. 190).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.).

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1320 t.j.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2020, poz. 365 t.j.).

Orzecznictwo

Wyrok NSA z dnia 18.05.2004 r. OSK 101/04, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A6EB9D8E66>, dostęp: 23.10.2020.

Źródła internetowe

Informacja o wynikach przeprowadzonej kontroli przez Najwyższą Izbę Kontroli nr P/17/106 *Wykonywanie obowiązków przez kuratorów sądowych*, źródło: <https://www.nik.gov.pl/kontrole/P/17/106/>, dostęp: 15.02.2021.

Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z dnia 21.01.2019 r. w sprawie BM-I-0520-866/18/1 w sprawie wątpliwości interpretacyjnych dotyczących zakładu pracy i pracodawcy w odniesieniu do sądowego kuratora zawodowego, https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rcrt=j&url=https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatoswiadczenia/1972/09_068_1961_1_odp.pdf&ved=2ahUKEwiVr7Gh8rvvAhXipIsKHRYRgCw8QFjACegQIDhAC&usq=AOvVaw3-UOeAfOVs8bPVbpQV_z1_, dostęp: 15.02.2021.

Odpowiedź Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości na interpelację nr 9379 w sprawie podstaw prawnych i trybu prowadzenia

postępowania dyscyplinarnego wobec zawodowych kuratorów sądowych,
<http://www.sejm.gov.pl/sejm7nsf/InrerpelacjaTresc.xsp?key=2FDFE-ADC>, dostęp: 24.10.2020.

Projekt z dnia 31 maja 2019 r. ustawy o kuratorskiej służbie sądowej
<https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12321964/katalog/12599118#12599118>,
dostęp: 03.03.2021.

Jarosław Tekliński¹

**ODROCZENIE WYKONANIA KARY POZBAWIENIA
WOLNOŚCI W STATYSTYCE SĄDOWEJ**

**POSTPONEMENT OF CUSTODIAL SENTENCE
EXECUTION IN COURT STATISTICS**

Otrzymano: 31.12.2021 Zaakceptowano: 09.03.2021 Opublikowano: 31.03.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.7907

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności stanowi jedno z nielicznych odstępstw od zasady bezzwłocznego jej wykonania, wyrażonej w art. 9 § 1 k.k.w.² Jego stosowanie skutkuje tym, że część skazanych, w okresie oznaczonym przez sąd w postanowieniu o odroczeniu, pozostaje poza orbitą systemu penitencjarnego. Skoro tak jest, to instytucja ta wpływa, przynajmniej okresowo, na wielkość populacji więziennej.

Przedmiotem artykułu jest analiza praktyki stosowania odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności na podstawie danych statystycznych i jego wpływu na kształtowanie rodzimej populacji więziennej.

Za materiał badawczy posłużyły dane statystyczne zawarte w sprawozdaniach MS-S 10 z sądowego wykonywania orzeczeń, według właściwości rzeczowej za lata 2012–2018 (dotyczące sądów rejonowych i okręgowych), udostępnione przez Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Depar-

¹ Mgr Jarosław Tekliński, wiceprezes i przewodniczący Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Przasnyszu, wykładowca w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, doktorant w INP PAN, autor do korespondencji: Jarosław Tekliński, e-mail: jteklinski132@wp.pl, ORCID: 0000-0003-4118-0397.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2021, poz. 53 t.j.) dalej: k.k.w.

tamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości, które zostały przedstawione w opracowanych przez autora tabelach.

Rozważania otwiera analiza danych dotyczących praktyki orzekania kary pozbawienia wolności, w tym i form modalnych, w postaci: zastępczych kar pozbawienia wolności w miejsce nieuiszczonych kar grzywnien i niewykonanych kar ograniczenia wolności oraz zarządzeń wykonania zawieszanej kary pozbawienia wolności i odwołań warunkowego przedterminowego zwolnienia. Stanowią one przedpole właściwych dociekań ogniskujących się wokół polityki stosowania odroczenia wykonania kary przez sądy rejonowe i okręgowe oraz miejsca odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, jakie zajmuje ono wśród przyczyn nieosadzenia skazanego w jednostce penitencjarnej.

Przeprowadzona kwerenda dostępnych danych statystycznych doprowadza autora do konkluzji, że rola odroczenia wykonania kary w kształtowaniu populacji więziennej, na tle innych przyczyn nieosadzenia skazanych w jednostkach penitencjarnych, spada, co należy odnotować jako zjawisko co do zasady niekorzystne. Stanowisko to autor wyjaśnia w uwagach końcowych opracowania.

Słowa kluczowe: odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności, polityka kryminalna, populacja więzienna, prawomocne skazania, skazany, statystyka sądowa, zakład karny/areszt śledczy

Abstract

Postponement of custodial sentence execution is one of the few derogations from the rule of immediate sentence execution, as defined in Article 9 § 1 of the Executive Penal Code. Its application results in the situation where some of the convicted remain outside the penitentiary system in the period defined by the court in the postponement order. As a result, this institution at least periodically influences the size of the prison population.

This article analyses the application of postponement of custodial sentence execution based on statistical data and its impact on shaping the domestic prison population.

The research material comprised statistical data, included in MS-S10 reports on executing orders according to subject-matter jurisdiction for the period 2012–2018 (concerning district and regional courts), made available by the Statistical Management Information Division of the Strategy and

European Funds Department within the Ministry of Justice. The data are presented in charts made by the author.

The study opens with an analysis of the data concerning the practice of passing custodial sentences. It also includes modal forms such as substitutive custodial sentences in lieu of unpaid fines and unserved custodial sentences, as well as orders to serve suspended custodial sentences and orders to revoke parole. They prepare the ground for the central discussion of the policy of applying postponement of custodial sentence execution by district and regional courts and the significance of such postponement among the reasons for not incarcerating a convict in a penitentiary unit.

Having conducted a preliminary search of the available statistical data, the author concludes that, compared to other reasons for not incarcerating convicts in penitentiary units, the role of postponement of custodial sentence execution in shaping the prison population is decreasing. This phenomenon should be perceived as an unfavorable one in principle. The author explains this view in the concluding remarks.

Key words: postponement of custodial sentence execution, criminal policy, prison population, binding sentences, convicts, court statistics, penitentiary/custody

1. Uwagi wstępne

Badanie praktyki stosowania instytucji prawnych, stanowi ciekawe pole eksploracji naukowej tym bardziej, jeżeli dotyczy ono tak ważnego dla każdego człowieka aspektu, jakim jest konstytucyjne prawo do wolności (art. 41 Konstytucji RP³).

Za materiał badawczy posłużyły dane statystyczne⁴, udostępnione przez Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości⁵, które zostały przedstawione w opracowanych przez autora tabelach.

Pierwotny zamysł autora obejmował plan przeprowadzenia analizy statystycznej za lata 2010–2018. U jego podstaw legły dwa założenia.

Pierwsze zdeterminowane było informacją, jaką uzyskał autor z ww. Wydziału, z treści której wynikało, że Ministerstwo Sprawiedliwości nie posiada gotowych opracowań statystycznych za lata sprzed 2010 r. Drugie brakiem, przed złożeniem materiału Redakcji, opracowań za 2019 r., dotyczących liczby prawomocnie skazanych osób dorosłych.

Przedsięwzięcie, w jego pierwotnym kształcie (założenie pierwsze), okazało się niemożliwe do realizacji z uwagi na deficyt w przekazanych materiałach, danych dotyczących odroczeń za lata 2010–2011. Kwerenda sprawozdań za ten okres prowadzi bowiem do wniosku, że podają one jedynie liczbę osób prawomocnie skazanych na kary pozbawienia wolności, z wyłączeniem kar zastępczych, które nie zostały osadzone wg stanu w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego, m.in. z uwagi na odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności. Skalę tego zjawiska obrazuje tabela 1. Nie podają natomiast liczby osób, którym udzielono odroczeń w okresie sprawozdawczym⁶.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).

⁴ Sprawozdania MS-S 10 z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej. Sądy Rejonowe i Okręgowe.

⁵ Autor pragnie wyrazić serdeczne podziękowania Paniom: Justynie Kowalczyk – Naczelnik Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Joannie Kasprzak – starszej specjalistce w ww. Wydziale, za niezmiennie okazywaną pomoc przy gromadzeniu materiałów statystycznych.

⁶ W literaturze przedmiotu przeprowadza się analizę stosowania odroczenia w oparciu o dane wg stanu na koniec okresu sprawozdawczego – zob. A. Nawój-Śleszyński, *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, wyd. 1, Łódź 2013, s. 290–292. Zdaniem autora opracowania, nie obrazują one rzeczywistej skali zjawiska – zob. tabela 4 i uwagi do niej.

Tabela 1.⁷

Lata	Osoby prawomocnie skazane na pozbawienie wolności i nieosadzone w zakładach karnych mimo upływu 14 dni od uprawomocnienia się wyroku z wyłączeniem kar zastępczych wg stanu w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego – ogółem		W tym z powodu odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności					
			Z tego w trybie art. 150 § 1 k.k.w.		Z tego w trybie art. 151 § 1 k.k.w.		Łącznie	
	L.b.	W odsetkach	L.b.	W odsetkach	L.b.	W odsetkach	L.b.	W odsetkach
2010	70077	100	738	1,1	9879	14,1	10617	15,2
2011	71448	100	863	1,2	9281	13,0	10144	14,2

Źródło: badania własne.

Dopiero poczynając od 2012 r. sprawozdania przedstawiają odrębnie dane statystyczne dotyczące liczby prawomocnych orzeczeń o odroczeniu i osób wobec których prawomocnie orzeczono odroczenie – podając je w okresie sprawozdawczym lub wg stanu na ostatni dzień tegoż okresu.

Ostatecznie okres obejmujący lata 2012–2018 uznano za wystarczający do przedstawienia praktyki stosowania odroczenia i oceny jego roli w polityce państwa, związanej z wykonywaniem kar bezwzględnych pozbawienia wolności. Przedstawioną w opracowaniu charakterystykę polityki stosowania odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności należy poprzedzić informacją dotyczącą polityki orzekania kary pozbawienia wolności.

⁷ W tabeli podano dane sumaryczne, uwzględniające dane statystyczne sądów rejonowych i okręgowych. Obliczenia własne autora.

2. Kara pozbawienia wolności w świetle statystyki sądowej

Jako punkt wyjścia dalszych rozważań przyjęto dane statystyczne dotyczące prawomocnych skazań w latach 2012–2018 wg czynu głównego⁸. Obrazuje je tabela 2.

2.1. Prawomocne skazania osób dorosłych w latach 2012–2018

⁸ Przy opracowywaniu statystyki wg „czynu głównego” przyjmuje się, że w przypadku skazania osoby za dwa lub więcej czynów w statystyce ujmuje się tylko skazanie za jedno przestępstwo zagrożone wyższą karą, zaś w przypadku równych sankcji, bierze się pod uwagę przestępstwo, za które wymierzono wyższą karę, a w przypadku orzeczenia kar w tym samym wymiarze – skazanie za czyn „społecznie bardziej szkodliwy”. Zob. *Statystyka sądowa. Prawomocne skazania osób dorosłych 2013–2017 (a także osądzenia w I instancji sądów powszechnych 2018)*, edycja III, Warszawa 2019, s. 3, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,13.html>, dostęp: 17.08.2020. W dokumencie tym nie wyjaśnia się pojęcia „czynu społecznie bardziej szkodliwego”. Obliczenia własne autora.

Tabela 2.

Lata – kolumna 1	Skazani ogółem – kolumna 2	W tym na karę:				Skazania ogółem na kary izolacyjne bez warunkowego zawieszenia (suma kolumn 3 do 6) – kolumna 7
		Pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia – kolumna 3	Mieszana (pozbawienia wolności i ograniczenia wolności) bez warunkowego zawieszenia ⁹ – kolumna 4	25 lat pozbawienia wolności – kolumna 5	Dożywotniego pozbawienia wolności – kolumna 6	
W liczbach bezwzględnych						
2012	408107	41691	b.d.	100	24	41815
2013	353208	39684	b.d.	77	25	39786
2014	295353	35633	b.d.	66	23	35722
2015	260034	33952	363	64	6	34385
2016	289512	43695	3508	68	20	47291
2017	241436	44527	3404	50	12	47993
2018	275768	49512	3191	41	24	52768

⁹ Tzw. kara mieszana została wprowadzona do Kodeksu karnego (zob. art. 37 b ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1517 t.j.) dalej: k.k.) ustawą o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 20 lutego 2015 r. (Dz.U. 2015, poz. 396), która weszła w życie 01.07.2015 r. To tłumaczy brak danych statystycznych w kolumnie 4 za okres od 2012 do 2014 r. Statystyka za rok 2018 podaje prawomocne skazania na karę mieszaną nie podkreślając wzorem lat ubiegłych skazań z warunkowym zawieszeniem wykonania kary, które nie zostały ujęte w kolumnie 4 (zob. również s. 26, *Statystyka sądowa. Prawomocne skazania...*). Mając jednak na uwadze fakt, że w roku 2015 warunkowo zawieszono jedynie 7 kar, w 2016 – 36, w 2017 zaś – 20, co łącznie daje liczbę 63 skazań, przyjęto średnią 21 skazań, o którą pomniejszono liczbę skazań na karę mieszaną w 2018 r. Zdaniem autora opracowania zabieg ten, obarczony błędem rządu kilku lub kilkunastu skazań, nie będzie miał żadnego wpływu na wnioski końcowe, będące wynikiem analizy materiału statystycznego.

W odsetkach ¹⁰						
2012	100	10,2	b.d.	0,02	0,05	10,2
2013	100	11,2	b.d.	0,02	0,07	11,3
2014	100	12,1	b.d.	0,02	0,07	12,1
2015	100	13,1	0,1	0,02	0,02	13,2
2016	100	15,1	1,2	0,02	0,06	16,3
2017	100	18,4	1,4	0,02	0,04	19,9
2018	100	18,0	1,1	0,01	0,08	19,1
Wskaźnik dynamiki rok 2012=100 ¹¹						
2012	100	100	x	100	100	100
2013	86,5	95,2	x	77	104,2	95,1
2014	72,4	85,5	x	66	95,8	85,4
2015	63,7	81,4	x	64	25,0	82,2
2016	71,0	104,8	x	68	83,3	113,1
2017	59,1	106,8	x	50	50,0	114,8
2018	67,6	118,8	x	41	100,0	126,2

Źródło: badania własne.

Na pierwszy rzut oka widoczny jest coroczny wzrost odsetka osób skazanych na karę bezwzględną pozbawienia wolności w stosunku do ogółu skazanych, który apogeeum osiągnął w 2017 r., nieznacznie malejąc w roku 2018, przy praktycznie niezmiennym odsetku osób skazanych na karę 25 lat i dożywotniego pozbawienia wolności, w tym ostatnim przypadku z wyjątkiem roku 2015, kiedy to odsetek ten był najniższy. Wspomniany wyżej wzrost ma charakter „płynny” z wyjątkiem lat 2016–2018. Niewątpliwie na wyższy wzrost odsetka osób skazanych na karę bezwzględną pozbawienia wolności we wspomnianym okresie miały wpływ zmiany w prawie karnym materialnym, dotyczące stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary przez: po pierwsze, zmniejszenie wymiaru kary,

¹⁰ Odsetek orzeczonych kar liczony jest od „ogółem skazani”.

¹¹ Wskaźnik dynamiki – oznacza procentowy wzrost lub spadek wielkości w okresach następnych w stosunku do okresu wyjściowego, oznaczonego jako 100.

którą można warunkowo zawiesić z 2 do 1 roku¹² oraz po drugie, wprowadzenie zakazu warunkowego zawieszenia wykonania kary w stosunku do sprawców skazanych w czasie popełnienia przestępstwa na karę pozbawienia wolności¹³. Godny odnotowania jest przy tym fakt, że zmiany te nie wpłynęły na widoczny wzrost odsetka w 2015 r. w porównaniu z latami poprzednimi, co należy tłumaczyć tym, że nowe przepisy weszły w życie w dniu 1 lipca 2015 r., a więc w połowie roku, a ponadto w stosunku do skazanych, którzy popełnili czyn przed datą wejścia w życie noweli i co do których nie zapadło orzeczenie przed tą datą miał (i ma zastosowanie) art. 4 § 1 k.k. Rzeczone uwagi zachowują również aktualność w odniesieniu do wskaźnika dynamiki. Ten do 2015 r. małał, osiągając poziom rzędu 82,2 (kolumna 7), by gwałtownie wzrosnąć w 2016 r. do poziomu 113,1%, osiągając docelowo poziom 126,2% w 2018 r.

Przedstawione w tabeli 2 dane nie są kompletne, stąd też wnioski końcowe z ich analizy dałyby błędny obraz rzeczywistości. Obejmują one bowiem jedynie skazania na kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia (w tym kary mieszane), karę 25 lat oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności. Pomijają natomiast orzeczenia w przedmiocie:

1. zarządzenia wykonania zastępczych kar pozbawienia wolności w miejsce nieuiszczonych kar grzywnien i ograniczenia wolności;
2. zarządzenia wykonania kar pozbawienia wolności, których wykonanie wcześniej warunkowo zawieszono;
3. odwołań warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Dane te ujęto w tabeli nr 3.

¹² Art. 69 § 1 k.k. w brzmieniu określonym ustawą wskazaną w przypisie 9.

¹³ *Ibidem*.

2.2. Liczba wydanych orzeczeń w latach 2012–2018 w przedmiocie: form modalnych pozbawienia wolności orzeczonych w miejsce kary grzywny lub ograniczenia wolności, zarządzeń wykonania zawieszanej kary pozbawienia wolności i odwołań warunkowego przedterminowego zwolnienia

Tabela 3.¹⁴

Lata – kolumna 1	Skazania ogółem na kary izolacyjne bez warunkowego zawieszenia ¹⁵ – kolumna 2	Postanowienia w przedmiocie zarządzenia wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności w miejsce kary grzywny – kolumna 3	Zakończone kary ograniczenia wolności wskutek zamiany na zastępczą karę pozbawienia wolności ¹⁶ – kolumna 4	Orzeczenia w przedmiocie zarządzenia wykonania kar pozbawienia wolności – kolumna 5	Orzeczenia o odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia – kolumna 6	Suma – kolumna 7
W liczbach bezwzględnych						
2012	41815	56439	13650	51204	8248	171356
2013	39786	49373	12443	48682	7618	157902
2014	35722	43082	10077	41889	6813	137583
2015	34385	37835	10624	33862	5896	122602
2016	47291	36422	12262	30375	4900	131250
2017	47993	35449	16813	24716	4225	129196
2018	52768	32560	18086	16966	3254	123634

¹⁴ Obliczenia własne autora.

¹⁵ Dane przeniesione z tabeli 2 – kolumna 7.

¹⁶ W sprawozdaniach, poczynając od 2014 r., dotyczących wykonywania orzeczeń przez sądy okręgowe, brak jest stosownych danych, co *de facto* oznacza, że podane dane liczbowe dotyczą jedynie sądów rejonowych.

Wskaźnik dynamiki rok 2012=100 ¹⁷						
2012	x	100	100	100	100	100
2013	x	87,5	91,2	95,1	92,4	92,1
2014	x	76,3	73,8	81,8	82,6	80,3
2015	x	67,0	77,8	66,1	71,5	71,5
2016	x	64,5	89,8	59,3	59,4	76,6
2017	x	62,8	123,2	48,3	51,2	75,4
2018	x	57,7	132,5	33,1	39,5	72,2

Źródło: badania własne.

Przedstawione w tabeli dane pozwalają na stwierdzenie, że pomimo stosunkowo wysokiej liczby bezwzględnej skazanych, którzy powinni trafić do jednostek penitencjarnych w latach 2012, 2016–2018 (kolumna 2), w latach 2013–2015 wskaźnik procentowy malał, osiągając poziom 71,5, wzrósł w 2016 r. do poziomu 76,6, a po tej dacie ponownie malał do poziomu 72,2 (kolumna 7). Wynika to z mniejszej liczby orzeczeń zastępczych kar pozbawienia wolności w miejsce kary grzywny, zarządzeń wykonania kar pozbawienia wolności czy odwołań warunkowego przedterminowego zwolnienia. Co charakterystyczne, liczba bezwzględna orzeczonych zastępczych kar pozbawienia wolności w miejsce kary ograniczenia wolności, po zauważalnym spadku w latach 2013–2014, w 2015 nieznacznie zwiększyła się, by następnie lawinowo wzrosnąć osiągając poziom 132,5% w 2018 r. (kolumna 4). W ocenie autora opracowania, wynika to z faktu wprowadzenia nowelą z dniem 1 lipca 2015 r.¹⁸ do k.k. możliwości orzeczenia kary grzywny lub ograniczenia wolności w miejsce kary pozbawienia wolności w wymiarze do 8 lat (art. 37a k.k.). Z obserwacji autora wynika, że ww. przepis cieszy się dużą popularnością tak wśród sędziów, jak i prokuratorów, z tym zastrzeżeniem, że uwaga ta dotyczy przede wszystkim

¹⁷ Wskaźnik dynamiki – oznacza procentowy wzrost lub spadek wielkości w okresach następujących w stosunku do okresu wyjściowego, oznaczonego jako 100.

¹⁸ Zob. przypis 9. Szerzej na temat wpływu zmian wspomnianej nowelizacji na strukturę orzekanych kar i stopień rozmiaru populacji więziennej zob. A. Nawój-Śleszyński, *Populacja więzienna w Polsce po nowelizacji systemu prawa karnego ustawą z 20 lutego 2015 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XLVIII, red. T. Kalisz, AUWr No 3848, Wrocław 2018.

kary ograniczenia wolności. Z drugiej strony wykonywanie obowiązku świadczenia nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne, określanej przez skazanych mianem „odrobku”, w ramach kary ograniczenia wolności, nie znajduje „zainteresowania” w populacji skazanych¹⁹. Tak więc stosowanie polityki orzekania kary ograniczenia wolności w miejsce kary pozbawienia wolności przy jednoczesnym pasywnym stosunku skazanych do nałożonego obowiązku wpływa na wzrost omawianego wskaźnika. Siłą przedstawionego argumentu zdają się również potwierdzać dane dotyczące liczby orzekanych kar zastępczych pozbawienia wolności w miejsce kary grzywny oraz zarządzeń wykonania kary pozbawienia wolności. W porównaniu z 2012 r., wskaźnik dynamiki w 2018 r. pierwszej kategorii spadł do 57,7%, drugiej zaś do 33,1% (kolumny odpowiednio 3 i 5). Oczywiście w tym drugim przypadku na kształtowanie się wskaźnika dynamiki ma również wpływ zmniejszenie liczby bezwzględnej orzeczeń o warunkowym zawieszeniu wykonania kary. Tych bowiem o ile w 2012 r. było 224 185, to w 2015 r. już tylko 133 076, a w następnych latach stopniowo dużo mniej, w 2016 r. – 81 673, 2017 r. – 54 819, zaś w 2018 r. – 54 302²⁰, co daje wskaźnik dynamiki w 2018 r. rzędu 24,20%²¹.

Wspomniana wyżej popularność kary ograniczenia wolności kosztem kary grzywny ma jeszcze jeden skutek. Mianowicie wpływa na wymiar zastępczych kar pozbawienia wolności. O ile bowiem przy najniższej grzywnie rzędu 10 stawek dziennych, zastępcza kara wynosi 5 dni (art. 33 § 1 k.k. i art. 46 § 2 k.k.w.) o tyle przy karze ograniczenia wolności wynosi już dni 15 (art. 34 § 1 k.k. i art. 65 § 1 k.k.w.).

Zamykając uwagi w ramach tej części opracowania, godzi się zauważyć, że popularność stosowania art. 37a k.k. spadnie, siłą rzeczy skutkując wzrostem liczby orzekanych bezwzględnych kar pozbawienia wolności, kosztem ich alternatyw wolnościowych, jakimi są kary grzywny i ograniczenia wolności. Stanie się to za sprawą prawodawcy, który ustawą z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom

¹⁹ Uwaga własna autora poparta doświadczeniem orzecznictwem. Dodać należy, że wspomniana praca stanowi jedną z form wykonywania kary ograniczenia wolności. Drugą jest potrącenie w przedziale od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd – art. 34 § 1a pkt 1 i 4 k.k.

²⁰ Prawomocne skazania i warunkowe umorzenia osób dorosłych w latach 2001–2018 – czyn główny, udostępnione autorowi przez Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości.

²¹ Obliczenia własne autora.

dotkniętym skutkami Covid-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem Covid-19²², zmienił omawiany przepis²³. Modyfikacja ta zredukowała możliwość jego stosowania do przestępstw zagrożonych jedynie karą pozbawienia wolności w wymiarze do 8 lat w sytuacji, gdy wymierzona za nie kara pozbawienia wolności nie przekraczałaby roku oraz wprowadziła minimalne progi orzekanych kar: ograniczenia wolności od 3 miesięcy, a grzywny nie niższej od 100 stawek dziennych, przy założeniu obowiązku równoczesnego stosowania: środka karnego, środka kompensacyjnego lub przepadku (§ 1). Jednocześnie wyłączono możliwość sięgnięcia po omawianą konstrukcję w przypadku sprawców popełniających przestępstwo działających w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego oraz sprawców przestępstw o charakterze terrorystycznym (§ 2).

3. Polityka stosowania odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności

Przechodząc do analizy dostępnych danych statystycznych dotyczących odroczeń wykonania kary, zauważyć należy, że po pierwsze nie obejmują one przypadków odwołania odroczenia. Uniemożliwia to poczynienie ustaleń w zakresie oceny monitorowania przez sądy celowości udzielonych odroczeń czy ewentualnego wpływu stosowanej przez nie polityki na wielkość populacji osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych. Nie wyodrębnia się w nich również odroczeń, nazwijmy je umownie, „prostych”, przy orzekaniu których nie nałożono na skazanego żadnych obowiązków i „złożonych” – z takimi obowiązkami²⁴, co również uniemożliwia ocenę praktyki w zakresie monitorowania zachowania skazanego przez sąd

²² Dz.U. 2020, poz. 1086. Ustawa weszła w życie w dniu 24 czerwca 2020 r.

²³ Brzmiał on: „Jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1 lub 4”.

²⁴ Możliwość nałożenia obowiązków określonych w art. 151 § 4 k.k.w. w postaci: zobowiązania „do podjęcia starań o znalezienie pracy zarobkowej, zgłaszania się do wskazanej jednostki Policji w określonych odstępach czasu lub poddania się odpowiedniemu leczeniu lub rehabilitacji, oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwu w programach korekcyjno-edukacyjnych” wprowadziła z dniem 1 stycznia 2012 r. ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 240, poz. 1431).

lub kuratora. Pod drugie, statystyki nie podają wzorem chociażby przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, liczby wniosków złożonych z podziałem na te, które zostały uwzględnione i nie zostały, jak i liczby zażaleń na postanowienia złożonych przez prokuratora i skazanego z podziałem na te, które zostały uwzględnione i te nieuwzględnione. Ów mankament uniemożliwia, a co najmniej znacznie utrudnia, ocenę polityki sądów w zakresie stosowania odroczenia wykonania kary.

Po trzecie wreszcie, formularze statystyczne nie dzielą odroczenia ze względu na przyczynę jego udzielenia (w ramach poszczególnych podstaw), ograniczając się do wskazania przypadków odroczeń udzielonych na podstawie fakultatywnej i obligatoryjnej.

3.1. Osoby, wobec których prawomocnie orzeczono odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności w latach 2012–2018

Tabela 4.²⁵

Lata	Ogółem osoby, które powinny być osadzone w zakładzie karnym ²⁶	Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności							
		Osoby wobec których orzeczenie skierowano do wykonania w okresie sprawozdawczym				Osoby wobec których orzeczenie jest wykonywane (stan w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego)			
		Z tego w trybie art. 150 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 2 k.k.w.	Suma	Z tego w trybie art. 150 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 2 k.k.w.	Suma
W liczbach bezwzględnych									
2012	171356	958	14239	172	15369	891	8513	68	9472
2013	157902	745	12585	356	13686	568	6743	71	7382
2014	137583	671	9276	20	9967	606	5355	15	5976
2015	122602	681	7907	35	8623	566	4323	23	4912
2016	131250	776	6104	19	6899	707	3554	9	4270

²⁵ Obliczenia własne autora.

²⁶ Tabela 3 kolumna 7.

2017	129196	747	5440	34	6221	578	2814	12	3404
2018	123634	801	4960	39	5800	631	2614	27	3272
W odsetkach ²⁷									
2012	100	0,56	8,3	0,1	9,0	x	x	x	x
2013	100	0,47	8,0	0,2	8,7	x	x	x	x
2014	100	0,49	6,7	0,01	7,2	x	x	x	x
2015	100	0,55	6,4	0,03	7,0	x	x	x	x
2016	100	0,59	4,6	0,01	5,3	x	x	x	x
2017	100	0,58	4,2	0,03	4,8	x	x	x	x
2018	100	0,65	4,0	0,03	4,7	x	x	x	x
Wskaźnik dynamiki rok 2012=100 ²⁸									
2012	100	100	100	100	100	x	x	x	x
2013	92,1	77,8	88,4	207,0	89,0	x	x	x	x
2014	80,3	70,0	65,1	11,6	64,8	x	x	x	x
2015	71,5	71,1	55,5	20,3	56,1	x	x	x	x
2016	76,6	81,0	42,9	11,0	44,9	x	x	x	x
2017	75,4	78,0	38,2	19,8	40,5	x	x	x	x
2018	72,1	83,6	34,8	22,7	37,7	x	x	x	x

Źródło: badania własne.

Z danych zawartych w tabeli 4 na pierwszy rzut oka widoczna jest daleko idąca dysproporcja pomiędzy podawanymi w statystyce liczbami odroczeń udzielonych w całym okresie sprawozdawczym a liczbami tychże wg stanu na koniec okresu sprawozdawczego. Te drugie wartości, z racji tego, że nie odzwierciedlają rzeczywistego rozmiaru zjawiska, tj. ilości odroczeń w ciągu roku, nie są pomocne przy ocenie skali stosowania odroczenia, a tym samym, nie będą przedmiotem dalszego zainteresowania. Uzasadniało to odstępianie od przeprowadzenia obliczeń tak w zakresie ustalenia odsetka ich liczby, jak i wskaźnika dynamiki.

²⁷ Odsetek orzeczonych odroczeń kar liczony jest do osób, które powinny być osadzone w zakładzie karnym.

²⁸ Wskaźnik dynamiki – oznacza procentowy wzrost lub spadek wielkości w okresach następujących w stosunku do okresu wyjściowego, oznaczonego jako 100.

Analizując zagadnienie stosowania odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, można stwierdzić, że częstotliwość orzekania tej instytucji była bardzo zróżnicowana, w zależności od jej podstawy. W liczbach bezwzględnych odroczeń obligatoryjnych było najwięcej w 2012 r., przy czym odsetek udzielonych odroczeń do osób, które powinny być izolowane, był największy w 2018 r. Duży i konsekwentny spadek widoczny jest w przypadku odroczeń udzielanych na podstawie art. 151 § 1 k.k.w. O ile w 2012 r. udzielono 14 239 odroczeń, o tyle w 2018 r. liczba ta osiągnęła pułap 4 960, co stanowi 4% przy wartości początkowej rządu 8,3%. Duże wahania odnotowano również w przypadku odroczenia udzielanego w trybie art. 151 § 2 k.k.w. W 2012 r. odroczeń tych orzeczono 172, w 2013 – 356, a następnie liczba ta spadła do najniższej w 2016 r. – 19 i wzrosła w 2018 r. do 39. Czym tłumaczyć przedstawione zmiany w strukturze stosowania odroczenia?

Ogólnie rzecz ujmując, logika dyktuje wniosek, że liczba odroczeń może w pewnym stopniu być determinowana liczbą osób, które mają do odbycia kary pozbawienia wolności. Im populacja ta jest większa, tym liczba osób skutecznie ubiegających się o odroczenie powinna być większa. Uwaga ta nie znajduje jednak w pełni uzasadnienia, jeżeliby spojrzeć na dane statystyczne dotyczące polityki stosowania odroczenia.

Jeżeli chodzi o liczbę odroczeń obligatoryjnych, jakiegokolwiek próby naukowego zdefiniowania przyczyny ich fluktuacji po części noszą znamiona spekulacji. O ile bowiem najwyższą liczbę udzielonych odroczeń – 958 w 2012 r. – można byłoby próbować uzasadnić najwyższą liczbą bezwzględną osób, które powinny być osadzone w jednostkach penitencjarnych, to już takiej zależności nie znajdziemy np. w granicznym 2018 r., gdzie ta liczba jest najmniejsza, a liczba udzielonych odroczeń wynosi 801, co plasuje ją na drugim miejscu w poddanym badaniu okresie. Zmian nie da się również uzasadnić nowelizacjami obowiązujących przepisów, te bowiem nie „dotknęły” art. 150 k.k.w. Zdaniem autora opracowania, można pokusić się o twierdzenie, że rośnie liczba osób z zaburzeniami psychicznymi, które popełniają przestępstwa (w tym i te „ciężkie”), a i być może zmienia się również podejście tak medyków, którzy zamiennie używają terminów zaburzenie psychiczne/choroba psychiczna, jak i sędziów, którzy dopuszczają możliwość odroczenia wykonania kary z powodu zdiagnozowanego u skazanego zaburzenia psychicznego, a nie literalnie rzecz ujmując choroby psychicznej, którym to pojęciem posługuje się ustawo-

dawca²⁹. Hipoteza ta zdaje się, w jej części wstępnej, znajdować uzasadnienie w polityce stosowania odroczenia wg sądu je stosującego (tabele 5 i 6) oraz w mało optymistycznych danych statystycznych dotyczących zdrowia psychicznego Polaków. Te ostatnie wskazują, że 14,9% naszej populacji to osoby z problemami psychicznymi³⁰.

3.2. Obraz i dynamika stosowania odroczenia wykonania kary w latach 2012–2018 wg sądu orzekającego

3.2.1. Sądy Rejonowe

Tabela 5.³¹

Lata	Osoby wobec których orzeczenie skierowano do wykonania w okresie sprawozdawczym			
	Suma	Z tego w trybie art. 150 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 2 k.k.w.
W liczbach bezwzględnych				
2012	14822	903	13748	171
2013	13128	682	12091	355
2014	9469	591	8858	20
2015	8121	592	7497	32
2016	6410	652	5740	18
2017	5725	620	5071	34
2018	5348	671	4641	36
W odsetkach				
2012	100	6,1	92,7	1,2
2013	100	5,2	92,1	2,7
2014	100	6,2	93,5	0,2

²⁹ Szerzej na temat podstaw obligatoryjnych odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności i poglądów autora na zasadność funkcjonowania w przestrzeni normatywnej pojęcia „choroba psychiczna” zob. J. Tekliński, *Podstawy obligatoryjnego odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności*, „Studia Prawnicze” 2018, nr 4.

³⁰ Tak J. Tracz-Dral, *Zdrowie psychiczne w Unii Europejskiej. Opracowania tematyczne OT-674*, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, Kancelaria Senatu, Warszawa 2019, s. 35.

³¹ Obliczenia własne autora.

2015	100	7,3	92,3	0,4
2016	100	10,2	89,5	0,3
2017	100	10,8	88,6	0,6
2018	100	12,5	86,8	0,7
Wskaźnik dynamiki rok 2012=100				
2012	100	100	100	100
2013	88,6	75,5	87,9	207,6
2014	63,9	65,4	64,4	11,7
2015	54,8	65,6	54,5	18,7
2016	43,2	72,2	41,7	10,5
2017	38,6	68,7	36,9	19,9
2018	36,1	74,3	33,7	21,0

Źródło: badania własne.

3.2.2. Sądy Okręgowe

Tabela 6.³²

Lata	Osoby wobec których orzeczenie skierowano do wykonania w okresie sprawozdawczym			
	Suma	Z tego w trybie art. 150 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 1 k.k.w.	Z tego w trybie art. 151 § 2 k.k.w.
W liczbach bezwzględnych				
2012	547	55	491	1
2013	558	63	494	1
2014	498	80	418	-
2015	502	89	410	3
2016	489	124	364	1
2017	496	127	369	-
2018	452	130	319	3

³² Obliczenia własne autora.

W odsetkach				
2012	100	10,0	89,8	0,2
2013	100	11,3	88,5	0,2
2014	100	16,1	83,9	-
2015	100	17,7	81,7	0,6
2016	100	25,4	74,4	0,2
2017	100	25,6	74,4	-
2018	100	28,8	70,6	0,7
Wskaźnik dynamiki rok 2012=100				
2012	100	100	100	100
2013	102	114,5	100,6	100
2014	91	145,5	85,1	0
2015	91,8	161,8	83,5	300
2016	89,4	225,5	74,1	100
2017	90,7	230,9	75,2	0
2018	82,6	236,4	65	300

Źródło: badania własne.

Z tabel 5 i 6 wynika, że odnotowuje się stały wzrost liczby bezwzględnej odroczeń obligatoryjnych w przypadku skazań za przestępstwa ciężkie, orzekanych przez sądy okręgowe, przy stosunkowo stabilnym poziomie odroczeń udzielanych przez sądy rejonowe (wyjątek stanowi rok 2012).

Spadek odroczeń fakultatywnych (w liczbach bezwzględnych) należy w pierwszej kolejności tłumaczyć wprowadzeniem z dniem 1 stycznia 2012 r. do k.k.w. przepisów § 3 i 4 art. 9, dających możliwość wstrzymania wykonania orzeczenia w postępowaniu wykonawczym³³. Po drugie, większą świadomością sędziów, że odroczenie wykonania kary ma służyć nie niwelowaniu zwykłych skutków izolacji więziennej, a tych o charakterze nadzwyczajnym, których wystąpienie uzasadnia odstąpienie od reguły bezzwłocznego wykonania kary. Co charakterystyczne, konsekwentny i bardzo wyraźny spadek liczby odroczeń fakultatywnych widoczny jest

³³ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 240, poz. 1431).

w polityce sądów rejonowych. W przypadku sądów okręgowych nie jest on już tak jaskrawy, aczkolwiek finalnie osiągnął w 2018 r. poziom 65% w stosunku do punktu wyjścia, tj. 2012 r. Są jeszcze dwa powody spadku odroczeń fakultatywnych, widoczne w polityce sądów rejonowych, zazwyczaj orzekających kary krótkoterminowe. Są nimi:

1. możliwość odbywania kary w systemie dozoru elektronicznego (dalej: SDE);
2. spadek znaczenia warunkowego zawieszenia wykonania kary w postępowaniu wykonawczym, który to proces zapoczątkowała ustawa z dnia 20 lutego 2015 r.³⁴

Ad. 1: Z obserwacji własnych autora wynika, że skazani coraz chętniej korzystają z dozoru elektronicznego, kosztem odroczenia wykonania kary. Potwierdzają to także dane statystyczne. Przykładowo w dniu 31 grudnia 2012 r. skazanych odbywających karę w SDE było 4 782, na dzień 31 grudnia 2018 r. – 4 853, na dzień 31 grudnia 2019 r. – 4 873, zaś na dzień 30 czerwca 2020 r. – 4 399³⁵.

Institucja ta pierwotnie uregulowana była ustawą z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego³⁶, a poczynając od nowelizacji k.k.w. dokonanej ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw³⁷, regulują ją przepisy art. 43 a – 43 zae k.k.w. Wzorem poprzedniej regulacji ustawodawca pierwotnie pozostawił wymóg formalny w postaci m.in. orzeczenia wobec skazanego kary pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym jednego roku z wyłączeniem sytuacji, w których zachodzą warunki przewidziane w art. 64 § 2 k.k. (art. 43 la § 1 pkt 1 k.k.w.).

³⁴ Zob. przypis 9. Finalnie ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694), która weszła w życie z dniem 5 października 2019 r. przepis art. 152 k.k.w. został uchylony.

³⁵ Dodać należy, że do dnia 31 grudnia 2012 r. karę w SDE odbyło łącznie 9 596 skazanych, do dnia 31 grudnia 2018 r. – 77 448, zaś do dnia 30 czerwca 2020 r. – 100 283 skazanych – zob. *Liczba skazanych w SDE od września 2009 r.*, <https://www.google.com/search?q=biuro+dozoru+elektronicznego+czsw&coq=biuro+dozoru&aqs=chrome.2.69i57j0l4.6100j07&sourceid=chrome&ie=UTF-8#>, zakładka: „Statystyka, Biuro Dozoru Elektronicznego Centralnego Zarządu Służby Więziennej”, dostęp: 17.08.2020. Szerzej na temat funkcjonowania SDE zob. *Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2013–2017*, red. T. Przesławski, wyd. 1, Warszawa 2020.

³⁶ Dz.U. 2010 nr 142, poz. 960 t.j.

³⁷ Zob. przypis 9.

Obecnie dozór elektroniczny dopuszczalny jest w przypadku kary pozbawienia wolności (sumy kar) orzeczonej/ych w wymiarze roku i sześciu miesięcy³⁸.

Czym skazani tłumaczą popularność będącej przedmiotem zainteresowania konstrukcji? Z rozmów prowadzonych z nimi przez autora wynika, że odroczenie, w przeciwieństwie do odbywania kary w SDE, daje jedynie czasowe wstrzymanie wykonania kary bez modyfikacji jej wymiaru. Poza tym wskazują oni na korzystne dla nich mankamenty systemu, związane z brakiem skutecznego nadzoru kuratora sądowego nad wykorzystaniem danego im czasu w przedziale dobowym. Rodzi to ten pozytywny dla nich skutek, że spędzając go (czas) np. z kolegami na zaspokajaniu własnych potrzeb, z każdym dniem zmniejsza się wymiar pozostałej do odbycia kary.

Ad. 2: Z praktyki autora wynika, że możliwość modyfikacji bezwzględnej kary pozbawienia wolności w drodze warunkowego jej zawieszenia w postępowaniu wykonawczym, determinowała starania skazanych o odroczenie, a następnie utrzymanie tego stanu przez okres roku. Ograniczenie tej możliwości doprowadziło do spadku wniosków o odroczenie wykonania kary, a następnie o zastosowanie przepisu art. 152 k.k.w., a tym samym spadku liczby orzeczonych zawiesznień. Skalę tego zjawiska obrazują dane w tabeli 7.

³⁸ Zmiana w tym zakresie została wprowadzona na mocy art. 15 ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem Covid-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020, poz. 568), która weszła w życie z dniem 31 marca 2020 r.

3.2.3. Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności w trybie art. 152 k.k.w. w praktyce orzeczniczej sądów rejonowych i okręgowych w latach 2012–2018

Tabela 7.³⁹

Lata	Liczba orzeczeń w okresie sprawozdawczym		
	Suma	Warunkowe zawieszenie wykonania kary orzeczone przez Sądy Rejonowe	Warunkowe zawieszenie wykonania kary orzeczone przez Sądy Okręgowe
W liczbach bezwzględnych			
2012	5916	5815	101
2013	5792	5719	73
2014	5008	4915	93
2015	3566	3487	79
2016	2850	2794	56
2017	1837	1797	40
2018	1272	1238	34
W odsetkach			
2012	100	98,3	1,7
2013	100	98,7	1,3
2014	100	98,1	1,9
2015	100	97,8	2,2
2016	100	98,0	2,0
2017	100	97,8	2,2
2018	100	97,3	2,7
Wskaźnik dynamiki rok 2012=100			
2012	100	100	100
2013	97,9	98,3	72,3
2014	84,6	84,5	92,1
2015	60,3	60,0	78,2
2016	48,2	48,0	55,4
2017	31,0	30,9	39,6
2018	21,5	21,3	33,7

Źródło: badania własne.

³⁹ Obliczenia własne autora.

Przechodząc do analizy odroczeń udzielonych w trybie art. 151 § 2 k.k.w., godzi się zauważyć, że bardzo wysoka ich liczba w latach 2012 i 2013 (dotyczy to tylko sądów rejonowych) da się wytłumaczyć występującym wówczas okresowym przeludnieniem w jednostkach penitencjarnych⁴⁰. Co znamienne, na rzeczoną populację nie miała wpływu dokonana z dniem 1 lipca 2015 r. zmiana przepisu art. 151 § 2 k.k.w., sprowadzająca się do ograniczenia możliwości odroczenia kar pozbawienia wolności orzeczonych w wymiarze do roku (przed nowelizacją do dwóch)⁴¹.

W przeciwieństwie do sądów rejonowych, w latach 2014 i 2017 sądy okręgowe nie orzekały odroczenia z powodu przeludnienia w jednostkach penitencjarnych, co może wynikać z faktu braku orzeczonych kar, które „nadawałyby” się do odroczenia przy spełnieniu przesłanek z art. 151 § 2 k.k.w., ale i także braku reakcji ze strony sędziów na ewentualne komunikaty dotyczące przeludnienia zakładów karnych.

4. Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności na tle innych przyczyn nieosadzenia skazanych w jednostkach penitencjarnych

Ostatnia kwestia wymagająca rozważenia dotyczy populacji osób nieosadzonych w jednostkach penitencjarnych, analizowanej przez pryzmat przyczyn tego stanu. Problem ten zasługuje na uwagę przede wszystkim z racji tego, że ustalenie przyczyn nieosadzenia osób skazanych może stanowić wskaźnik wydolności i efektywności rodzimego tak wymiaru sprawiedliwości, jak i systemu penitencjarnego.

Przed przejściem do prezentacji, a następnie analizy danych statystycznych, wyeksponowania wymaga fakt, że sprawozdania MS-S10 odrębnie wskazują populację osób nieosadzonych w areszcie śledczym lub zakładzie karnym mimo upływu terminu stawiennictwa do odbycia kary lub z innych powodów, a prawomocnie skazanych na pozbawienie wolności z wyłączeniem kar zastępczych, wg stanu w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego od przyczyn nieosadzenia, których liczba z uwagi na fakt, że nieosadzenie może być wynikiem kilku przyczyn, może być równa lub wyższa (nigdy niższa) aniżeli liczba osób nieosadzonych.

⁴⁰ Zob. s. 1 rocznych informacji statystycznych za lata 2012 i 2013 publikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/>, zakładka: „Statystyka roczna”, dostęp: 17.08.2020.

⁴¹ Zob. przypis 9.

Populację ww. osób przedstawia tabela 8, zaś dane dotyczące przyczyn nieosadzenia tabela 9.

4.1. Osoby nieosadzone w jednostkach penitencjarnych mimo upływu terminu stawiennictwa do odbycia kary lub z innych powodów, a prawomocnie skazane na pozbawienie wolności z wyłączeniem kar zastępczych wg stanu w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego

Tabela 8.

		Osoby prawomocnie skazane na pozbawienie wolności z wyłączeniem kar zastępczych nieosadzone w areszcie śledczym lub zakładzie karnym mimo upływu terminu stawiennictwa do odbycia kary lub z innych powodów – stan w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego													
		Sądy Rejonowe								Sądy Okręgowe					
Suma	X x	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	L.b.	64946	59737	53646	50144	50864	45884	43073	2412	2503	2487	2587	2789	2541	2643

Źródło: badania własne. To, co rzuca się w oczy, to widoczny konsekwentny spadek liczby osób, które nie zostały osadzone w jednostkach penitencjarnych przez sądy rejonowe. Prowadzi to do wniosku o stałym podnoszeniu skuteczności działania tych sądów w zakresie wykonywania kar bezwzględnych pozbawienia wolności, czego nie można odnieść do działania sądów okręgowych.

4.2. Skazani nieosadzeni w zakładach karnych lub aresztach śledczych – przyczyny nieosadzenia

Tabela 9.⁴²

Przyczyny nieosadzenia	Przyczyny nieosadzenia osób prawomocnie skazanych na pozbawienie wolności z wyłączeniem kar zastępczych w areście śledczym lub zakładzie karnym mimo upływu terminu stawiennictwa do odbycia kary lub z innych powodów – stan w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego																
	Sądy Rejonowe										Sądy Okręgowe						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018			
Suma	Xx	73642	69555	64840	65919	68912	55230	51842	2614	2997	3069	3608	3770	2709	2890		
	L.b.	100	100	100	100	100	100	100,1	100	100	100	100	100,1	100	100		
1.	L.b.	11436	10983	10390	10034	10982	11738	11131	238	291	232	324	279	312	260		
		15,5	15,8	16,0	15,2	15,9	21,3	21,5	9,1	9,7	7,6	9,0	7,4	11,5	9,0		
2.	L.b.	6404	6092	5692	5166	5895	6460	6851	150	84	87	52	64	80	207		
		8,7	8,7	8,8	7,8	8,6	11,7	13,2	5,7	2,8	2,8	1,4	1,7	3,0	7,2		
3.	L.b.	22060	20898	19468	19770	19505	23326	22630	919	1092	1141	1243	1323	1420	1517		
		30,0	30,0	30,0	30,0	28,3	42,2	43,7	35,2	36,4	37,2	34,5	35,1	52,4	52,5		

4.	Brak czynności w sprawie w tym nieskierowanie orzeczenia do wykonania	L.b.	675	718	590	268	408	247	187	13	4	13	13	0	21	11
			0,9	1,0	0,9	0,4	0,6	0,4	0,4	0,5	0,1	0,4	0,4	0	0,8	0,4
5.	Brak informacji o doręczeniu korespondencji skazanemu	L.b.	582	568	389	297	288	331	348	20	14	28	5	6	6	3
			0,8	0,8	0,6	0,5	0,4	0,6	0,7	0,8	0,5	0,9	0,1	0,2	0,2	0,1
6.	Wstrzymanie wykonania kary – art. 568 k.p.k. ⁴⁴	L.b.	105	48	36	34	62	49	64	11	4	3	4	3	5	4
			0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,0*	0,1	0,2	0,1
7.	Wstrzymanie wykonania orzeczenia – art. 9 § 3 i 4 k.k.w	L.b.	1116	1487	1512	1315	1638	1822	1805	109	155	148	163	251	257	301
			1,5	2,1	2,3	2,0	2,4	3,3	3,5	4,2	5,2	4,8	4,5	6,7	9,5	10,4
8.	Odroczenie wykonania kary	L.b.	9509	7772	5761	4694	3939	b.d.	b.d.	311	300	291	262	311	b.d.	b.d.
			12,9	11,2	8,9	7,1	5,7	b.d.	b.d.	11,9	10,0	9,5	7,3	8,2	b.d.	b.d.
9.	Zawieszenie postępowania wykonawczego – art. 15 § 2 k.k.w. ⁴⁵	L.b.	9330	8777	9727	13831	14988	b.d.	b.d.	482	622	697	1006	1018	b.d.	b.d.
			12,7	12,6	15,0	21,0	21,7	b.d.	b.d.	18,4	20,8	22,7	27,9	27,0	b.d.	b.d.
10.	Zawieszenie postępowania wykonawczego – art. 15 § 2 k.k.w. z innych przyczyn niż wskazane w rubrykach 1–3 ⁴⁶	L.b.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	1840	1712	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	212	139
			b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	3,3	3,3	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	7,8	4,8
11.	Inne powody	L.b.	12425	12312	11275	10510	11207	9417	7114	361	431	429	536	515	396	448
			16,9	17,7	17,4	15,9	16,3	17,1	13,7	13,8	14,4	14,0	14,9	13,7	14,6	15,5

*Wynik obliczeń to 0,02

Źródło: badania własne.

Dbłość o zachowanie przejrzystości wywodów narzuca konieczność analizy danych wg kolejności wskazanej w tabeli.

Nie ulega wątpliwości, że poważny wpływ na stan populacji osadzonych w jednostkach penitencjarnych ma podejście samych skazanych do konieczności wykonania orzeczonej kary, jak i wydolność i skuteczność Policji w doprowadzaniu do zakładów/aresztów śledczych tych wszystkich, którzy nie przejawiają zainteresowania dobrowolnym stawiennictwem.

Dane zawarte w wierszu pierwszym prowadzą do wniosku, że przyczyna w nim ujęta stanowi jeden z głównych powodów nieosadzenia skazanych w jednostkach penitencjarnych. W przypadku sądów rejonowych liczba przypadków nieosadzenia z tej przyczyny kształtowała się w latach 2012–2016 mniej więcej na jednakowym poziomie. Jej wzrost w latach 2017–2018 nie wynika z większej niechęci skazanych do stawiennictwa w jednostkach penitencjarnych, a z obserwowanej przez autora sukcesywnie postępującej niewydolności i zmniejszenia skuteczności Policji, związanych z jednej strony z odejściem ze służby doświadczonych policjantów, znających „środowisko”, z drugiej zaś z brakami kadrowymi, z jakimi boryka się wspomniana formacja⁴⁷. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku sądów okręgowych. Te częściej stosują tymczasowe aresztowanie w postępowaniach międzyinstancyjnych⁴⁸, co ma przełożenie na skuteczność wprowadzania do wykonania bezwzględnych kar pozbawienia wolności. Teza ta zdaje się znajdować uzasadnienie w danych zawartych w kolumnie drugiej, gdzie poza latami 2012 i 2018 procent osób nieosadzonych i ukrywających się jest nieznaczny. Godny odnotowania

⁴² Obliczenia własne.

⁴³ Poczynając od statystyki za 2017 r., w wierszu tym wskazuje się również osoby, wobec których wydano zarządzenie o ustaleniu miejsca pobytu.

⁴⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.).

⁴⁵ Poczynając od statystyki za 2017 r., w sprawozdaniach przyczyny zawieszenia postępowania wykonawczego w trybie art. 15 § 2 k.k.w. dzieli się na te, określone w wierszach 1–3, których liczba nie wpływa na ogólną liczbę przyczyn nieosadzenia i na inne przyczyny, które są wliczane do ogólnej liczby przyczyn nieosadzenia skazanych.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Fakty te zdają się potwierdzać dane publikowane przez KGP. Zgodnie z informacją z dnia 14 stycznia 2020 r. stan etatowy na dzień 31 grudnia w latach 2017–2019 wynosił każdorazowo 103 309, ilość zwolnień ze służby wynosiła odpowiednio – 5 364, 4 470, 4 567, zaś stan zatrudnienia odpowiednio – 98 771, 98 759, 98 820, <https://www.infosecurity24.pl/kgp-publikuje-dane-o-wakatach-w-policji-brakuje-prawie-4300-mundurowych>, dostęp: 17.08.2020.

⁴⁸ Obserwacje własne autora.

jest fakt, że sądy obu instancji z chęcią sięgają po instytucję Europejskiego Nakazu Aresztowania, który z uwagi na otwarcie granic i migrację skazanych, okazuje się skutecznym narzędziem dyscyplinującym skazanych, uchylających się od odbywania kary.

Rzucają się w oczy stosunkowo niskie wskaźniki odsetka osób, które nie zostały osadzone z uwagi na brak czynności w sprawie, w tym nieskierowanie orzeczenia do wykonania (wiersz 4). Mogą one świadczyć o odpowiedzialności osób wykonujących orzeczenia, ale równie dobrze o celowym i skutecznym ukrywaniu zaniechań przeprowadzenia czynności przez sąd, z uwagi na obawę przed ewentualnym wszczęciem postępowania dyscyplinarnego. Należy bowiem mieć świadomość tego, że poza przypadkami, które z różnych powodów, najczęściej wskutek splotu wydarzeń, ujrzały światło dzienne, kontrola wykonania wszystkich orzeczeń w omawianym zakresie jest praktycznie niemożliwa.

Nieosadzenie skazanych w jednostkach penitencjarnych, z uwagi na brak informacji o doręczeniu korespondencji skazanemu i wstrzymanie wykonania kary w trybie art. 568 k.p.k. (wiersze 5 i 6) mają marginalny wpływ na ilość osadzonych w zakładach karnych. Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, że dane statystyczne podawane są wg ostatniego dnia okresu sprawozdawczego, a więc wg stanu na 31 grudnia, czyli w okresie, w którym operatorzy pocztowi są „zasypany” korespondencją. Oznacza to, że brak wiadomości o doręczeniu korespondencji nie musi oznaczać zaniechania stawiennictwa skazanego do jednostki penitencjarnej.

Pewien niepokój budzą dane z wiersza 7, które wskazują, że sądy obu instancji coraz chętniej korzystają ze wstrzymania wykonania orzeczenia, które powinno mieć charakter wyjątkowy, jako że stanowi odstępstwo od zasady bezzwłocznego wykonania kary. Taka polityka może wskazywać z jednej strony na to, że uzasadnienie zawarte we wnioskach składanych w postępowaniu wykonawczym, zmierzających do zainicjowania postępowań incydentalnych, jest na tyle „mocne”, że uprawnia do wstrzymania wykonania orzeczenia. Z drugiej, jednak, na nadużywanie tej konstrukcji przez zbyt liberalne podejście do argumentacji w nich (wnioskach) podniesionej.

Bliższego spojrzenia wymagają dane zawarte w wierszach poświęconych odroczeniu wykonania kary (wiersz 8) i zawieszeniu postępowania wykonawczego w trybie art. 15 k.k.w. (wiersz 9).

To pierwsze traci konsekwentnie swoje znaczenie (wyjątek stanowi rok 2016, gdzie w przypadku sądów okręgowych wskaźnik wzrósł w porównaniu z rokiem ubiegłym) w kształtowaniu populacji więziennej zarówno

jeżeli chodzi o sądy rejonowe, jak i okręgowe. Drugie zaś, umacnia się wśród przyczyn nieosadzenia skazanych, a ów wzrost widoczny jest w polityce orzekania sądów obu instancji. Wzrost ten spowodowany jest „modą” na składanie przez obrońców skazanych wniosków o zawieszenie postępowania wykonawczego i liberalizacją polityki sądów, które chętnie podejmują decyzje pozytywne w tym zakresie⁴⁹.

Zmiany w obszarze statystyki dotyczącej omawianych kategorii nastąpiły poczynając od 2017 r. Jeżeli chodzi o pierwszą kategorię, w objaśnieniach do działu 5.2 formularza MS-S10 r⁵⁰ czytamy, że w dziale tym nie wykazuje się osób, którym: udzielono przerwy, odroczone wykonanie kary, które odbywają karę pozbawienia wolności w innej sprawie, którym udzielono zezwolenia na odbycie kary w SDE oraz tych, którym nie upłynął termin stawiennictwa do zakładu karnego.

W przypadku odroczenia brak jest racjonalnego uzasadnienia takiego postąpienia. Uwaga ta odnosi się również do podziału przyczyn zawieszenia na te wskazane w wierszach 1–3 i pozostałe⁵¹. Nie trzeba przy tym podejmować szczególnych zabiegów intelektualnych by dojść do wniosku, że opisane zmiany wpłynęły, i to w sposób widoczny na pierwszy rzut oka, na statystyczny obraz przyczyn leżących u podstaw niewykonania kary, przesuując je na sferę znajdującą się generalnie poza zakresem kompetencji sądu. O ile bowiem do 2016 r. czynności w postaci odroczenia i zawieszenia postępowania wykonawczego, a więc działania podejmowane przez sądy, miały swój wymierny udział wśród przyczyn nieosadzenia⁵², o tyle w przypadku odroczenia, udział ten poczynając od 2017 r. nie istnieje, w przypadku zawieszenia zaś ma znaczenie marginalne.

Na wysoki wskaźnik „innych powodów” mają niewątpliwie przełożenie przypadki umorzenia postępowania wykonawczego w trybie art. 15 k.k.w. W kategorii tej mieszczą się również przypadki: niewykonania orzeczenia, które nie znalazły się w wierszu 4 czy poddania osoby skazanej na karę pozbawienia wolności detencji.

⁴⁹ Obserwacje własne autora.

⁵⁰ Sprawozdanie z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Rejonowe. Analogiczny zapis odnajdujemy w objaśnieniach do działu 4.2 formularza MS-S10 o, tj. sprawozdania z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Okręgowe.

⁵¹ Zob. przypis 45.

⁵² Należy przy tym podkreślić, że przedstawione dane dotyczące odroczenia wpisują się we wnioski, jakie wyprowadzono na podstawie analizy treści zawartej w tabeli 4, a dotyczące spadku znaczenia odroczenia w polityce kształtowania populacji więziennej, na rzecz chociażby wstrzymania wykonania orzeczenia w trybie art. 9 k.k.w., którego znaczenie wzrasta.

5. Uwagi końcowe

Analiza danych statystycznych pozwala na konstatację, że rola odroczenia w kształtowaniu populacji więziennej spada. O ile bowiem w 2012 r. odsetek udzielonych odroczeń kształtował się na poziomie 9% populacji osób, które powinny być izolowane, o tyle w 2018 r. wskaźnik ten wynosił jedynie 4,7.

Gdyby rozpatrywać podane wskaźniki przez pryzmat zwiększenia świadomości po stronie sędziów co do charakteru odroczenia, należałoby zjawisko to ocenić *in plus*. Podobnie należałoby postąpić, gdyby przyjąć założenie, że odroczenie jest „wypierane” przez dozór elektroniczny, jako jeden z systemów wykonywania kary pozbawienia wolności⁵³. Przykłady te, co nie ulega wątpliwości, wpływające na wskaźnik udzielonych odroczeń, nie mogą jednak zdeterminować wniosków płynących z analizy zjawiska, które co do zasady jest nader niekorzystne, a wynika w dużej mierze z przyjętej przez państwo polityki kryminalnej, sprowadzającej się do preferowania przez ustawodawcę praktyki kierowania skazanych do systemu penitencjarnego, nie zaś probacyjnego. Wpisują się w nią takie posunięcia, jak chociażby ograniczenie dopuszczalności warunkowego zawieszenia w postępowaniu wykonawczym i finalnie uchylenie art. 152 k.k.w. oraz strategia stosowania warunkowego zwolnienia i przerwy⁵⁴. Wspomniana polityka ma również przełożenie na posługiwanie się art. 151 § 2 k.k.w. Wszakże poza latami 2012 i 2013 liczby odroczeń z powodu przeludnienia jednostek penitencjarnych nie są „imponujące”, nie zmienia to jednak faktu, że szczególnie sądy rejonowe corocznie udzielają takich odroczeń, co świadczy o okresowym stanie przeludnienia strukturalnego zakładów karnych.

⁵³ Ten cieszy się również zasadnym „uznaniem” kierownictwa wymiaru sprawiedliwości, co podyktowane jest kosztami wykonania kary pozbawienia wolności. Przykładowo tradycyjne wykonywanie kary w 2017 r. generowało wydatki: dziennie – 114,44, miesięcznie – 3 433,17, zaś rocznie – 41 198,08 złotych; w 2018 r. generowało wydatki: dziennie – 115,67, miesięcznie – 3 518,31, rocznie – 42 219,68 złotych; w 2019 r. dziennie – 120,19, miesięcznie – 3 655,79 i rocznie – 43 869,42 złotych – zob. Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Roczne informacje statystyczne za lata 2017, 2018, 2019*, odpowiednio s. 70, 66, 62, <https://www.sw.gov.pl/>, zakładka: „Statystyka, statystyka roczna”, dostęp: 28.03.2020. Wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego generuje miesięcznie koszt rzędu ponad 400 zł – zob. A. Łukasiewicz, *SDE: skazani od miesięcy czekają na elektroniczne bransolety*, artykuł opublikowany w Rzeczpospolitej 19 lutego 2020 r.

⁵⁴ To pierwsze w 2012 r. było stosowane 22 922 razy, w 2018 r. – 10 183 razy, przerwa zaś została udzielona w 2012 r. – 14 826, w 2018 r. – 1 517 osobom – źródło: sprawozdania MS-S 10 z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej, Sądy Okręgowe.

Niepokój muszą budzić również dwie kwestie. Pierwsza to wzrost liczby odroczeń obligatoryjnych, udzielanych przez sądy okręgowe, co oznacza, że spory odsetek osób skazanych za najcięższe przestępstwa nie jest izolowany od społeczeństwa. To z jednej strony może świadczyć o niewydolności więziennej służby zdrowia, z drugiej zaś, o stanie zdrowia psychicznego Polaków⁵⁵, które jak wskazano wyżej, w świetle danych statystycznych, nie napawa optymizmem. Ów niepokój potęguje fakt, że sądy nie są wyposażone w aparat umożliwiający im stałą kontrolę skazanych z zaburzeniami psychicznymi, w szczególności pod kątem kontynuowania leczenia i skuteczności podejmowanych wobec nich zabiegów leczniczych, co gwarantowałoby osadzenie ich w jednostkach penitencjarnych, szczególnie tych z zapleczem szpitalnym. Druga to komunikowana wyżej „tendencja”, która jak każda zapewne kiedyś przeminie, na składanie wniosków w przedmiocie zawieszenia postępowania wykonawczego, kształtowana w dużej mierze przez liberalną politykę sądów, dla których dogodniejsze jest zawieszenie postępowania, szczególnie w przypadku kar orzeczonych w wymiarze do 2 lat nie pozostających pod nadzorem sądów przełożonych aniżeli odroczenie wykonania kary, którego „poprawność” stosowania jest weryfikowana w ramach czynności nadzorczych.

Bibliografia

Literatura

Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2013–2017, red. T. Przesławski, wyd. 1, Warszawa 2020.

Łukasiewicz A., *SDE: skazani od miesięcy czekają na elektroniczne bransolety*, artykuł opublikowany w Rzeczpospolitej 19 lutego 2020 r.

Nawój-Śleszyński A., *Populacja więzienna w Polsce po nowelizacji systemu prawa karnego ustawą z 20 lutego 2015 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, tom XLVIII, red. T. Kalisz, AUWr No 3848, Wrocław 2018.

Nawój-Śleszyński A., *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, wyd. 1, Łódź 2013.

Tekliński J., *Podstawy obligatoryjnego odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności*, „Studia Prawnicze” 2018, nr 4.

⁵⁵ W kilkunastoletniej praktyce orzeczniczej autor opracowania spotkał się jedynie z kilkoma przypadkami odroczenia obligatoryjnego wskutek choroby somatycznej.

Tracz-Dral J., *Zdrowie psychiczne w Unii Europejskiej. Opracowania tematyczne OT-674*, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, Kancelaria Senatu, Warszawa 2019.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1517 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2021, poz. 53 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2021, poz. 534 t.j.).

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. 2010 nr 142, poz. 960 t.j.).

Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 240, poz. 1431).

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 396).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem Covid-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020, poz. 568).

Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami Covid-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem Covid-19 (Dz.U. 2020, poz. 1086).

Źródła internetowe

Informacja z dnia 14 stycznia 2020 r. odnośnie stanu etatowego Policji na dzień 31 grudnia w latach 2017–2019, <https://www.policja.pl/>, dostęp: 17.08.2020.

Liczba skazanych w SDE od września 2009 r., <https://www.google.com/search?q=biuro+dozoru+elektronicznego+czsw&coq=biuro+dozoru&aqs=>

chrome.2.69i57j0l4.6100j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#, zakładka: „Statystyka, Biuro Dozoru Elektronicznego Centralnego Zarządu Służby Więziennej”, dostęp: 17.08.2020.

Roczne informacje statystyczne za lata 2012 i 2013, <https://sw.gov.pl/>, zakładka: „Statystyka roczna”, dostęp: 17.08.2020.

Roczne informacje statystyczne za lata 2017–2019, <https://www.sw.gov.pl/>, zakładka: „Statystyka, statystyka roczna”, dostęp: 28.03.2020.

Statystyka sądowa. Prawomocne osądzienia osób dorosłych 2013–2017 (a także osądzienia w I instancji sądów powszechnych 2018), edycja III, Warszawa 2019, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,13.html>, dostęp: 17.08.2020.

Inne

Prawomocne skazania i warunkowe umorzenia osób dorosłych w latach 2001–2018 – czyn główny, udostępnione przez Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości.

Sprawozdania MS-S 10 z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej udostępnione przez Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wykaz tabel

Tabela 1. Odroczenie wykonania kary jako przyczyna nieosadzenia skazanego w jednostce penitencjarnej wg stanu na ostatni dzień okresu sprawozdawczego w latach 2010–2011.

Tabela 2. Prawomocne skazania osób dorosłych w latach 2012–2018.

Tabela 3. Liczba wydanych orzeczeń w latach 2012–2018 w przedmiocie: form modalnych pozbawienia wolności orzeczonych w miejsce kary grzywny lub ograniczenia wolności, zarządzeń wykonania zawieszony kary pozbawienia wolności i odwołań warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Tabela 4. Osoby, wobec których prawomocnie orzeczono odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności w latach 2012–2018. Obraz i dynamika stosowania odroczenia wykonania kary w latach 2012–2018 wg sądu orzekającego:

Tabela 5. Sądy Rejonowe,

Tabela 6. Sądy Okręgowe.

Tabela 7. Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności w trybie art. 152 k.k.w. w praktyce orzeczniczej sądów rejonowych i okręgowych w latach 2012–2018.

Tabela 8. Osoby nieosadzone w jednostkach penitencjarnych mimo upływu terminu stawiennictwa do odbycia kary lub z innych powodów, a prawomocnie skazane na pozbawienie wolności z wyłączeniem kar zastępczych, wg stanu w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego.

Tabela 9. Skazani nieosadzeni w zakładach karnych lub aresztach śledczych – przyczyny nieosadzenia.

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Publikacja w czasopiśmie „Probacja” wymaga spełnienia przez Autorów wymogów formalnych, merytorycznych i technicznych.

Autor winien złożyć oświadczenie o oryginalności tekstu oraz o tym, że tekst nie był wcześniej publikowany w żadnym wydawnictwie – druk do pobrania znajduje się na stronie Probacji www.probacja.com w zakładce „Dla Autorów”.

Redakcja przyjmuje materiały autorskie w wersji elektronicznej (plik. doc lub docx).

Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów i zastrzega sobie prawo dokonywania formalnych zmian i niezbędnych skrótów.

Materiały należy składać korzystając z systemu redakcyjnego ICI Publishers Panel na stronie Probacji www.probacja.com w zakładce „Złóż Manuskrypt” lub przesłać na adres e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Wymogi merytoryczne

Przesłane teksty winny zawierać analizę tematyki dotychczas w literaturze nieopracowanej.

Każdy przesłany do redakcji tekst winien zaczynać się od sprecyzowania przedmiotu analizy, wyjaśnienia dlaczego zdaniem autora wybrana tematyka jest ważna z punktu widzenia określonej dziedziny wiedzy, wskazania stawianych przez autora tez badawczych, a kończyć czytelnymi konkluzjami wynikającymi z przeprowadzonego wnioskowania.

2. Wymogi techniczne tekstów

Objętość tekstu dla artykułu: maks. 25 stron znormalizowanego tekstu (włączając bibliografię, rysunki, tabele i wykresy), dla pozostałych opracowań: 10 stron.

Edytor tekstu: Word, preferowana czcionka Times New Roman 11 punktów, interlinia 1,5 (dla przypisów dolnych 9). Tekst powinien być wyjustowany, śródtytuły numerowane, należy unikać pogrubienia i podkreślenia. Do cytatów należy stosować cudzysłów.

Należy dołączyć: słowa kluczowe (do 8 słów) oraz streszczenie (do 500 znaków) w języku polskim i angielskim oraz ułożoną w porządku alfabetycznym bibliografię.

Autor powinien dostarczyć materiał ilustracyjny (zdjęcia, wykresy, tabele) dodatkowo w formie osobnych plików graficznych.

3. Sporządzanie przypisów

Pierwszy przypis w artykule powinien być afiliacją autora (autorów): posiadane tytuły naukowe, nazwa instytucji zatrudniającej i adres e-mail, ORCID:, np.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, autor do korespondencji, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Zwroty obcojęzyczne oraz tytuły cytowanych prac zaznacza się kursywą.

Dłuższe cytaty są niedopuszczalne, chyba, że ich zastosowanie jest uzasadnione i celowe, przykładowo poprzez przeprowadzenie dokładnej analizy zacytowanego fragmentu.

Przypisy powinny zostać umieszczone na dole strony przy wykorzystaniu funkcji automatycznego numerowania. Należy unikać rozbudowanych fragmentów tekstów w przypisach oraz zamieszczania w przypisach dłuższych cytatów.

W tekście głównym stosowane są powszechnie przyjęte skrótowce, także na oznaczenie aktów prawnych (k.k., k.p.k.) oraz w przypisie odesłania do pełnej nazwy aktu prawnego, daty jego wydania oraz publikatora.

Formalny kształt przypisów:

Książki

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Dzieła z jednolitym współautorstwem

inicjały imion i nazwisko autorów, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłączających bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne*, w: *Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017, s. 100.

Prace w dziełach zbiorowych

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pracy kursywą, „w:” bez nawiasów, tytuł dzieła kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza problematyki na tle pojęcia czynu*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Komentarze w wydaniach papierowych

inicjał imienia i nazwisko autora, „w:” bez nawiasów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 180.

Komentarze w wydaniach cyfrowych

inicjał imienia i nazwisko autora, komentarz do art. ... „w:” bez nawiasów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, numer tezy:

S. Tarapata, A. Zoll, *Komentarz do art. 101*, w: *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, LEX teza nr 5.

S. Leleńtal, *Komentarz do art. 156 k.k.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. S. Leleńtal, Warszawa 2020, Legalis teza nr II.1.

System Prawa Karnego

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł rozdziału, „w:” bez nawiasów, tytuł, podtytuł i tom Systemu, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora, miejsce i rok wydania, strona:

J. Majewski, *Rozdział IV. Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe*, w: *System Prawa Karnego. Tom 3. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 1100.

Artykuł w czasopiśmie

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, tytuł czasopisma (pełna nazwa), numer/zeszyt/tom / na rok wydania (proszę zwrócić uwagę na numerację przyjętą w danym czasopiśmie), strona:

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania i dekodowania treści zamiaru w perspektywie tzw. znamion normatywnych oraz okoliczności wyłączających bezprawność*, „Acta Iuris Stetinensis” 1/2018, s. 100.

Głosa w czasopiśmie

inicjał imienia i nazwisko autora, określenie orzeczenia, którego dotyczy glosa (z zastosowaniem skrótów SO, SA, SN itp., miesiąc cyfrą rzymską wg poniższego wzoru), tytuł czasopisma w cudzysłowie (zawsze pełna nazwa), rocznik, numer/zeszyt/tom, strona:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2015 r.*, I KZP 3/2016, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2/2017, s. 100.

Akty normatywne

dokładny tytuł aktu normatywnego i publikator:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.) dalej: k.k.

Orzecznictwo

rodzaj orzeczenia, nazwa organu (ewentualnie skrót), data wydania (miesiąc cyfrą rzymską), sygnatura (bez dopisku „sygn. akt”), miejsce publikacji:

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Materiały legislacyjne

pełny tytuł projektu aktu prawnego, nr druku sejmowego, nr kadencji Sejmu; dodatkowo można podać datę projektu (dzień, miesiąc, rok) oraz adres, pod którym projekt został udostępniony w Internecie (analogicznie do stron internetowych):

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Źródła internetowe

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, adres www, data dostępu:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQmCDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 07.12.2010.

Sposób powtórnego cytowania

W razie powtórnego cytowania literatury w przypisach należy stosować skrót *ibidem*, *op. cit.* a w razie powtórzenia cytowania tego samego autora, którego cytujemy więcej niż jedną pracę należy tytuł opracowania skrócić i użyć ..., s. 100. W wypadku orzecznictwa i aktów normatywnych należy powołać za każdym razem pełne dane.

Powtórne cytowanie książki albo artykułu w czasopiśmie

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach papierowych

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach elektronicznych

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w....*, Legalis teza nr II.1.

Powtórne cytowanie orzeczeń

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

4. Bibliografia opracowania

Do każdego artykułu i glosy należy załączyć – w osobnym pliku – bibliografię cytowanych prac, ułożoną w kolejności alfabetycznej według nazwisk autorów.

INFORMATION FOR AUTHORS

Publication in the journal “Probacja” requires the Authors to meet formal, substantive and technical requirements.

The author should make a statement about the originality of the text and that the text has not been previously published in any publishing house – the printable download of the statement can be found on the website of “Probacja”: www.probacja.com in the “For Authors” tab.

The editorial office accepts original materials in electronic version (file, doc or docx).

The editorial office does not return the received materials and reserves the right to make formal changes and necessary abridgements.

Materials should be submitted using the ICI Publishers Panel editorial system on “Probacja” website: www.probacja.com in the “Submit Manuscript” tab or sent to the e-mail address: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Substantive requirements

Submitted texts should contain an analysis of the theme that has not been elaborated in literature hitherto.

Each text sent to the editorial office should start with clarifying the subject of the analysis, explaining why, in the author’s opinion, the selected topic is important from the point of view of a specific field of knowledge, indicating the research theses posed by the author, and it should end with clear conclusions resulting from the inference.

2. Technical requirements for the texts

Text volume for an article: max. 25 pages of normalized text (including bibliography, drawings, tables and graphs), for other elaborations: 10 pages.

Text editor: MS Word, preferably Times New Roman 11 point font, 1.5 spacing (for footnotes: 9 point font). Text should be justified, with numbered headings, bold and underline should be avoided. Quotation marks should be used for quotations.

Please include: keywords (up to 8 words) and summary (up to 500 characters) in Polish and English, as well as a bibliography in alphabetical order.

The author should provide illustrative material (photos, charts, tables) as separate graphic files.

3. Requirements for footnotes:

The first footnote in the article should be the affiliation of the author (authors): academic titles, employing institution, e-mail address, ORCID:, e.g.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, mail@mail.pl author for correspondence, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Foreign language expressions and titles of cited works are to be marked with italics.

Longer quotations will not be accepted, unless their use is justified and purposeful, e.g. due to the precise analysis of the fragment cited.

Footnotes shall be placed at the bottom of the page, with the use of the automatic numbering function. It should be avoided to use complex passages of text in footnotes as well as to include longer quotations.

In the main text, common acronyms are widely accepted, also to mention legal acts (k.k. for criminal code, k.p.k. for the code of criminal procedure) and in the footnote that directs to the full name of the legal act, publishing date and the source of publication.

Footnote form:

Books

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, place and year of publishing, page:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Works with uniform co-authorship

initials of the first names and full last names of the authors, title of the work in italics, “w:” (in), title of the book in italics, place and year of publishing, page:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłącza-
jących bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne*, w: *Nowa ko-
dyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza
Kaczmarka*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017, s. 100.

Works in collective volumes

initial of the first name and full last name of the author, title of the work in italics, “w:” (in), title of the book in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza
problematyki na tle pojęcia czynu*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa
karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szweczyk*, W. Gó-
rowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Comments in paper editions

initial of the first name and full last name of the author, “w:” (in), full title of the comment in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I.
Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, War-
szawa 2016, s. 180.

Comments in digital editions

initial of the first name and full last name of the author, “Komentarz
do art.” (comment to Art.), title of the provision of law in italics, “w:” (in),

full title of the comment in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, number of thesis:

S. Tarapata, A. Zoll, *Komentarz do art. 101*, w: *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, LEX teza nr 5.

S. Leleńtal, *Komentarz do art. 156 k.k.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. S. Leleńtal, Warszawa 2020, Legalis teza nr II.1.

Criminal Law System

initial of the first name and full last name of the author, title of the chapter in italics, “w:” (in), title, subtitle and volume of the System in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

J. Majewski, *Rozdział IV. Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe*, w: *System Prawa Karnego. Tom 3. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 1100.

An article in a journal

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, title of the journal (full name), number or volume / year (please pay attention to the numbering used in the particular journal), page:

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania i dekodowania treści zamiaru w perspektywie tzw. znamion normatywnych oraz okoliczności wyłączających bezprawność*, „Acta Iuris Stetinensis” 1/2018, s. 100.

A gloss in a journal

initial of the first name and full last name of the author, indication of the judgment to which the gloss refers [with the use of acronyms SO (District Court), SA (Court of Appeal), SN (Supreme Court), etc., month should be written in roman numerals, according to the example provided

below] title of the journal in quotation marks (always in full name), year, number/book/volume, page:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2015 r.*, I KZP 3/2016, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2/2017, s. 100.

Normative acts

The exact title of the normative act and the publication source:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.) hereinafter: k.k.

Judgments of courts

type of the judgment, name of the judicial authority (may be abbreviated), date of publishing (month in roman numerals), signature [without the insertion “sygn. akt” (Act signature)], place of publishing:

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Legislative materials

full title of the draft of the legal act, the ordinal number of Sejm printing, the ordinal number of term of office of the Sejm; in addition date of the draft may be provided (day, month, year) as well as the address, where the draft has been published on the Internet (similarly as in case of websites):

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Internet sources

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, website address, access date:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQmCDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 07.12.2010.

The method of re-quoting

In case of repeated quotations from pieces of literature, one should use abbreviations as: *ibidem*, *op. cit.*, while in case of an author, whose more than one work is cited, the title of the elaboration should be abbreviated with the use of an ellipsis. In case of judgments and normative acts, full description should be provided every time.

The method of re-quoting for books or articles

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

The method of re-quoting for comments in paper editions

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

The method of re-quoting for comments in digital editions

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w....*, Legalis teza nr II.1.

The method of re-quoting for judgments of courts

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

4. Bibliography of the work

For each article and gloss, please attach a bibliography of the cited works, arranged in alphabetical order according to the names of the authors.

PROCES RECENZJI

Autor przekazuje artykuł Redakcji Kwartalnika drogą elektroniczną i jest informowany o fakcie poddania artykułu procedurze recenzji.

Na wstępie artykuł poddawany jest ocenie formalnej z uwzględnieniem takich elementów, jak: tytuł artykułu w j. polskim oraz angielskim, streszczenie w j. polskim, streszczenie w j. angielskim, słowa kluczowe w j. polskim, słowa kluczowe w j. angielskim.

Następnie artykuł kierowany jest do recenzji.

Skład Zespołu Recenzentów zamieszczany jest w każdym drukowanym numerze kwartalnika oraz na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce Probacja i na stronie internetowej www.probacja.com

Zespół Recenzentów zrzesza pracowników nauki posiadających co najmniej stopień naukowy doktora oraz praktyków – sędziów sądów rejonowych i okręgowych. Respektowana jest zasada, że recenzent nie może pochodzić z ośrodka naukowego, reprezentowanego przez autora artykułu i nie jest członkiem Rady Naukowej Czasopisma.

Redakcja przydziela dwóch recenzentów dla każdego artykułu. Respektowana jest zasada, że Autor i recenzenci nie znają swoich tożsamości (*double-blind review proces*).

Każda recenzja sporządzana jest pisemnie na „druku recenzji”, zawierającym ocenę artykułu oraz wnioski recenzenta w sprawie dopuszczenia, warunkowego dopuszczenia lub niedopuszczenia artykułu do druku w Kwartalniku.

W procesie recenzji brane są pod uwagę takie kryteria, jak:

- tematyka artykułu w kontekście profilu Kwartalnika,
- poziom naukowy artykułu.

Praca musi być oryginalna, odkrywcza, napisana językiem komunikatywnym i precyzyjnym, wywody i wnioski winny być udokumentowane i osadzone w paradygmacie metodologii empirycznej i teoretycznej.

Jeśli artykuł nie spełnia wymienionych kryteriów, Redakcja może zrezygnować z jego publikacji.

Autor otrzymuje drogą mailową informację o wynikach recenzji oraz „wypis” z recenzji, tj. fragmenty, które są istotne z punktu widzenia wprowadzenia niezbędnych korekt do tekstu oraz dalszego rozwoju naukowe-
go Autora.

W przypadku uzyskania jednej recenzji pozytywnej i jednej negatywnej, Redakcja kieruje artykuł do trzeciego recenzenta.

Autor zobowiązany jest do pisemnego sformułowania „Odpowiedzi na recenzję”, w której określa czy i w jakim zakresie dostosował się do uwag recenzenta lub przedstawia argumenty ich nieuwzględnienia.

REVIEW PROCESS

The author submits the article to the Quarterly Editorial Office electronically and is informed about the fact that the article is subjected to the review procedure.

Initially, the article is subjected to formal assessment, including such elements as: title of the article in Polish and English, abstract in Polish, abstract in English, keywords in Polish, keywords in English.

Later, the article is forwarded for review.

The names of the members of the Team of Reviewers are included in each printed issue of the quarterly and on the website of the Ministry of Justice in the Probacja tab as well as on the website www.probacja.com.

The Team of Reviewers consists of researchers with at least a doctoral degree and practitioners – judges of regional and district courts. The principle that the reviewer cannot come from a scientific centre represented by the author of the article and is not a member of the Journal's Scientific Council is respected.

The editorial team assigns two reviewers for each article. The principle that the author and reviewers do not know their identities (*double-blind review process*) is respected.

Each review is made in writing on the “review print”, containing the review of the article and the reviewer's request for admission, conditional admission or non-admission of the article for printing in the Quarterly.

In the review process, the following criteria are being considered:

- the subject of the article in the context of the Quarterly's profile,
- the scientific level of the article.

The work must be original, revealing, written in a communicative and precise language, arguments and conclusions should be documented and embedded in the paradigm of empirical and theoretical methodology.

If the article does not meet the above-mentioned criteria, the Editorial Board may opt out of its publication.

The author receives an email including information on the results of the review and an “extract” from the review, i.e. fragments that are relevant from the point of view of making necessary corrections to the text and the further scientific development of the author.

In the case of obtaining one positive and one negative review, the Editorial Board directs the article to the third reviewer.

The author is obliged to write the “Response to a review” in which the author determines whether and to what extent the remarks of the reviewer have been included or presents arguments for not including them.

IUSTITIA EST
CONSTANS ET PERPETUA
VOLUNTAS
IUS SUUM CUIQUE
TRIBUENDI